МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
“ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН”
СВЕТИ НИКОЛЕ, БИТОЛА-РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
Факултет за психологија
(Психологија во социјална заштита)

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА И МЕЃУ ДЕЦАТА

Ментор:
проф.д-р Мирослав Пендаровски

Студент:
Сафет Адеми

Свети Николе, 2023

СОДРЖИНА:

АПСТРАКТ.....4
ВОВЕД 5
I.ДЕЛ
ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ…….……...7
1.НАСИЛСТВО.....7
1.1.Детската изложеност на насилство.....9
2.НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦА.....10
2.1.Карактеристики на насилство врз деца во светот.....12
2.2.Изложеност на насилство и ефекти.....15
2.3.Застапеност на насилство врз деца.....16
2.4.Теории за насилство врз деца.....18
2.5.Фактори за насилство врз деца.....19
2.6. Видови насилство врз деца.....20
2.7.Последици од насилство врз децата.....22
2.8.Ефекти на насилството врз менталното здравје на децата.....24
2.9.Анксиозност и насилство врз деца.....26
3.НАСИЛСТВО МЕЃУ ДЕЦАТА.....27
3.1.Теории за насилство меѓу деца.....27
3.2.Типови насилство меѓу деца.....29
3.3.Карактеристики на насилство меѓу деца.....32
3.4.Фактори за насилство меѓу деца.....36
3.5.Социјален аспект на насилство меѓу деца.....38

3.6.Психолошки аспект на насилство меѓу децата.....39
3.7.Модел на интервенција за насилство меѓу децата.....40
II ДЕЛ
МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....42
1.Проблем на истражување.....42
2..Цели и задачи на истражувањето.....43
2.1. Научна цел на истражувањето.....43
3
2.2 Практична цел на истражувањето 44
3.Резултати од досегашните истражувања.....45
4.Предмет на истражувањето.....48
4.1. Теоретско определување на предмет на истражување.....48
4.1.1. Дефинирање на клучните поими.....48
4.1.2. Операционално определување на предметот на истражување.....48
4. 2.Хипотези.....49
4.2.1.Формулација на општа хипотеза.....49
4.2.2.Формулација на посебни хипотези.....49
4.2.3.Формулација на поединечни хипотези.....49
4.3. Варијабли на истражувањето.....50
5. Методи, техники и инструменти на истражувањето.....50
5.1.Методи на истражување.....50
5.2.Техники за обработка на податоци.....51
6.Популација и примерок на истражување.....52
7.Организација и спроведување на истражувањето.....52
III ДЕЛ
АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО.....53
1.Анализа и интерпретација на резултатите добиени од првиот инструмент.....53
2.Анализа и интерпретација на резултатите добиени од вториот инструмент.....69
IV ДЕЛ
ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ДИСКУСИЈА.....103

ПРЕПОРАКИ 107
КОРИСТЕНА
ЛИТЕРАТУРА.....108
ПРИЛОЗИ.....114

АПСТРАКТ

Насилството врз децата е еден од најголемите проблеми што ги засега семејствата и општествата. Тоа се случува насекаде низ светот, во сите земји и општества; премногу често тоа се случува во семејството.

Насилството може да влијае на детето до крајот на животот, со тешки последици по физичкото, психичкото и менталното здравје на детето. Без соодветна поддршка и грижа, насилството и траумата може да имаат долгорочни ефекти врз развојот и идниот живот на детето. Децата кои доживеале насилство, исто така, имаат поголема веројатност да го овековечат кругот на насилство, пренесувајќи шеми на насилство на своите врсници или на идните генерации. Затоа, прекинот на насилството врз децата не е важен само за правата на секое дете, туку и за здравите заедници и општества.

Трудот дава најпрво теоретски, а потоа емпитиски осврт на проблемот на насилство врз децата и насилството меѓу децата.

Клучни зборови: насилство, насилство врз деца, насилство меѓу деца

ABSTRACT

Violence against children is one of the biggest problems affecting families and societies. It happens all over the world, in all countries and societies; too often it runs in the family.

Violence can affect a child for the rest of their life, with severe consequences for the child's physical, psychological and mental health. Without adequate support and care, violence and trauma can have long-term effects on a child's development and future life. Children who have experienced violence are also more likely to perpetuate the cycle of violence, passing on patterns of violence to their peers or to future generations. Therefore, ending violence against children is not only important for the rights of every child, but also for healthy communities and societies.

The paper gives first a theoretical and then an empirical review of the problem of violence against children and violence between children.

Keywords: violence, violence against children, violence between children

ВОВЕД

Насилството врз децата и меѓу децата е актуелна тема на глобално ниво. Има посебно значење во психологијата, во социјалната заштита, во образованието, особено во дискусиите поврзани со кризата во образованието или образованието во време на криза. Современата психологија одамна ги поставува на пиедестал за истражувања причините , како и превентивниот пристап на темата насилство врз децата.

И покрај фактот дека проблемот со насилството е светски познат проблем и дека насилството и насилничкото однесување отсекогаш постоеле, ова прашање почна да се истакнува посебно пред неколку години.

Силеџиството или виктимизацијата најчесто се определува кога ученикот е малтретиран или виктимизиран кога тој или таа постојано и трајно е изложен на негативни дејства од еден или повеќе ученици.

Насилството врз децата во сите негови форми е сеприсутно денес. Училиштето, каде учениците поминуваат поголем дел од денот, е потенцијално место на насилство меѓу децата. Во образовните институции насилството се случува во опсег од градинка до средно училиште и пошироко.

Во образовните институции активностите насочени кон превентивно спречување на насилството главно имаат основни цели насочени кон: намалување на агресивното однесување, разбирање и поучување за содржината и на облиците на насилство, настава за ненасилно разрешување конфликти, учење за самопочит и почит кон другите.

Не ретко во медиумите, во црна хроника, се споменуваат лица кои направиле дела и постапки кои отстапуваат од општествено-моралните норми на однесување. На пример „ Тројца повредени – тоа е епилогот од двата инцидента во автобуси на ЈСП “ или „ Неколку ученици од подрачјето на општина Гази Баба биле повредени во тепачките што се случиле во автобусите на ЈСП „Скопје“. Односно “Масовна тепачка меѓу ученици во Куманово” или пак “Тепачка во средното училиште „Здравко Цветковски“.

Ова се само дел од новинарски наслови и дел од нечии судбини. Споменати се само нивните иницијали, бидејќи се работи за малолетни лица под 18 години.

Магистерски труд најпрвин дава теоретски осврт на проблемот, а потоа дава приказ на емпириско истражување на темата насилството врз децата и меѓу децата. Завршува со препораки за превенција на насилството низ превентивни програми специјално за овие ученици.

Во оваа смисла темата на насилството врз децата и меѓу децата е актуелна тема и предизвикува силен интерес за истражување, посебно во мултиетнички општество како во нашата држава.

I.ДЕЛ
ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ

1.НАСИЛСТВО

Насилството е физичко или психичко нанесување штета, страдање или закани на друго лице. Ова може да вклучува физичка злоупотреба, психичко малтретирање, сексуална злоупотреба, семејна злоупотреба, насилство врз основа на пол, раса, религија и други карактеристики[1].

Насилството е тешко кривично дело и кршење на човековите права. Тоа има штетен ефект врз жртвата и општеството во целина. Владите и организациите работат на создавање закони и програми за спречување насилство, помош на жртвите и казнување на сторителите.

Светската здравствена организација (СЗО): СЗО го дефинира насилството како употреба на силата во цел на нанесување физичка, психолошка или сексуална штета или страв.

[1] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

Организација на обединетите нации (ООН): ООН го дефинира насилството против жени како "секое дејство на насилство врз база на родот кој резултира или може да резултира во физичка, сексуална или психолошка штета или страдање на жените, вклучувајќи ги и прекините на правата на жените на оглед на јавното или приватното живеење."

Центар за контрола и превенција на болести (ЦКПБ) во САД: ЦКПБ го дефинира насилството како "употреба на физичка сила со намера да се предизвика страв, физичка повреда или смрт."

Од правен аспект: Во правниот контекст, дефиницијата на насилство може да варира според разни закони и норми. На пример, насилството може да се дефинира како намерно физичко или психичко повредување на друго лице.

Психолошки извори: Од психолошка перспектива, насилството може да се дефинира како било кој облик на повредливо однесување кон друго лице, кое може да предизвика травма или психолошко страдање.

Од психолошка перспектива, насилството може да се дефинира како облик на однесување или акција која предизвикува психолошки или емотивни трауми на друго лице. Тоа може да вклучува различни видови насилство, како психолошко, емотивно, вербално, психичко и целосно претставување на власт и контрола над друг човек[2].

Еве неколку видови насилство од психолошка перспектива:

Психолошко насилство: Ова вклучува постојано напаѓање на емотивната или психичка благосостојба на другото лице. Примери вклучуваат заплашување, манипулација, изолација, уништување на самопочит или извршување на константна критика.

[2] Violence Against Children In The United States. (2022). Edubirdie. Приспатено Retrieved.14.08.2323

Емотивно насилство: Ова вклучува дејства кои целосно ја измачуваат или дестабилизираат емотивната состојба на другото лице. Примери вклучуваат критицирање, подсмевање, ругање или игнорирање на потребите и чувствата на другото лице.

Вербално насилство: Ова вклучува користење на навредливи, укорни или обидни зборови и изрази за да се уцврсти контролата над другото лице. Тоа може да создаде чувство на страв, инфериорност или недостоинство.

Психичко насилство: Ова се акции кои можат да ја зголемат сериозноста на психичкото здравје на друго лице. Примери вклучуваат заплашување со самоубиларство, измама или понижување на личноста.

Важно е да се разбере дека психолошкото насилство може да остави долготрајни последици на жртвата, вклучувајќи ги намалување на самоочувањето, депресија, вознемиреност и други психички проблеми. Психолошкото насилство треба да се препознае и третира со истата сериозност како и физичкото насилство.[3]

1.1.Детската изложеност на насилство

Степенот на изложеност на децата на различни видови насилство варира.
Некои деца во САД, особено оние кои живеат со ниски приходи, доживуваат „хронично насилство во заедницата“ - односно често и континуирано изложеност на насилство и конфликтни ситуации и случајно насилство во нивните населби.
За разлика, е реткост во урбаните основни училиштата да не се најдат деца кои биле изложени на вакви негативни настани. Деца интервјуирани во студии низ САД раскажувале приказни за сведоци на насилство, вклучувајќи пукање и тепање, како да тие беа обични, секојдневни настани .

Не се јавува изложеност на насилство во заедници кои живеат во пониските социо-економски населби, туку изложеноста на семејно и медиумско насилство ги преминува

[3] Tierney, J. P., J. B. Grossman, N. L. 2015. Resch, and Corporation for Public/Private Ventures. . Making a difference: An impact study of Big Brothers/Big Sisters. Philadelphia, PA: Public/Private Ventures.

социо-економските и културните граници, и се јавува во сите групи во нашето општеството.

Проценето е дека помеѓу 25% и 30% од Американките се тепани барем еднаш во текот на интимните односи. Поверојатно е жените отколку мажите да бидат повредени и да бараат лекарска помош како резултат на физичко насилство од интимен партнер, а нивните повреди најверојатно ќе бидат недоволно пријавени.

Проценка на распространетоста на таквото насилство варира, во зависност од дефинициите за злоупотреба.

Една студија проценила дека повеќе од 3% (приближно 1,8 милиони) од жените биле жестоко нападнати од машки партнери или сожители во текот на една година, додека други студии укажуваат на процентот на жени кои доживеале насилство во врска, вклучително и сексуален напад, физичко насилство, или вербална или емоционална злоупотреба, и се движи дури до 65%.[4]

Проценките покажуваат дека сведочат повеќе од 3,3 милиони деца за физичко и вербално малтретирање на сопружниците за една година, вклучувајќи низа однесувања од навреди и удирање до смртоносни напади со пиштоли и ножеви.

Проценките укажуваат и дека три милиони деца се жртви на физичко малтретирање од страна на нивните родители.

Во домови во кои се случува семејно насилство, во кои децата се физички малтретирани и запоставени, стапката е 15 пати повисока од националлен просек.

Неколку студии откриле дека во 60% до 75% од семејствата во кои е жена тепана, тепани се и децата.

Изложеност на насилство во медиумите -преку телевизија, кино и Интернет - буквално го допира секое дете.

Иако често се цитира, статистиката од Американската психијатриска асоцијација се повторува: Типичното американско дете гледа 28 часа телевизија неделно, а потоа
на возраст од 18 години ќе има видено 16.000 симулирани убиства и 200.000 акти на насилство

Комерцијална телевизија за деца е 50 до 60 пати понасилна од програмите за возрасни, а некои цртани просечно имаат повеќе од 80 насилни дејствија на час.

Со појавата на продажба и изнајмување на видео касети на филмови, ТВ со плаќање по преглед, кабловска телевизија, видео игри и онлајн интерактивни компјутерски игри,

[4] Arnett, J. J. (2016). Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach. Pearson, 11-12.

многу повеќе деца и адолесценти се изложени на медиуми со насилна содржина од кога било досега.

Изложеноста на насилство може да има значителни ефекти врз децата во текот на нивниот развој во детството и зрелоста.

2.НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦА

Насилството врз децата е длабоко загрижувачко и распространето прашање кое опфаќа низа штетни однесувања и дејства насочени кон лица помлади од 18 години. Тоа може да има различни форми, вклучувајќи физичка, емоционална, сексуална и занемарлива злоупотреба.

Насилството врз децата ги опфаќа сите форми на насилство врз лица под 18 години. За доенчињата и помалите деца, насилството главно вклучува детско малтретирање (т.е. физичка, сексуална и емоционална злоупотреба и занемарување) од рацете на родителите и другите авторитети[5].

Момчињата и девојчињата се под еднаков ризик од физичка и емоционална злоупотреба и запоставување, а девојчињата се изложени на поголем ризик од сексуална злоупотреба. Како што децата достигнуваат адолесценција, насилството од врсниците и насилството од интимниот партнер, покрај малтретирањето на децата, стануваат високо застапени[6].

Насилството врз децата може да се спречи.

Спречувањето и одговорот на насилството врз децата бара напорите систематски да се однесуваат на ризичните и заштитните фактори на сите четири меѓусебно поврзани нивоа на ризик (индивидуален, взаемени односи, заедница, општество).

Резолуцијата на Светското здравствено собрание од мај 2016 година го одобри првиот Глобален план за акција на СЗО за зајакнување на улогата на здравствениот систем во рамките на националниот мултисекторски одговор за справување со меѓучовечкото насилство, особено врз жените и девојчињата и врз децата.

---

[5] Tierney, J. P., J. B. Grossman, N. L. 2015. Resch, and Corporation for Public/Private Ventures. . Making a difference: An impact study of Big Brothers/Big Sisters. Philadelphia, PA: Public/Private Ventures.

[6] World Health Organization , https://www.who.int/health-topics/violence-against-children#tab=tab_1 преземено 25.08.2023

Според овој план, СЗО во соработка со земјите-членки и другите партнери, се обврзува за:

Следење на глобалната големина и карактеристики на насилството врз децата и поддршка на напорите на земјата за документирање и мерење на таквото насилство.

Одржување на електронски информациски систем кој ги сумира научните податоци за оптоварувањето, факторите на ризик и последиците од насилството врз децата и доказите за неговата превентива.

Развивање и ширење документи, норми и стандарди за технички упатства засновани на докази за спречување и реагирање на насилството врз децата.

Редовно објавување извештаи за глобалниот статус за напорите на земјата за справување со насилството врз децата преку националните политики и акциони планови, закони, програми за превенција и служби за одговор.

Поддршка на земјите и партнерите во спроведувањето на стратегии за превенција и одговор засновани на докази, како што се оние вклучени во INSPIRE: Седум стратегии за ставање крај на насилството врз децата.

Соработка со меѓународни агенции и организации за намалување и елиминирање на насилството врз децата на глобално ниво, преку иницијативи како што се Глобалното партнерство за ставање крај на насилството врз децата, Заедно за девојчињата и Алијансата за спречување насилство[7].

Многу земји имаат закони и прописи за заштита на децата од насилство. Овие закони се разликуваат, но тие обично вклучуваат одредби за пријавување злоупотреба, истражување на наводи и обезбедување поддршка на жртвите.

Пријавувањето може да помогне да се заштити детето и да се повикаат на одговорност сторителите.

Меѓународните организации како УНИЦЕФ и Обединетите нации имаат иницијативи и конвенции, како што е Конвенцијата за правата на детето, кои имаат за цел да ги заштитат децата од насилство и да обезбедат заштита на нивните права ширум светот.

Од клучно значење е да се подигне свеста за прашањето за насилството врз децата и да се работи на создавање побезбедна и поподдржлива средина за сите деца да растат и напредуваат.

[7] World Health Organization , https://www.who.int/health-topics/violence-against-children#tab=tab_1 преземено 25.08.2023

Напорите треба да се фокусираат на превенција, рана интервенција и поддршка и за жртвите и за нивните семејства.

2.1.Карактеристики на насилство врз деца во светот

Насилството е истакната карактеристика во САД. И покрај напорите направени да се освести дека тоа е прашање што мора да се намали, тоа стана општествена норма на која многумина се вкочанети.

Поточно, насилството се повеќе се шири кај децата, кои сега станаа и сторители и жртви. Според „Изложеност на децата на насилство“, во 2014 година, 37 отсто од децата биле физички нападнати, а околу половина биле нападнати во текот на нивниот живот. Во случаите како овие, вмешаноста на децата во насилство е предизвикана од неколку причини, вклучувајќи ги социјалните норми, „институционализацијата на насилството врз децата“ и „секундарниот статус на децата“.

Ова потоа доведува до физички повреди; „нарушен развој на мозокот и нервниот систем“; „Негативно справување и ризични однесувања за здравјето“; и негативни „влијанија врз можностите и идните генерации“ („Изложеност на децата на насилство“).

Децата отсекогаш биле впечатливи за нивната околина, особено во современото општество каде што се изложени на целиот свет со притискање на копче. На интернет се шират општествени норми, така што малите деца и адолесцентите учат како да се однесуваат.

Често, телевизиските програми го прикажуваат насилството како дел од заплетот. Програмите го глорифицираат насилството како однесување кое е прифатливо само затоа што неговото прикажување е забавно[8].

Ова е проблем особено кога децата стареат затоа што „не само што се зголемува ризикот од виктимизација, туку најверојатните сторители стануваат други млади“ бидејќи тие учат да се справуваат со ситуации со врсници со агресија.

[8] Fixsen, D., K. Blase, A. Metz, and M. Van Dyke. 2013. Statewide implementation of evidence-based programs. Exceptional Children 79(2):213-230.

Сепак, ова не е единственото место што ги учи на ваков тип на однесување, ако домашната средина на децата е стресна, тие понекогаш ќе прибегнат кон употреба на насилство.

Во овој тип на дом, детето е оптоварено од постојаните семејни проблеми, па откако ќе комуницира со врсниците, нема трпение да се справи со ситуации со какви било стресни фактори.

Како што напредуваат годините, ова станува популарен тренд бидејќи „над 70% од насилните злосторства врз млади на возраст од 12-19 години се извршени од други млади“ . Најверојатно децата го имитираат однесувањето што го доживеале со нивниот родител и како што растат, тие ќе имаат тенденција да го претворат насилството во навика.

Моделот на вклучување на децата во насилството стана циклус сличен на секвенцата на животот. Од страна на родителите, нивните насилни тенденции обично се предизвикани од сиромаштија и економски прашања.

Возрасните не се способни да ги контролираат своите тешкотии и наместо тоа го проектираат својот гнев на нешто над кое имаат контрола, а тоа се нивните деца. Понатаму, општеството ги прифаќа „правата на родителите да ги воспитуваат децата како што им одговара… слично на правата на сопствениците на имот“ .

Оваа идеологија поттикнува да се третираат децата како да се граѓани од втор ред. Возрасните ќе посветат големо внимание на оваа хиерархија при интеракција со децата, така што тие сигурно ќе ја објават нивната доминација; а насилството се покажа како целосно доказ начин за тоа. Без многу глас, децата немаат друга опција освен да ги слушаат возрасните во својот живот. Односот меѓу децата и нивните родители затоа се заснова на постојани верувања создадени пред илјадници години.

Многу случаи на насилство врз децата ќе имаат непосреден ефект врз жртвата; најмногу од нив е смртта. Насилството се појавува во првите 3 причини за смрт на младите во САД.

Според Светската здравствена организација (СЗО), „околу 53.000 деца се убиваат ширум светот секоја година“ . Сторителите се решени да се уверат дека жртвата е казнета за своите постапки до степен до кој чувствува болка, но сепак, оваа форма на физичко казнување оди предалеку кога смртта е резултат.

Во однос на зачестеноста, физичките повреди од насилство се случуваат неколку пати почесто од смртта. За секоја смрт, има стотици адолесценти кои се здобиле со физички повреди.

Повредата може да варира насекаде, од траги и модринки до исеченици и скршени/истегнувања на коските.

Во голема мера, насилството врз децата е повторен чин, така што децата често стануваат жртви на физичка повреда. Секој пат кога детето ќе страда од друг белег, уште една модринка, уште една исеченица што на крајот ќе го доведе до состојба од која не може да се опорави[9].

2.2.Изложеност на насилство и ефекти

Изложеноста на насилство почнувајќи од млада возраст може да го наруши развојот на мозокот и нервниот систем. Во текот на овие години, децата имаат повеќе критични точки, што мора да се случи во одредена временска рамка, додека тие растат и се развиваат. Околу овие точки, децата се повеќе стануваат свесни за нивната околина и учат како да одговорат на тоа.

Ефикасно кога детето е сведок на насилно и агресивно однесување, неговото тело го користи симпатичкиот нервен систем кој го контролира одговорот на борбата или бегството, но сепак, бидејќи нервниот систем сè уште расте, тој ќе се прилагоди на насилните средини. Адаптацијата може да го спречи нервниот систем да дејствува правилно во различни ситуации.

Понатаму, познато е дека малтретираните деца покажуваат забележлива „јазична компетентност...во многу раните години“ .

Слично на критичните точки на развој, штом детето ќе порасне, ќе биде исклучително тешко да се компензира неговиот недостаток на стручни вештини. Овие оштетувања ќе ги следат сите до зрелоста.

Последователно, насилството води кон негативно справување и ризични однесувања по здравјето.

Младите вклучени во насилство имаат значително зголемен ризик од проблеми во однесувањето. Списокот вклучува, но не е ограничен на пушење, злоупотреба на

[9] Fagan, A. A., and R. F. Catalano. 2022. What works in youth violence prevention: A review of the literature. Research on Social Work Practice 23(2013 04 09):141-156

алкохол и дрога, како и ангажирање на „сексуална активност со висок ризик“ („Насилство врз децата“). Секое од овие однесувања и многу други се клучни фактори за надолна спирала што води до точка каде што „шансите да наидете во судир со законот како малолетник се зголемени за 59%.

Придружни на негативните однесувања за справување се присуството на ментални и физички здравствени болести.
Проблемите со менталното здравје поврзани со насилството не се ограничени на специфичности поради различните степени и природата на искусената злоупотреба. Според Центарот за заштита на децата до 21-годишна возраст, околу 80% од луѓето погодени од насилство имале психијатриско нарушување. Две распространети нарушувања се анксиозноста и депресијата.
Анксиозното растројство се дефинира како состојба на прекумерна вознемиреност и страв, типично со компулсивно однесување или напади на паника, Анксиозноста има многу различни гранки кои исто така зависат од околностите на личноста. Депресијата се дефинира како чувство на тешка очајност и тага, исто така со чувство на несоодветност и вина, и често придружени со недостаток на енергија и нарушување на апетитот и спиењето. И двете нарушувања постојано ќе влијаат на функциите и интеракциите на секојдневниот живот.

Една од долгорочните последици е како насилството влијае на идните можности и генерации.
Сите горенаведени резултати придонесуваат за патот на животот на детето. Ако лицето стане жртва на некое негативно однесување, нарушен развој или проблеми со менталното здравје, ќе биде тешко да се најде работа, па дури и ако се најде работа, ќе биде потребен голем напор за да се одржи нивната позиција. Повторно, циклусот продолжува бидејќи возрасните кои биле погодени од насилство како дете на крајот ги прикажуваат истите квалитети и покажуваат слично однесување како нивните сторители.

Очигледно е дека насилството врз децата е широка тема која се состои од сложени гранки, од кои сите имаат свои причини и последици.
Сепак, преовладувачките причини за општествените норми, стандардизацијата на насилството врз децата и секундарниот статус на децата се покажаа како корисни во

идентификувањето на исходите кои се движат од повреда, негативно однесување на справување, проблеми со менталното здравје и до влијание врз иднината.
Како и да е, насилството на крајот е циклус каде секој исход води кон друг додека не дојде време повторно да се повтори[10].

2.3.Застапеност на насилство врз деца

Насилството врз децата е релативно чест настан, но идентификацијата на реалниот број на малтретирани деца е предизвик поради големата варијабилност.
Во студија од 2014 година на американското Министерство за здравство и човечки услуги, 702000 жртви на злоупотреба и запоставување во детството беа проценети на национално ниво. Меѓу нив, приближно 75% од жртвите биле запоставени, а 17% биле физички малтретирани. Покрај тоа, 1580 деца починале од злоупотреба и занемарување со стапка од 2,1 на 100000 деца во националниот население.
Тешко е да се процени емоционалното малтретирање, сепак, конзервативните студии процениле појава на емоционално малтретирање од приближно 8-12%.
Сексуална проценката на злоупотреба варира во голема мера во различни земји. Во 2002 Светската здравствена организација објави дека 73000000 момчиња и 150000000 девојчиња помлади од 18 години биле изложени на сексуална злоупотреба.
Европа, Америка и Азија имаа стапки од 9,2%. 10,1% и 23,9%, соодветно, а најмногу имала Африка стапка на преваленца од 34,5%9). Во Кореја, според училишен извештај за преваленцата и факторите на ризик од психијатриски нарушувања кај деца и адолесценти во 2018 година, 37,8% од учесниците доживеале некаков вид траума, а психијатриските нарушувања веројатно ќе се појават со 2-8 пати зголемен ризик кај трауматски учесници.
На пример, учесниците кои имаат дијагностицирани АДХД имаат 2,3- и 3,6- пати поголем ризик од доживување на траума во раното детство отколку учесници без АДХД, соодветно.
Според извештајот од обдукцијата од 2019 година од Националната форензичка служба во Кореја, 19 деца починале од злоупотреба и запоставување во 2014 година, со стапка од 0,2 на 100.000 во национална популација. Дополнително, од 341 обдукција на

[10] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

дете, 84 деца (24,6%) починале од малтретирање со јасни докази, 13 деца (3,8%) починале од можно малтретирање со јасно документација но недоволно докази, а 51 дете (15%) имало силно сомневање дека биле малтретирани, но недостигаа докази и информации15). Меѓу децата и адолесцентите кои починале од малтретирање, биле 35,8%.

доенчиња, а 17,6% биле деца на возраст меѓу 1 и 5 години.

Како што се зголемува возраста, стапката на смртност од малтретирање се намалува, а овој тренд се совпаѓа со моделите во САД, Франција, Холандија, Австралија, Канада, Германија, Италија и Јапонија. Односот меѓу жртвите и сторителите и карактеристиките на сторителите биле исто така анализирани во истиот извештај од обдукцијата.

Се покажа дека претежно биолошките родители биле вклучени во малтретирање; 57,1% од мајките и 29,1% од татковците и 38,5% од биолошките мајки имале помалку од 26 години. Овие карактеристики беа слични на оние од претходните студии спроведени од

Одделот за образование на Англија[11].

Приближно 51,9% од сторителите биле невработени, 24,3% се бореле со психијатриска болест, а 40,5% имале финансиски потешкотии.[12]

2.4.Теории за насилство врз деца

Научниот и теоретски осврт врз насилството врз деца има голема важност за разбирањето на феноменот, неговите причини, последици и начини за превенција. Тука се некои од најрелевантните теории и аспекти кои се истражуваат во оваа област:

Еколошки модел на екологијата на човековото развие (Bioecological Model of Human Development): Овој модел, развиен од Бронфенбренер, нагласува дека насилството врз децата е резултат на взаимодејството помеѓу различни околински системи како семејството, школата, заедницата и културните влијанија. Тоа го зголемува разбирањето за тоа како се развива насилството и како може да се превенира.

[11] Scaer RC .(2015). The Trauma Spectrum: Hidden Wounds and Human Resiliency. New York: Norton

[12] Kim HS, Lee BW, Choi YS, Jung KH. (2019). Issues in the statistics on child abuse and neglect fatalities based on the review of autopsy report from the National Forensic Service. Korean Crim Rev 30 : 229-263.

Теоријата на социјалното учење (Social Learning Theory): Оваа теорија насочува кон влијанието на моделирањето и наградите за однесувањето. Децата може да научат насилни модели на однесување од околината, што може да влијае врз нивното насилно однесување.

Теоријата на изложеноста кон траума (Trauma Exposure Theory): Оваа теорија ја истражува врската помеѓу изложеноста на насилството врз децата и нивниот покасен развој и психолошко здравје. Однесувањето и реакциите на децата може да бидат засегнати долгорочно.

Теоријата на агресијата и контролата (Aggression-Frustration Theory): Оваа теорија насочува кон факторите на фрустрацијата и недостатокот на контрола како поддршка на насилството. Децата кои се фрустрирани или имаат малку контрола во своите животи може да изразуваат агресија кон другите.

Теоријата на трансмисијата на насилството (Theory of Violence Transmission): Оваа теорија ги истражува механизмите на пренесување на насилство од едно поколение на друго. Децата може да учат од своите родители или модели на насилство и да го повторуваат во своите односи.

Важно е да се има во предвид дека насилството врз децата е комплексен феномен кој зависи од многу фактори како културни влијанија, социјални услови, индивидуални карактеристики и други. Истражувањата и теориите се корисни за идентификување на патеките за превенција и интрвенција[13].

2.5.Фактори за насилство врз деца

Настанот на насилство врз деца е комплексен и многуфакторски феномен, кој може да биде предизвикан од комбинација на разни причини и околни влијанија. Еве неколку од главните причини кои може да придонесат кон насилството врз деца:

[13] Hepburn, L; Azrael, D; Molnar, B; Miller, M. (2019). Bullying and Suicidal Behaviors Among Urban High School Youth". Journal of Adolescent Health. 51 (1): 93–95

Семејството и домашната средина: Домашната средина игра голема улога во формирањето на однесувањето на децата. Злоупотребата, занемарувањето и насилството во семејството може да имаат долгорочни последици врз развојот на детето и може да создадат циклус на насилство.

Социјални и економски услови: Сиромаштвото и социјалната исклученост можат да создадат стеснувачки околности за децата и нивните семејства. Овие услови може да генерираат страв, агресија и немир, што може да се исполнува со насилство.

Присуство на насилствени медиуми и култура: Изложеноста на децата на насилни филмови, видеоигри и други медиуми може да влијае на нивната перцепција за насилството и може да го засили однесувањето насокувајќи ги кон насилството како начин за решавање на проблеми.

Негативни модели на однесување: Децата го учат од околината, вклучувајќи ги своите родители, врсници, учители и други. Ако се изложуваат на насилни модели на однесување, може да го присвојат и пренесуваат насилството во своите односи.

Психолошки и емотивни фактори: Некои деца може да имаат впечатливост кон агресија поради психолошки и емотивни фактори како ниско самопочитување, стрес, гнев и немоќ.
Постојаност на културни и родови стереотипи: Културните и родовите стереотипи може да ги насочат децата да ги вршат или толерираат актите на насилство.

Недостиг на социјални вештини и решавање на конфликти: Децата кои не развиваат социјални вештини за ефективно решавање на конфликти може да прибегнат на насилство како начин за добивање контрола.
Злоупотреба на алкохол и дроги: Злоупотребата на алкохол и дроги може да ја искриви судбината и однесувањето на лицата и да им намали способноста за контролирање на агресивното однесување.

Овие причини не се изолирани, туку често се вклопуваат и меѓусебно влијаат една врз друга. Превенцијата и интервенциите се насочени кон разбирање и прекинување на овие причини преку образование, поддршка и изградување на позитивни околности[14].

2.6. Видови насилство врз деца

Насилството врз децата има повеќе лица и форми: физичка злоупотреба, сексуална злоупотреба, занемарување или несовесно постапување, емоционална злоупотреба и многу повеќе.

На секои пет минути по едно дете умира од насилство. [Глобалното партнерство за ставање крај на насилството врз децата 2016 година]

Една милијарда деца - повеќе од половина од сите деца на возраст од 2 до 17 години - се проценува дека доживеале емоционално, физичко и/или сексуално насилство. [СЗО 2016 година]

Една од 10 девојки - 120 милиони - на возраст под 20 години била подложена на принудни сексуални дејствија. Скоро едно од 10 деца - 250 милиони ширум светот - живее во земја погодена од конфликт. [УНИЦЕФ 2022][15]

Најмалку едно од шест деца кои влегуваат во програмата на СОС Детските села претходно доживеале насилство.
Како што е наведено, насилството врз децата може да се изрази во различни видови насилство, од физичкото до психичкото и емотивното. Тука се неколку од главните видови насилство врз децата:
Физичко насилство: Вклучува физички напади, злоупотреба и малтретирање на детето. Ова може да биде било какво физичко однесување што го повредува или им го нарушува интегритетот на детето.

[14] Burger, Christoph; Strohmeier, Dagmar; Spröber, Nina; Bauman, Sheri; Rigby, Ken (2015). How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies". *Teaching and Teacher Education*. 51: 191–202.
[15] https://www.unicef.org/reports/unicef-annual-report-2022, прземено 25.08.2023

Психичко и емотивно насилство: Вклучува злосторство, измама, одмазда, изолација и намалување на самопочитувањето на детето. Ова може да остави долготрајни последици на емотивното и психичкото здравје на детето.
Сексуално насилство: Вклучува секое недолично или нежелано сексуално однесување кон детето. Ова може да биде сексуални напади, злоупотреба, измама и насилствено сексуално однесување.
Експлоатација: Вклучува експлоатација на детето заради финансиска или сексуална корист. Ова може да вклучува детски труд, сексуална експлоатација и други форми на искористување.

Булирање: Булирањето или булингот вклучува постојано и намерно насилство, исмевање или изолација на детето од страна на други деца или врсници.

Злоупотреба и занемарување: Злоупотребата и занемарувањето вклучуваат неодговарање на потребите на детето, занемарување на нивното здравје, безбедност и развој.

Дигитално насилство: Се однесува на насилство што се случува онлајн, како кибербулинг, незаконска дистрибуција на слики или видеа, онлајн злоупотреба и други видови насилство преку дигиталните платформи.

Овие се само неколку од примерите на разни видови насилство врз децата. Важно е да се разбере дека насилството врз децата може да има долготрајни и широки последици на нивниот физички, психички и емотивен развој. Превенцијата и интервенциите се насочени кон разбирање и превенција на сите видови насилство врз децата.[16]

2.7.Последици од насилство врз децата

Насилството врз децата може да има тешки и долготрајни последици, и физички и психолошки.
Тоа може да доведе до физички повреди, трауми, нарушувања на менталното здравје и нарушен социјален развој.

[16] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

Неколку фактори можат да го зголемат ризикот од насилство врз децата, вклучувајќи го семејниот стрес, злоупотребата на супстанции, сиромаштијата и недостатокот на социјална поддршка.
Општествените фактори како што се културните норми и родовата нееднаквост, исто така, можат да придонесат за продолжување на насилството.

Настанувањето на насилство врз децата може да има сериозни и долгорочни последици за нивното физичко и емоционално здравје, како и за нивниот општ развој и добробит. Еве неколку од можните последици на насилство врз децата:

Физички повреди: Детето може да искуси физички повреди како резултат на насилството, што може да доведе до болка, травми и често долготрајни здравствени проблеми.

Емоционални и психолошки последици: Насилството може да предизвика емоционални травми кај детето, како што се стрес, депресија, анксиозност, посттравматски стресен раслад, самоубилачки нагласи и намалена самооценка.

Проблеми со социјализацијата: Децата кои биваат изложени на насилство може да имаат тешкотии во изградувањето на здрави меѓусебни односи и пријателства. Ова може да доведе до социјална изолација и проблеми во школата.

Последици во однесувањето: Насилството може да го влијае на однесувањето на детето, што може да резултира во агресивно однесување, самоагресија или употреба на алкохол и дроги како начин за справување.

Учество во циклус на насилство: Децата кои биваат жртви на насилство имаат поголем ризик да станат агресори во иднина или да одржуваат односи во кои сами вршат насилство.

Проблеми со учењето и школската успеваемост: Насилството може да влијае на концентрацијата и учењето на децата, што може да резултира во намалена школска успеваемост и изостано од училиште.

Физичко исцрпување: Долготрајното насилство може да доведе до физичко исцрпување и забавување на физичкиот развој на детето.

За да се намали и предотврати насилството врз децата, е од суштинско значење да се создадат сигурни и поддржувачки околини за нив, каде што може да се раскриваат и спречуваат случаите на насилство, и каде што жртвите можат да добијат поддршка и помош[17].

2.8.Ефекти на насилството врз менталното здравје на децата

Многу родители вршат различни форми на насилство кога ги воспитуваат децата, без разлика дали свесно или не. Формите на насилство кои се јавуваат кај децата можат да бидат во форма на вербално насилство, психичко насилство и физичко насилство. Всушност, овој чин на насилство може да влијае на менталното здравје на детето во иднина и има потенцијал да стане емоционална рана која ќе остави трага додека детето не стане полнолетно.

Утврдени се петте ефекти од злоупотребата на децата врз менталното здравје како што следува:

1.Тешкотии со контролирање на емоциите

Злоупотребата на децата што ја доживуваат децата ќе има огромно влијание врз емоционалната контрола на децата. Откако ќе доживеат насилство, децата ќе имаат тенденција да имаат потешкотии да ги контролираат своите емоции, така што ќе им биде полесно да се чувствуваат тажни, лути или претерано исплашени. Покрај тоа, децата исто така ќе имаат тешкотии со спиењето и ќе имаат лоши соништа. Оваа состојба секако има потенцијал да трае до зрелоста и да има влијание врз однесувањето што се појавува при извршувањето на секојдневните активности во нивната социјална средина.

2. Повлекување

[17] National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2021. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press

Како жртви кои доживуваат насилство од нивните родители, децата обично имаат тенденција да имаат негативни мисли за проблемот со кој се соочуваат, како што се да бидат сомнителни и да имат тешкотија да им веруваат на другите луѓе. Ова однесување може да им отежне на децата да одржуваат односи со други луѓе, што може да доведе до чувство на осаменост. Понатаму, неколку студии изјавија дека жртвите на насилство извршено од родители врз нивните деца имаат потенцијал да не успеат во градењето љубов и семејни односи.

3.Напади на паника и депресија

Злоупотребата на децата односно врз децата, исто така, има длабоко трауматично влијание врз психолошките аспекти на децата, што може да доведе до ментални проблеми како што се напади на паника или депресија. Оваа состојба прави, ако не се лекува, може да предизвика лицето да консумира забранети работи како алкохол и дрога како форма на бегство за надминување на доживеаната траума. Покрај тоа, траумата што ја доживуваат може да предизвика негативни мисли како што се мисли за крај на животот или самоубиство.

4.Потенцијал да се биде сторител на насилство

Жртвите на насилство што ги доживуваат децата може да имаат полошо влијание кога ќе станат полнолетни. Тие потенцијално ги повторуваат истите работи што ги доживеале кога биле деца. Всушност, често се случува, ако некогаш станат родители, на своите деца ќе им го прават истото како кога тие биле деца. Овој циклус ќе стане повторен циклус доколку нема понатамошен соодветен третман за справување со траумата што се јавува како резултат на доживеаното насилство.

5.Намалена функција на мозокот

Насилството што го доживуваат децата може да има влијание врз структурата и развојот на нивниот мозок, така што ќе дојде до намалување на функцијата на неколку делови од мозокот. Ова намалување на когнитивната функција резултира со тоа што децата имаат потешкотии да се концентрираат и да се фокусираат на часовите на училиште, што има влијание врз намалувањето на академските достигнувања. Овој ризик има големо влијание кога ќе влезете во старост, имено појавата на проблеми со деменција.

За да се избегне насилството извршено од родителите врз нивните деца, родителите можат да применуваат позитивно родителство за своите деца (Позитивно родителство). Целта на позитивното родителство е да се спречат актите на насилство врз децата, кои се спроведуваат на поддржувачки, конструктивен и забавен начин.

Меѓутоа, ако вие или некој ваш близок бил жртва на злоупотреба на деца, предизвикувајќи длабока траума и нарушувајќи ги активностите и промените во однесувањето, тогаш подобро е да се побара помош од психолог или психијатар како форма на соодветен третман за справување со ова трауматско искуство[18].

2.9.Анксиозност и насилство врз деца

Историските докази од последните неколку децении откриваат дека домашното насилството порасна на разновиден начин меѓу различните општества и социоекономски групи. Домашното насилството како тиранија која вклучува физичка злоупотреба, сексуална злоупотреба, психолошка злоупотреба и злоупотреба на имот и домашни миленици.
Децата кои се изложени на меѓуродителско насилство се вклучени во поголем ризик од добивање (психолошки) жртви од чинот на насилство. Карлсон (2000) објаснува дека околу 10% до 20% од Американските деца годишно се изложени на домашно насилство во рамките на нивните семејни услови.
Многу студии известуваат дека децата се изложени на семејно насилство во нивната семејна поставеност.

Јужна Азија, со 23% од светското население и широко распространета сиромаштијата, исто така, се соочува со висока стапка на изложеност на семејно насилство меѓу децата. Земјите од Јужна Азија како Индија, Бангладеш, Бутан, Непал и Пакистан опфаќаат патријархално семејство и систем, со случаи на насилство врз жените и децата често останувало непријавено поради несоодветност на ресурси и општествени стигми. Овие фактори го отежнуваат одредувањето на точен број на деца изложени на насилство.

[18] Briere J, Scott C. (2016). Principles of Trauma Therapy: A Guide to Symptoms, Evaluation, and Treatment. California: SAGE Publications, Inc. pp. 37–63

Семејното насилство негативно влијае на поединците, децата, на потесното семејства и на општеството. Еден од главните психолошки исходи на домашното насилство е анксиозноста, која ги препушта адолесцентите на преземање ризик и специфично однесување.

Децата изложени на семејно насилство може да не бидат директни жртви на семејно насилство, а може и често да бидат занемарувани.

Игнорирањето на последиците од изложеноста на насилство врз децата може негативно да влијае на нивниот когнитивен развој како и нивниот емоционален развој и физичко здравје.

Греам-Берман (1994) објавил дека повеќе од половина од децата на училишна возраст кои живееле во семејно насилство имале силна вознемиреност.

Анксиозноста е едно од најчестите психолошки нарушувања кај деца и адолесценти од училишна возраст ширум светот.

Преваленца на анксиозноста кај адолесцентите се движи од 4% до 25% со просечна стапка од 8%.

Овие показатели може да се потценат бидејќи анксиозноста кај голем број деца и адолесценти останува недијагностицирана поради интернализираната природа на симптомите[19].

Децата изложени на семејно насилство може да покажат намалени образовни перформанси и социјални способности. Проблемите со интернализацијата, депресијата, симптомите на посттрауматски стресни нарушувања и симптомите на екстернализација, како што се агресивното однесување се најважните пријавени компликации на семејното насилство кај децата.

Образовните програми за родителите, како и обучените училишни старатели и креаторите на здравствената политика може да ги намалат и спречат компликациите од семејното насилство кај децата.

3.НАСИЛСТВО МЕЃУ ДЕЦАТА

Насилство меѓу децата се подразбира како повторени, негативни дејствија извршени од едно или повеќе деца врз друго. Овие негативни дејства може да бидат физички или вербални по природа - на пример, удирање или клоцање, задевање или потсмев - или

[19] Tomb M, Hunter L.(2014). Prevention of anxiety in children and adolescents in a school setting: The role of schoolbased practitioners. Children & Schools. 2014;26(2):87-101

може да вклучуваат индиректни дејства како што се манипулирање со пријателства или намерно исклучување на други деца од активности. Имплицитно во оваа дефиниција е нерамнотежа во реалната или воспримената моќ помеѓу насилникот и жртвата[20].

3.1.Теории за насилство меѓу деца

Научниот и теоретски осврт врз насилството меѓу деца е важен за разбирањето на динамиките, причините и начините за превенција на овој феномен. Таквите истражувања помагаат да се разбере како и зашто насилството меѓу деца се случува и како може да се внесе подобрена поддршка и решенија. Еве неколку важни аспекти и теории што ги истражуваат динамиките на насилството меѓу деца:

Теоријата на социјалната учење (Social Learning Theory): Оваа теорија нагласува дека децата учат од моделите и однесувањето на оние околу нив. Ако децата се изложувани на модели на агресија или насилство, може да го внесат тоа однесување во своите меѓусебни односи.

Теоријата на еволуционата психологија (Evolutionary Psychology Theory): Оваа теорија аргументира дека некои видови насилство меѓу деца може да бидат природен механизам за конкурирање за ресурси и доминирање во групата. Оваа теорија го поставува насилството како резултат на еволуциските процеси.

Теоријата на динамиката на власта (Power Dynamics Theory): Според оваа теорија, насилството меѓу децата може да биде резултат на желба за добивање на контрола и власт во односите со врсниците. Насилниците може да го користат насилството како начин да го намалат стравот и да го подобрат во статусот во групата[21].

Теоријата на социјалната динамика (Social Dynamics Theory): Оваа теорија го истражува влијанието на групната динамика и социјалната класификација во случаите

[20] Hepburn, L; Azrael, D; Molnar, B; Miller, M. (2019). Bullying and Suicidal Behaviors Among Urban High School Youth". Journal of Adolescent Health. 51 (1): 93–95

[21] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

на насилство меѓу децата. Насилството може да се случи како начин да се влезе или остане во одредена социјална група.

Теоријата на социјалната дефицитност (Social Deficit Theory): Оваа теорија тврди дека насилството меѓу децата може да биде резултат на недостаток на социјални вештини и адекватни начини на решавање на конфликти. Децата кои ги немаат потребните вештини може да се прибегнат на насилството како средство за комуникација и контрола.

Овие се само неколку од примерите на теории што се користат за објаснување на насилството меѓу деца. Важно е да се разбере дека насилството меѓу деца е многуфакторски и може да зависи од социјални, психолошки и културни аспекти. Превенцијата на насилството меѓу деца вклучува образование, свесност, изградување на социјални вештини и поддршка на врсниците и одговорните однесување.

3.2.Типови насилство меѓу деца

Насилството е класифицирано во литературата во различни видови. Тие можат да бидат во форма на невербално, вербално или физичко однесување.
Друга класификација се заснова на сторителите или вклучените учесници, така што видовите вклучуваат индивидуално и колективно малтретирање.
Други толкувања, исто така, наведуваат емоционално и релациско малтретирање покрај физичката штета нанесена на друго лице или дури и имот.
Постои и случај на поновата појава наречена сајбер-малтретирање.

Физичкото, вербалното и релациското малтретирање се најзастапени во основното училиште, а исто така може да започне многу порано додека продолжува во подоцнежните фази во животот на поединецот.

Индивидуално
Индивидуалните тактики на малтретирање се спроведуваат од едно лице против жртва или жртви. Индивидуалното малтретирање може да се класифицира во неколку типа наведени подолу:

Физичко

Физичко малтретирање е секое малтретирање кое повредува нечие тело или го оштетува неговиот имот. Крадење, туркање, удирање, тепачка и намерно уништување нечиј имот се видови на физичко малтретирање. Физичкото малтретирање ретко е првата форма на малтретирање што жртвата ќе ја доживее. Често малтретирањето започнува во поинаква форма, а подоцна ќе премине во физичко насилство.

Во физичкото малтретирање главното оружје што го користи насилникот е неговото/нејзиното тело, или некој негов дел; или предмет како оружје кога ја напаѓа својата жртва. Понекогаш групи на млади возрасни ќе таргетираат и отуѓуваат врсници поради некои адолесцентни предрасуди. Ова брзо може да доведе до ситуација кога нивните соученици ги исмеваат, мачат и „тепаат“. Физичкото малтретирање често ќе ескалира со текот на времето и може да доведе до штетен или фатален крај, и затоа многумина се обидуваат брзо да го спречат за да спречат каква било понатамошна ескалација.

Вербално

Вербалното малтретирање е еден од најчестите видови на малтретирање. Ова е секое малтретирање кое се спроведува со зборување, друга употреба на гласот или некој вид на говор на телото и не вклучува никаков физички контакт. Силеџиството обично започнува во оваа фаза и вклучува некое од следново:

Погрдно викање и прекар

Ширење гласини или лажење за некого

Заканувајќи се некому

Викање или зборување со некого со груб или нељубезен тон на глас, особено без оправдана причина

Исмејување нечиј глас или стил на зборување

Смеење на некого

Употреба на говор на телото (т.е. средниот прст) за да измачувате некого

Упатување навреди или на друг начин исмејување некого

Во вербалното малтретирање, главното оружје што го користи насилникот е гласот. Во многу случаи, вербалното малтретирање е вообичаено и кај двата пола, но девојчињата се со поголема веројатност да го вршат.

Девојките, генерално, се посуптилни со навредите отколку момчињата. Девојките користат вербално малтретирање, како и техники на социјално исклучување, за да доминираат и контролираат други поединци и да ја покажат својата супериорност и моќ, честопати за да се обидат да импресионираат некој што го идолизираат. Многу момчиња се доволно суптилни за да користат вербални техники за доминација кога сакаат да ја избегнат неволјата што може да дојде со физичкото малтретирање на некој друг[22].

Социјално или релациско

Релациското малтретирање (понекогаш се нарекува социјална агресија) е тип на малтретирање што ги користи односите за да ги повреди другите.Терминот, исто така, означува секое малтретирање што се врши со намера да се повреди нечија репутација или социјална положба, што исто така може да се поврзе со техниките вклучени во физичкото и вербалното малтретирање. Релациското малтретирање е форма на малтретирање честа кај младите, но особено кај девојчињата. Социјалното исклучување (намалување или правење некого да се чувствува „изоставено“) е еден од најчестите видови на релациско малтретирање. Релационото малтретирање може да се користи како алатка од страна на насилниците и за да ја подобрат својата социјална положба и да ги контролираат другите. За разлика од физичкото малтретирање кое е очигледно, релациското малтретирање не е отворено и може да продолжи долго време без да биде забележано.

Сајбер

Сајбер-малтретирањето е употреба на технологија за вознемирување, закана, засрамување или таргетирање на друго лице. Кога станува збор за возрасен, тоа може да ја исполни дефиницијата за сајбер-малтретирање или сајбер-протекување, кривично дело што може да има правни последици и да вклучува затворска казна.

Ова вклучува малтретирање со употреба на е-пошта, инстант пораки, веб-локации за социјални медиуми (како Фејсбук), текстуални пораки и мобилни телефони. Се наведува дека сајбер-малтретирањето е почеста во средно училиште отколку во основно училиште.

[22] Hepburn, L; Azrael, D; Molnar, B; Miller, M. (2019). Bullying and Suicidal Behaviors Among Urban High School Youth". Journal of Adolescent Health. 51 (1): 93–95

Интернетот им обезбедува на луѓето ограничена одговорност и без филтер. Употребата на технологија за малтретирање може да биде штетна за нечија онлајн репутација. Информациите објавени на интернет ќе останат таму засекогаш, освен ако не се симнат од лицето што ги објавило, а понекогаш дури и тогаш. Друг проблем со сајбер малтретирањето е тоа што може да се вклучат и други луѓе. Технологијата, особено користењето на социјалните медиуми, им овозможува на другите повторно да објавуваат или споделуваат содржина без разлика дали е позитивна или негативна.

Колективно

Тактиките за колективно малтретирање се користат од повеќе од еден поединец против жртва или жртви. Колективното малтретирање е познато како мобинг и може да вклучи кој било од поединечните видови на малтретирање. Однесувањето на тролање на социјалните мрежи, иако обично се претпоставува дека е индивидуално по природа од обичниот читател, понекогаш е со организирани напори од спонзорирани астротурфери.

Мобинг

Мобингот се однесува на малтретирање на поединец од страна на група, во кој било контекст, како што се семејство, врсничка група, училиште, работно место, соседство, заедница или онлајн. Кога се јавува како емоционална злоупотреба на работното место, како што е „здружување“ од соработници, подредени или претпоставени, да принудат некого да го напушти работното место преку гласини, инсинуации, заплашување, понижување, дискредитирање и изолација, исто така се нарекува како злонамерно, несексуално, нерасно/расно, општо вознемирување.[23]

3.3.Карактеристики на насилство меѓу деца

Истражувањата покажаа дека зависта и огорченоста може да бидат мотиви за малтретирање. Истражувањата за самопочитта на насилниците даваат двосмислени резултати. Додека некои насилници се арогантни и нарцисоидни, тие исто така можат да го користат малтретирањето како алатка за прикривање на срам или вознемиреност

[23] Kim YS; Leventhal B .(2018). Bullying and suicide. A review". International Journal of AdolescentMedicine and Health. 20 (2): 133–54.

или за зајакнување на самодовербата: со понижување на другите, насилникот се чувствува моќен.
Насилниците може да малтретираат од љубомора или затоа што тие самите се малтретирани.
Психологот Роj Баумајстер тврди дека луѓето кои се склони кон навредливо однесување имаат тенденција да имаат надуено, но кревко его. Бидејќи тие мислат премногу високо за себе, тие често се навредуваат од критиките и недостатокот на почит на другите луѓе, и на ова непочитување реагираат со насилство и навреди.

Истражувачите идентификувале други фактори на ризик, како што се депресија и растројства на личноста, како и брзина на добивање гнев и употреба на сила, зависност од агресивно однесување, погрешно однесување на другите како непријателски, грижа за зачувување на сликата за себе и вклучување во опсесивни или ригидни дејства. Комбинација од овие фактори исто така може да биде причина за ова однесување.

Во една студија за млади, било откриено дека комбинацијата на асоцијални особини и депресијата се најдобриот предиктор за насилство кај младите, додека насилството во видео игрите и изложеноста на телевизиско насилство не биле предвидливи за овие однесувања.

Силеџиството, исто така, може да резултира од генетска предиспозиција или мозочна абнормалност кај насилникот.
Додека родителите можат да му помогнат на детето да развие емоционална регулација и контрола за да го ограничи агресивното однесување, некои деца не успеваат да ги развијат овие вештини поради несигурна поврзаност со нивните семејства, неефикасна дисциплина и фактори на животната средина како што се стресниот домашен живот и непријателски однесувања на браќа и сестри.
Згора на тоа, според некои истражувачи, насилниците може да се склони кон негативност и да имаат слаби академски резултати. Д-р Кук вели: „Типичен силеџија има проблеми со решавањето проблеми со другите, а исто така има проблеми и од академски карактер. Тој или таа обично имаат негативни ставови и верувања за другите, се чувствуваат негативно кон себе, доаѓаат од семејна средина која се

карактеризира со конфликти и сиромашни родителството, го доживува училиштето како негативно и е под негативно влијание од врсниците.[24]

Спротивно на тоа, некои истражувачи сугерираат дека некои насилници се психолошки силни и имаат висока социјална положба меѓу нивните врсници, додека нивните цели се емоционално потресени и социјално маргинализирани. Групите врсници често ги промовираат постапките на насилникот, а членовите на овие врснички групи исто така се впуштаат во однесувања, како што се потсмев, исклучување, удирање и навредување еден со друг како извор на забава. Други истражувачи, исто така, тврдат дека мал дел од насилниците, уживаат да одат на училиште и имаат мала веројатност да земаат слободни денови со оправдување дека се болни.

Истражувањата покажуваат дека возрасните кои малтретираат имаат авторитарни личности, комбинирани со силна потреба да контролираат или доминираат. Исто така, било предложено дека предрасудниот поглед на подредените може да биде особено силен фактор на ризик.

Во една студија, насилниците покажале пониска самодоверба поврзана со училишните перформанси отколку учениците кои не се насилници. Тие, исто така, покажале повисока социјална самодоверба од жртвите на традиционалното малтретирање.

Студиите на мозокот покажале дека делот од мозокот поврзан со наградата станува активен кога на насилниците им се прикажува видео на кое некој му нанесува болка на друг.

Често, малтретирањето се случува во присуство на голема група на релативно неинволвирани случајни минувачи. Во многу случаи, способноста на насилникот да создаде илузија дека ја има поддршката од мнозинството присутни е тоа што го влева стравот од „зборување“ во знак на протест против активностите на малтретирање што ги набљудува групата. Освен ако „менталитетот на насилникот“ не е ефикасно

[24] Chabrol H.; Van Leeuwen N.; Rodgers R.; Séjourné S. (2019). Contributions of psychopathic, narcissistic, Machiavellian, and sadistic personality traits to juvenile delinquency". Personality and Individual Differences. 47 (7): 734–39.

предизвикан во која било дадена група во нејзините рани фази, тој често станува прифатена или поддржана норма во групата[25].

Утврдено е дека случајните минувачи кои биле во можност да основаат своја „група за пријателство“ или „група за поддршка“ имаат многу поголема веројатност да се одлучат да зборуваат против насилничкото однесување отколку оние што не го направиле тоа.

Покрај комуникацијата за јасните очекувања дека случајните минувачи треба да интервенираат и ја зголемуваат индивидуалната само-ефикасност, има сè поголемо истражување кое сугерира дека интервенциите треба да се изградат на основата дека малтретирањето е морално погрешно.

Кај возрасните, да се биде случаен минувач на малтретирање на работното место е поврзано со депресија.

Ефектот Случајник може да биде штетен за личноста која е малтретирана. Помалку е веројатноста луѓето да застанат за некого или нешто кога другите се наоколу.
Во случај на сајбер-малтретирање, луѓето кои гледаат дека малтретирањето се случува на социјалните мрежи се со помала веројатност да кажат нешто, без разлика дали е онлајн или лично.
Луѓето можат да имаат добри намери и да сакаат да помогнат, но без ништо да се оствари. „Актот на другите кои влегуваат е она што ќе престане со малтретирањето“. За да се запре ефектот Случајник, луѓето треба да бидат самоуверени и да се залагаат за она во што веруваат. Не грижете се што мислат луѓето за вас, туку размислете какви придобивки може да има за лицето кое е малтретирано.

Д-р Кук вели: „Типична жртва веројатно е агресивна, нема социјални вештини, размислува со негативни мисли, доживува тешкотии во решавањето на социјалните проблеми, доаѓа од негативно семејство, училиште и опкружување во заедницата и е забележливо отфрлена и изолирана од врсниците.

[25] Whittaker, E (2016). Cyberbullying via social media". Journal of School Violence.11–29.

Жртвите често имаат карактеристики како што се физички и ментално слаби, како и лесно вознемирени емоционално.

Тие исто така може да имаат физички карактеристики што ги прават полесни мети за насилниците, како што се прекумерна тежина или некој вид на физички деформитет. Момчињата се со поголема веројатност да бидат жртви на физичко малтретирање додека девојчињата имаат поголема веројатност да бидат малтретирани индиректно.

Ниските нивоа на самодоверба се идентификувани како чест претходник на виктимизација на малтретирање.

Жртвите на традиционалното малтретирање имаат тенденција да имаат пониска глобална, социјална, физичка и емоционална самодоверба во споредба со неинволвираните ученици.

Жртвите на сајбер-малтретирањето, од друга страна, можеби немаат пониски оценки за самодоверба од неинволвираните ученици, но може да имаат повисока самодоверба поврзана со телото од двете жртви на традиционално малтретирање и насилниците.

Исто така, се покажа во истражувања дека жртвите имаат поголема веројатност да користат самопоразувачки или самопонижувачки хумор наменет да ги забавува другите на сметка на себе и на нивните сопствени чувства.

Резултатите од мета-анализата спроведена од Кук и објавена од Американската психолошка асоцијација во 2010 година заклучија дека главните фактори на ризик за децата и адолесцентите да бидат малтретирани, а исто така и да станат насилници, се недостатокот на вештини за решавање на социјални проблеми.

Децата кои се малтретирани често покажуваат физички или емоционални знаци, како што се: страв да одат на училиште, се жалат на главоболки или губење апетит, недостаток на интерес за училишни активности или поминување време со пријателите или семејството, неподготвеност да излегуваат. во јавност поради страв дека може да се сретнат со своите насилници на јавни места, освен на училиште, и да имаат целокупно чувство на тага[26].

[26] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH .(2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

3.4.Фактори за насилство меѓу деца

Насилството меѓу децата може да биде предизвикано од разни фактори кои се меѓусебно поврзани и влијаат на динамиката на односите меѓу децата. Еве неколку од главните фактори кои може да придонесат кон насилство меѓу децата:

Семејството и домашната средина: Домашната средина и влијанијата на семејството може да бидат значајни фактори. Децата кои се изложени на насилство, злоупотреба или дискриминација во своите домови може да реагираат со насилство или агресија врз врсниците.

Негативни модели на однесување: Децата учат од моделите во нивната околина, вклучувајќи ги и однесувањето на врсниците. Ако врсниците се агресивни и користат насилство, другите деца може да ги имитираат[27].

Културни и родови стереотипи: Стереотипите и уверувањата поврзани со родовите и културата може да влијаат на начинот како децата се однесуваат кон врсниците. Социјални очекувања за однесувањето на момчињата и девојчињата може да го формираат стилот на комуникација и решавање на конфликти.

Недостиг на социјални вештини: Децата кои немаат развиено адекватни социјални вештини може тешко да се справуваат со конфликти и фрустрации. Ова може да ги натера да манифестираат агресија и насилство како начин за решавање на проблемите.

Недостиг на емоционална интелигенција: Недостатокот на развиена емоционална интелигенција може да го влијае на начинот како децата ги изразуваат свои емоции и како реагираат на емотивни ситуации.

Конфликти и недоразбирања: Неконтролирани конфликти и недоразбирања меѓу децата може да излезат надвор од контрола и да се развие во насилство.

[27] Hepburn, L; Azrael, D; Molnar, B; Miller, M. (2019). Bullying and Suicidal Behaviors Among Urban High School Youth". Journal of Adolescent Health. 51 (1): 93–95

Способност за манипулација: Некои деца може да развијат способност за манипулација на другите деца, што може да резултира во насилство.

Физички и психолошки фактори: Некои деца може да имаат склоност кон агресивност поради биолошки или психолошки фактори како ниско самопочитување, проблеми со контролата на гневот итн.

Важно е да се има во предвид дека овие фактори не се изолирани и дека насилството меѓу децата е многуфакторски феномен. Превенцијата на насилството меѓу децата бара комплексен пристап, вклучувајќи образование, поддршка и создавање на безбедни и поддржливи околности за децата да се развиваат икако позитивни и одговорни индивидуи[28].

3.5.Социјален аспект на насилство меѓу деца

Социјалниот аспект на насилството меѓу децата се однесува на влијанието на општествените фактори, социјалните динамики и културните контексти врз појавата, проширувањето и начините за превенција на насилството меѓу децата. Еве неколку важни социјални аспекти:

Културни влијанија: Различните културни вредности, норми и очекувања може да влијаат на начинот како децата ги толкуваат и реагираат на ситуации на конфликти и насилство. Некои култури може да ја нормализираат агресијата како начин за решавање на проблеми.

Медиумите и технологијата: Медиумите и дигиталната технологија може да имаат значајно влијание врз насилството меѓу децата. Изложеноста на насилни содржини, онлајн булирање и злоупотреба на друштвените мрежи може да доведе до поголема веројатност за насилство и конфликти меѓу децата.

[28] Juvonen, J.; Graham, S. (2014). Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims". Annual Review of Psychology. 65: 159–85.

Економски услови и социјална нерамноправност: Економските услови и социјалната нерамноправност може да создадат стрес и немир во децата, што може да резултира во повеќе случаи насилство. Децата од сиромашни или маргинализирани заедници може да бидат особено подложни на насилство.

Едукативни системи и односи во училиште: Училиштето игра клучна улога во формирањето на односите меѓу децата. Булирањето и конфликтите во училишната средина може да доведат до насилство меѓу децата.

Семејни влијанија и воспитување: Семејството има голема улога во формирањето на односите и однесувањето на децата. Семејниот модел на однесување и комуникација може да влијае на нивната склоност кон насилство.

Социјалната поддршка и интервенции: Постојаната социјална поддршка, вклучувајќи програми за образование и свесност, може да игра голема улога во превенцијата на насилството. Интервенциите во раните стадиуми на насилството може да помогнат во прекинување на циклусот на насилство.

Социјални норми и односи меѓу половите: Социјалните норми и стереотипите за половите може да влијаат на динамиката на насилството меѓу децата. Родовата рамка и нормите може да го формираат односот на децата кон насилството и агресијата.

Сите овие социјални аспекти се комплексни и взаимно поврзани. Разбирањето на овие фактори е важно за да се примени ефикасна превенција на насилството меѓу децата и за да се создаде поддржлива и безбедна околина за нивниот развој.[29]

3.6.Психолошки аспект на насилство меѓу децата

Психолошките аспекти на насилството меѓу децата се фокусираат на влијанието на насилството врз психичкото здравје и развојот на децата. Овие аспекти се многу важни, бидејќи насилството може да остави долготрајни и негативни последици на

[29] Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70

психичкото здравје и на односите на децата. Еве неколку од психолошките аспекти на насилството меѓу децата:

Траумирање и стрес: Децата кои се изложени на насилство може да доживеат трауматични искуства кои може да им предизвикаат интензивен стрес. Овие трауматични искуства може да имаат негативно влијание на нивното психичко здравје и да ги остават со последици како посттравматски стресни пореметувања.

Намалено самопочитување и навредени емоции: Децата кои стануваат жртви на насилство може да им се намалат нивните нивоа на самопочитување и доверба во себе си. Тие може исто така да доживеат навредени емотции и да развијат страв, гнев, анксиозност и депресија.

Емоционална регулација: Насилството може да влијае на развојот на вештините за регулација на емоциите. Децата може да се соочат со тешкотии во препознавањето и контролирањето на своите емоции.

Социјални и меѓулични односи: Насилството може да влијае на социјалните и меѓулични односи на децата. Тие може да се изолираат, да ја изгубат довербата во другите и да искусуваат тешкотии во изградувањето на здрави односи.

Циклус на насилство: Децата кои стануваат жртви на насилство може да развијат склоност кон насилството како начин за решавање на конфликти. Ова може да го креира циклусот на насилство каде што жртвите постојано стануваат насилници во иднина.

Ефекти врз учењето и развојот: Насилството може да има негативни влијанија врз учењето и развојот на децата. Тие може да се справуваат со тешкотии во концентрацијата, учењето и развивањето на нови вештини.

Важно е да се има во предвид дека психолошките последици од насилството може да бидат долготрајни и да се прошируваат во возрасните години. Превенцијата и

поддршката за справување со насилството меѓу децата се критични за да се намали негативното влијание на насилството врз нивното психичко здравје и развој[30].

3.7.Модел на интервенција за насилство меѓу децата

Првата и најпозната интервенција за намалување на насилство меѓу училишните деца беше лансирана од Олвеус во Норвешка и Шведска на почетокот на 1980-тите. Инспирирана од самоубиствата на неколку тешки жртви на децата, Норвешка го поддржа развојот и имплементацијата на сеопфатна програма за справување со малтретирањето кај децата во училиште. Програмата вклучува интервенции на повеќе нивоа:

Интервенции низ училиштата. Истражување за проблемите со насилство во секое училиште, зголемен надзор, собири низ училиштата и обука на наставниците за да се подигне свеста на децата и училишниот персонал во врска со малтретирањето.

Интервенции на ниво на училница. Воспоставување правила во училницата против насилство, редовни состаноци на часовите за да се дискутира за насилство на училиште и состаноци со сите родители.

Интервенции на индивидуално ниво. Дискусии со ученици идентификувани како насилници и жртви.

Утврдено е дека програмата била многу ефикасна во намалувањето на малтретирањето и другото асоцијално однесување меѓу учениците во основните и средните училишта.
Во рок од 2 години од спроведувањето, самоизвештаите на момчињата и девојчињата покажале дека малтретирањето се намалило за половина.
Овие промени во однесувањето биле поизразени колку подолго програмата била во сила. Покрај тоа, учениците пријавиле значително намалување на стапките на проблеми, вандализам и кражба и посочиле дека климата во нивното училиште е значително попозитивна како резултат на програмата.

[30] Meyer, D. (2017). The Disregarding of Heteronormativity: Emphasizing a Happy Queer Adulthood and Localizing Anti-Queer Violence to Adolescent Schools". *Sexuality Research & Social Policy*. 14 (3): 331–344.

Не е изненадувачки што оние училишта кои имплементирале повеќе од компонентите на програмата доживеале најизразени промени во однесувањето.

Основните компоненти на Олвеус програмата против малтретирање се прилагодени за употреба во неколку други култури, вклучувајќи ги Канада, Англија и Соединетите Американски Држави.
Резултатите од напорите за борба против малтретирањето во овие земји се слични на резултатите доживеани во скандинавските земји, при што напорите во училиштата во Торонто покажале нешто поскромни резултати.
Повторно, како и во скандинавската студија, училиштата кои беа поактивни во спроведувањето на програмата забележале најизразени промени во пријавените однесувања[31].

II ДЕЛ
МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ
1.Проблем на истражување

Проблемот на научно истражување е насочен кон утврдување на степенот на насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата од нивно окружување.

Научните истражувања на насилство врз деца и меѓу деца вклучуваат разни аспекти и области кои се соочуваат со оваа сериозна проблематика. Еве некои од основните аспекти на проблемот на истражување во овие две области:

-Формите на насилство врз деца:

[31] National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2021. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press

Физичко насилство: физичко злоставување на деца, како тепање, удари и други форми на физичко малтретирање.
Сексуално насилство: сексуалното злоставување на деца, вклучувајќи сексуални наведувања, силувања и експлоатација.
Психолошко и емоционално насилство: психолошко злоставување и емоционална злостава врз децата, вклучува повреди на самовредноста и психичкото здравје.
-Фактори и ризици:
Фактори на ризик: факторите и условите што ги изложуваат децата на ризик од насилство, како семејни динамики, социоекономски фактори и културни влијанија.
-Заштитни фактори: факторите што можат да ги заштитат децата од насилство, вклучувајќи образованието, силни социјални мрежи и поддршка од заедницата.
-Влијание на насилството врз децата:
Физички и психички здравствени последици: влијанието на насилството врз физичкото и психичкото здравје на децата, вклучувајќи трауми, анксиозност, депресија и други состојби.
-Социјални и развојни последици: влијанието на насилството врз социјалниот и развојниот напредок на децата, како што се образованието, односите со врсниците и поставувањето на граници.
-Превенција и интервенции:

Превенција на насилството: ефикасни методи и програми за превенција на насилството врз децата, вклучувајќи образовни кампањи и политики за заштита на децата.
Интервенции и поддршка: различни видови интервенции и поддршка на децата кои стануваат жртви на насилство, вклучувајќи терапија, социјална поддршка и законски мерки. за разработка на подобри стратегии и програми за неговата превенција и намалување.
Конкретно, проблемот е определен во форма на прашање-Колкаво е нивото на насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија?

2.1. Научна цел на истражувањето

Поставениот проблем ја трасира научната цел на истражувањето која се однесува на целта дескрипција и предикција. Целта на дескрипција го опишува проблемот на

насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата сведоци на насилство врз деца, а предикцијата се однесува на утврдување на поврзаност на насилството врз деца и меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

Како задачи на истражувањето се определени:

-да се приберат сознанија за нивото на насилство врз деца во државата;

-да се приберат сознанија за нивото на насилство меѓу деца во државата;

-да се добијат научни сознанија за формите на насилство врз деца како физичко насилство, сексуално насилство и психолошко и емоционално насилство;

-да се добијат научни сознанија за фактори и ризици како семејни динамики, социоекономски фактори и културни влијанија.

-да се добијат научни сознанија за заштитните фактори што можат да ги заштитат децата од насилство, вклучувајќи образованието, силни социјални мрежи и поддршка од заедницата.

-да се добијат научни сознанија за Влијание на насилството врз децата, како врз физичкото и психичкото здравје на децата.

-да се добијат научни сознанија за влијанието на насилството врз социјалниот и развојниот напредок на децата, како што се образованието, односите со врсниците и поставувањето на граници.

--да се добијат научни сознанија за Превенција и интервенции: како ефикасни методи и програми за превенција на насилството врз децата, вклучувајќи образовни кампањи и политики за заштита на децата, подигнување на свест, програми за неговата превенција и намалување.

-да се добијат сознанија за утврдување на поврзаност на насилството врз деца и анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

-да се добијат сознанија за утврдување на поврзаност на насилството меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

2.2 Практична цел на истражувањето

Истражувањата на насилство врз деца имаат неколку практични цели и намени. Наведени се само некои од нив како:

Идентификација на проблемот: Прва цел на истражувањата на насилство врз деца е да се идентификува и документира проблемот. Ова вклучува прибирање на информации за облиците на насилство, неговите причини и последиците врз децата.

Оценка на обемот и распространетоста: Истражувањето се извршува за да се добие прецизна слика за обемот и распространетоста на насилството врз децата. Ова помага во прецизното определување на проблемот и измерување на неговата сериозност.

Анализа на факторите на ризик и заштита: Преку истражувањето, се анализираат факторите и условите што ги зголемуваат ризиците за насилство врз децата, како и факторите кои можат да ги заштитат. Ова информации помагаат во разработка на превентивни стратегии.

Оценка на последиците за децата: Истражувањето го анализира влијанието на насилството врз физичкото и психичкото здравје, образованието и развојот на децата. Ова помага во разбирање на потребите за интервенции и поддршка.

Идентификација на најважните ресурси и услуги: Истражувањето ги лоцира најважните ресурси и услуги што се достапни за жртвите на насилство врз децата. Ова помага во подобро ориентирање на децата и нивните семејства кон поддршка и помош.

Евалуација на програми и политики: Истражувањата се користат за да се евалуираат ефективноста на програмите и политиките за превенција и намалување на насилството врз децата. Ова истражување помага во усовршување на интервенциите и подобрување на законите и политиките.

Развој на адвокација и свест: Истражувањата се користат како докази за да се даде можност преку адвокати за подобра заштита на правата на децата и за да се подигне свеста во јавноста и кај одлучувачите за потребата од акција против насилството врз децата.

Обука и капацитет за професионални работници: Истражувањата и анализите се користат за да се обучат и дообучат стручни лица во различни области, како на пример социјални работници, здравствени работници и наставници, за да бидат подготвени за препознавање и реагирање на случаевите на насилство врз децата.

Преку овие истражувања и цели, целта е да се подобри заштитата и благосостојбата на децата и да се создаде околина каде што насилството врз децата е реткост и каде што жртвите имаат достап до потребната помош и поддршка.

Овде би се нагласила улогата како на училишните психолози, така и на психолозите кои работат психотерапија првично за превентивно , а потоа и корективно практикување на групни и индидивулани советувања, предавања, методи, работилници кои ќе влијаат на намалување на штетните последици на насилството врз децата.[32].

3.Резултати од претходни истражувања

Истражувањата врз насилството врз деца и меѓу деца се значајни бидејќи имаат долготрајни последици на физичкото и психичкото здравје на децата, како и на нивниот општ развој. Еве неколку истражувања и референци кои се однесуваат на овие аспекти:

Флинкелхор и соработниците во 2015 година го истражува прецизниот обем на децата кои се изложени на насилство, криминал и злоупотреба, со акцент на различни аспекти на насилството[33].

Смит во соработка со други истражувачи во 2000 година го истражува проблемот на булингот во училиштата, вклучувајќи ги неговите форми, последиците и превенцијата[34].

Суса во 2011 година лонгитудинално го истражува влијанието на злосторството спроти децата и насилството во домашни услови врз нивниот развој и вклучувањето во антисоцијално однесување.[35]

---

[32] Richmond, V. P.,(2013). Communication apprehension, avoidance, and effectiveness. McCroskey, James C., Wrench, Jason S. (6th ed.). Boston: Pearson.
[33] Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2015). Prevalence of Childhood Exposure to Violence, Crime, and Abuse: Results from the National Survey of Children's Exposure to Violence
[34] Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research.
[35] Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011). Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence.

Во тек на 2010 година Турнер со соработници го анализира влијанието на животниот прекршок на децата и подрачјата на нивното психичко здравје.[36]

Еспелаге во 2012 година ја истражува врската помеѓу различните видови на виктимизација помеѓу врсниците, насилството во семејството и психолошките последици.[37]
Во 2004 година Краиг и Харел вршат истражување кое ја анализира врската помеѓу булингот, физичкото борбено однесување и виктимизацијата меѓу децата.[38]

Истражувањата за насилство врз деца даваат различни резултати и заклучоци, во зависност од контекстот, методологијата и областа на истражување. Во продолжение се некои од главните резултати и заклучоци кои се идентификувани преку истражувањата генерално:

Разновидност на насилство: Истражувањата покажуваат дека насилството врз деца може да биде физичко, сексуално, психолошко или економско. Сепак, често насилството има комбинирани облици и последици.

Честота на насилство: Насилството врз деца се случува во различни краишта на светот и во разни контексти. Истражувањата покажуваат дека тоа е распространето и често подредено од културни и социјални фактори.

Последици за здравјето и развојот на детето: Насилството врз деца има сериозни последици за физичкото и психичкото здравје на децата. Тоа може да има долгорочни последици врз нивниот развој и добробит.

Фактори на ризик и заштита: Истражувањата идентификуваат разни фактори на ризик за насилство врз деца, како семејни, социјални и економски аспекти. Исто така, се истражуваат и факторите на заштита, како образованието, социјалните мрежи и поддршката од заедницата.

---

[36] Turner, H. A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2010). The effect of lifetime victimization on the mental health of children and adolescents.
[37] Espelage, D. L., Low, S., & De La Rue, L. (2012). Relations between peer victimization subtypes, family violence, and psychological outcomes during early adolescence
[38] Craig, W. M., & Harel, Y. (2004). Bullying, physical fighting, and victimization.

Превенција и интервенции: Истражувањата обично разгледуваат ефикасни методи за превенција и интервенции. Ова вклучува образовни програми, кампањи за подизвикување на свест, законодавство за заштита на децата и мерки за поддршка на жртвите.

Значење на пријавувањето на насилство: Истражувањата истакнуваат значењето на пријавувањето на насилство и одговорната реакција од страна на владите и заедницата. Најчесто, насилството останува скриено поради стравот и стигмата, и поради тоа е важно насилството да се пријави и да се земе соодветна акција.

Различни групи на ризик: Истражувањата го идентификуваат разновидното насилство и различните групи на деца кои се особено изложени на ризик, како насилство врз деца со попреченост, мигрантска деца и деца во конфликтни зони.

Овие се само некои од основните заклучоци и резултати од истражувањата за насилство врз деца. Истражувањата продолжуваат да се развиваат и да обезбедуваат подобро разбирање за оваа сериозна проблематика и начини за заштита на правата на децата.

4.Предмет на истражувањето

Предметот на научното истражување е темата на насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата сведоци на насилство врз деца, утврдување на поврзаност на насилството врз деца и меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

4.1. Теоретско определување на предмет на истражување

4.1.1 Дефинирање на клучните поими

-насилство врз деца- Насилство врз децата се однесува на секакви форми на физичко и/или емотивно злоставување, независно дали тие се случиле во дом или на јавно место,

на начин што резултираат или можат да резултираат во реални или потенцијални штети за здравјето, развојот, или достоинството на детето[39].

-насилство меѓу деца- Насилството меѓу деца, познато и како 'меѓудетско насилство', се однесува на намалувањето на физичката или емотивната безбедност на едно дете од страна на друго дете или група на деца. Тоа може да вклучува физичко контактно насилство, дури и емоционални и социјални форми на насилство како заплашување, викање и одбегнување од другите деца[40].

-Анксиозност- Анксиозноста е психолошка состојба или емоционална состојба карактеризирана со голем степен на несигурност, страв, напнатост и загриженост. Луѓето со анксиозност може да имаат интензивни грижи и стравови околу одредени ситуации, или животни аспекти, и често се присутни физички симптоми како напнати мускули, нервозност, исклучителна брзина на дишење и сл. Анксиозноста се смета за одговор ориентиран кон иднината, долго дејство, широко фокусиран на дифузна закана, додека стравот е соодветен, ориентиран кон сегашноста и краткотраен одговор на јасно препознатлива и специфична закана[41].

4.1.2 Операционално определување на предметот на истражување

4. 2.Хипотези

4.2.1 Формулација на општа хипотеза

Општи хипотези кои се формулирани во истражувањето се:

Постои висок степен на насилство врз децата и меѓу децата, како и високо ниво на анксиозност која е присутна кај лица сведоци на насилство врз деца.

Постои поврзаност на насилството врз деца и меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

4.2.2 Формулација на посебни хипотези

[39] World Health Organization – WHO, Светска здравствена организација, https://www.who.int/ прземено 28.08.2023

[40] World Health Organization – WHO, Светска здравствена организација, https://www.who.int/ прземено 28.08.2023

[41] APA Dictionary of psychology, https://www.apa.org/topics/anxiety, преземено 25.08.2023

Општите хипотези ги сепарираат посебните хипотези:

-деца на кои им се случува насилство почесто се од машки пол;

-децата на кои им се случува насилство претежно се до 10 годишна возраст;

-најчесто децата од ромска национална припадност доживуваат насилство;

-присутно е високо нивото на насилство врз деца во државата;

-присутно е високо ниво на насилство меѓу деца во државата;

-најчесто место на насилство врз деца е на улица;

-најчесто место на насилство меѓу деца е училишно окружување;

-од формите на насилство врз деца најзастапено е психолошко и емоционално насилство, следи физичко насилство, па сексуално насилство;

-од форми на насилство меѓу деца најзастапено е вербалното насилство изразено преку навредливи зборови;

-најзастапени фактори и ризици за насилство врз децатата се социоекономските фактори, семејните динамики, и културните влијанија;

-најзастапени фактори за насилство меѓу деца претежно се недостаток на емпатија и разбирање и желба за контрола и моќ, следи моделирање од пример од семејството или од врсниците

-присутни заштитни фактори што можат да ги заштитат децата од насилство, се образованието, социјалните мрежи и поддршката од заедницата.

-насилството врз децата најмногу влијание врз психичкото, а потоа и на физичкото здравје на децата.

-постои големо влијание на насилството врз социјалниот и развојниот напредок на децата, на повеќе аспекти, а најмногу на образованието, односите со врсниците и поставувањето на граници.

-застапени се релативно мал број активности за превенција и интервенции: како ефикасни методи и програми за превенција на насилството врз децата, вклучувајќи образовни кампањи и политики за заштита на децата, подигнување на свест, програми за неговата превенција и намалување.

-присутно е високо ниво на анксиозност која е застапена кај лица сведоци на насилство врз деца.

-постои поврзаност на насилството врз деца и анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

-постои на поврзаност на насилството меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

4.3 Варијабли на истражувањето

Варијабли на истражување на поставениот проблем се:
Насилство врз деца и
Насилство меѓу деца,
Анксиозност која е присутна кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.
Релевантни варијабли на истражување се пол на децата, особини на личност, националноста, место на живеење.

5. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Истражувањето користи дескриптивен и корелациски метод на научно истражување.
Од планираните техниките се користат техника на скалирање и анкетирање.
Како инструменти на истражувањето се применуваат:
-1.инструмент ДАСС селективно прилагоден- Во текот на организацијата на истражувањето, се примени инструментот DASS[42] која е скала составена од вкупно 42 точки поточно прашања, наменети за мерење на негативни емоционални состојби како депресија, анксиозност и стрес. Секоја од трите скали содржи по 14 прашања, кои се поделени во поткатегории или субскали од 2 до 5 прашања кои се со слична содржина и тежина. Конкретно се употреби само скалата за анксиозност.

Скалата која се однесува на емоционалната состојба на анксиозност или немир проценува присутност на автономна возбуда, ефекти на скелетните мускули, појава на ситуациона анксиозност, како и субјективно доживување на вознемирувачки ситуации. Анксиозноста се однесува на прашањата на скалата означени со броевите: 2, 4, 7, 9, 15, 19, 20, 23 , 25, 28 , 30, 36, 40, 41.

	АНКСИОЗНОСТ

[42] www.psy.unsw.edu.au/groups

НОРМАЛНА	0-7
БЛАГА	8-9
УМЕРЕНА	10-14
ТЕШКА	15-19
ЕКСТРЕМНО ТЕШКА	20+

Скалата која се однесува на емоционалната состојба на анксиозност или немир проценува присутност на автономна возбуда, ефекти на скелетните мускули, појава на ситуациона анксиозност, како и субјективно доживување на вознемирувачки ситуации.

-2.Инструмент е анкетен лист посебно конструиран согласно проблемот на истражување
Во истражувањето се примени адаптиран инструмент согласно целта на истражување.

5.1 Техники за обработка на податоци

Истражувањето се спроведе он лајн преку Гугл Формс , а добиените податоци се обработени со помош на програмата SPSS.
Целата обработка на податоците е на ниво на дескриптивна статистика. Пресметани се параметри кои се мерки на централна тенденција и стандардна девијација. Истите се дадени во табели, и графици.
За поврзаноста се дадени соодветни коефициенти за корелација .

6.Популација и примерок на истражување

Популација на истражување се лица кои биле сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

Од целата популација, со рандомизација се избрани 102 лица по случаен избор кои се на возраст над 30 години, поради свеснота, објаективност и доброволноста за учество во истражувањето.
Лицата од Примерокот доброволно пристапија кон истражување и предвремено беа запознати со целта на истражувањето со загарантирана приватноста.

7.Организација и спроведување на истражувањето

Истражувањето ја следеше целата методолошка рамка врз основа на нацрт на истражување.
Организацијата и спроведувањето на истражувањето беше по електронски пат поради едноставноста на спроведување и поголемата достапност, а исто така и поради сензитивноста на темата.
Временската рамка за собирање на податоците беше април и мај 2023 година.
Се работеше со полнолетни испитаници над 30 години, и пополнуваа инструменти на доброволна основа, со загарантирана анонимност.
Прелиминарно, на испитаниците им беше наведено дека се работи за научно истражување и им беа нагласени информации за целта на истражување.
Временски пополнувањето на двата инструменти траеше околку дваесетина минути.

III ДЕЛ
АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

По собирањето на податоците следуваше фазата на обработка на собраните податоци и фазата на анализа и интерпретација на добиените параметри. Подолу посебно се дадени добиените резултати во табели и графички прикази.

Statistics

Табела 1.Дескриптивни статистички параметри

Std. Deviation	Mode	Mean	N Missing	Vali	
,84046	3,00	2,1275	0	102	ми се суши уста
,83698	1,00	1,7157	0	102	потешкотии со дишење
,93965	1,00	1,7059	0	102	се тресам
,75677	2,00	2,0392	0	102	нервозни ситуации
,85574	1,00	1,6863	0	102	чувствувам дека ќе се онесвестам
,84873	1,00	1,7157	0	102	повеќе се потам
,88326	3,00	2,1471	0	102	се чувствувам исплашено
,82454	1,00	1,6667	0	102	потешкотии со голтање
,85119	1,00	1,7059	0	102	срце ми бие
,87508	1,00	1,4608	0	102	близу до паника
,84736	1,00	1,4020	0	102	чувствувам дека би се изгубил
,72994	2,00	2,1078	0	102	се чувствувам исплашено
,75754	2,00	2,0196	0	102	се плашам од ситуации од кои би можел да се испаничам
,88999	3,00	2,0000	0	102	чувствувам дека раце ми се тресат

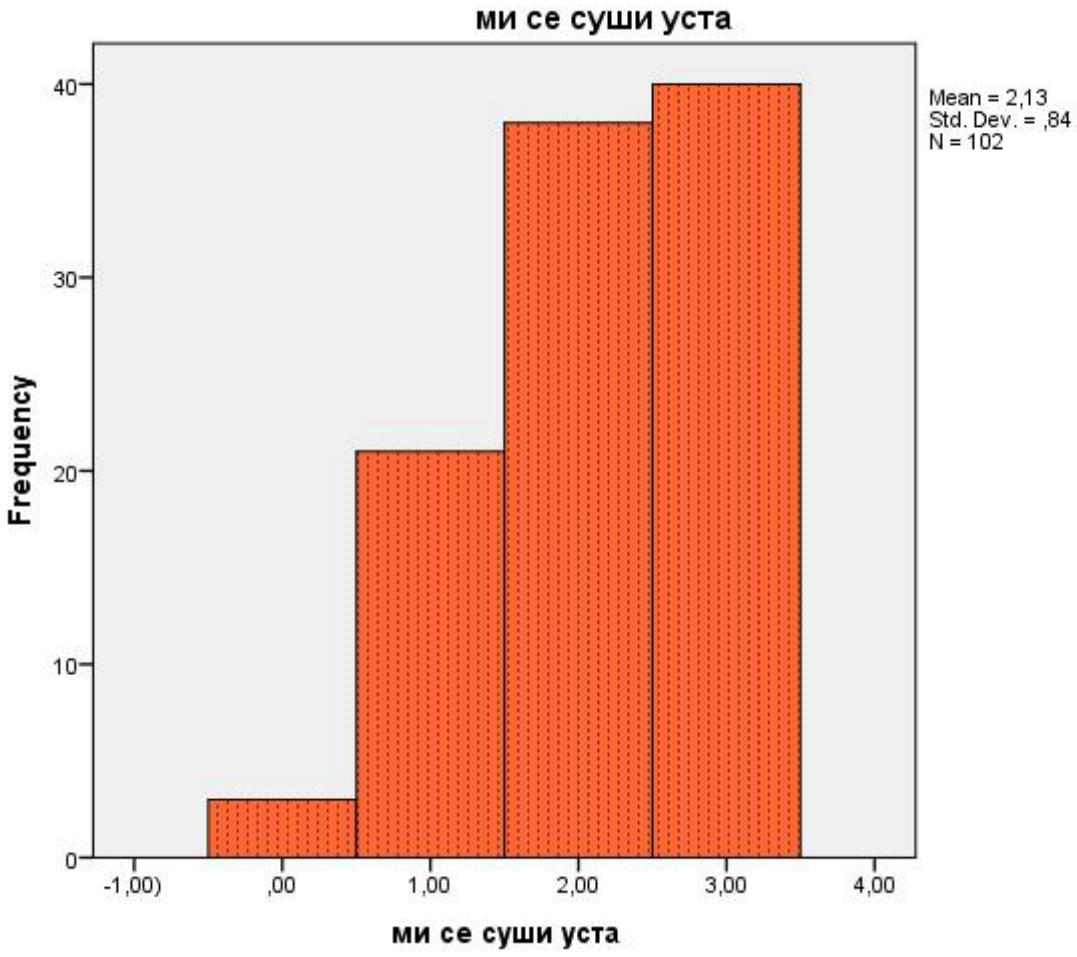
Дадена е табелата која ги опфаќа сите ајтеми на потскалата за анксиозност на скалата Дасс. Подолу се прикажани добиените дескриптивни параметри поединечно.

Frequency Table

ми се суши уста

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	21	20,6	20,6	23,5
	често	38	37,3	37,3	60,8
	скоро секогаш	40	39,2	39,2	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 1. ми се суши уста

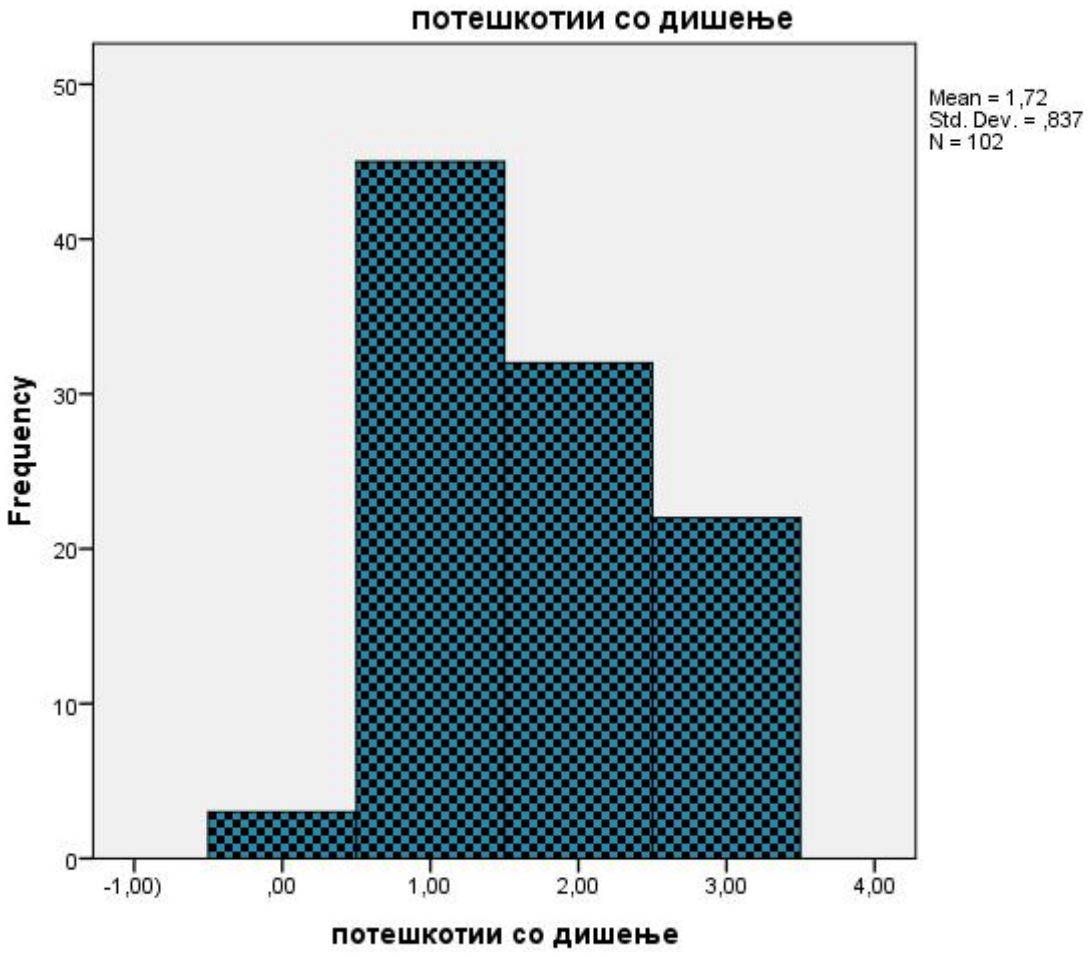

Графикон 1. ми се суши уста

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказотми се суши уста, покажуваат дека кај најголем дел 40 или 39.2% испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, скоро секогаш им се суши устата, како психосоматски симптом на анксиозност, на 38 или 37.2% често им се случува.

потешкотии со дишење

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	45	44,1	44,1	47,1
	често	32	31,4	31,4	78,4
	скоро секогаш	22	21,6	21,6	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 2. потешкотии со дишење

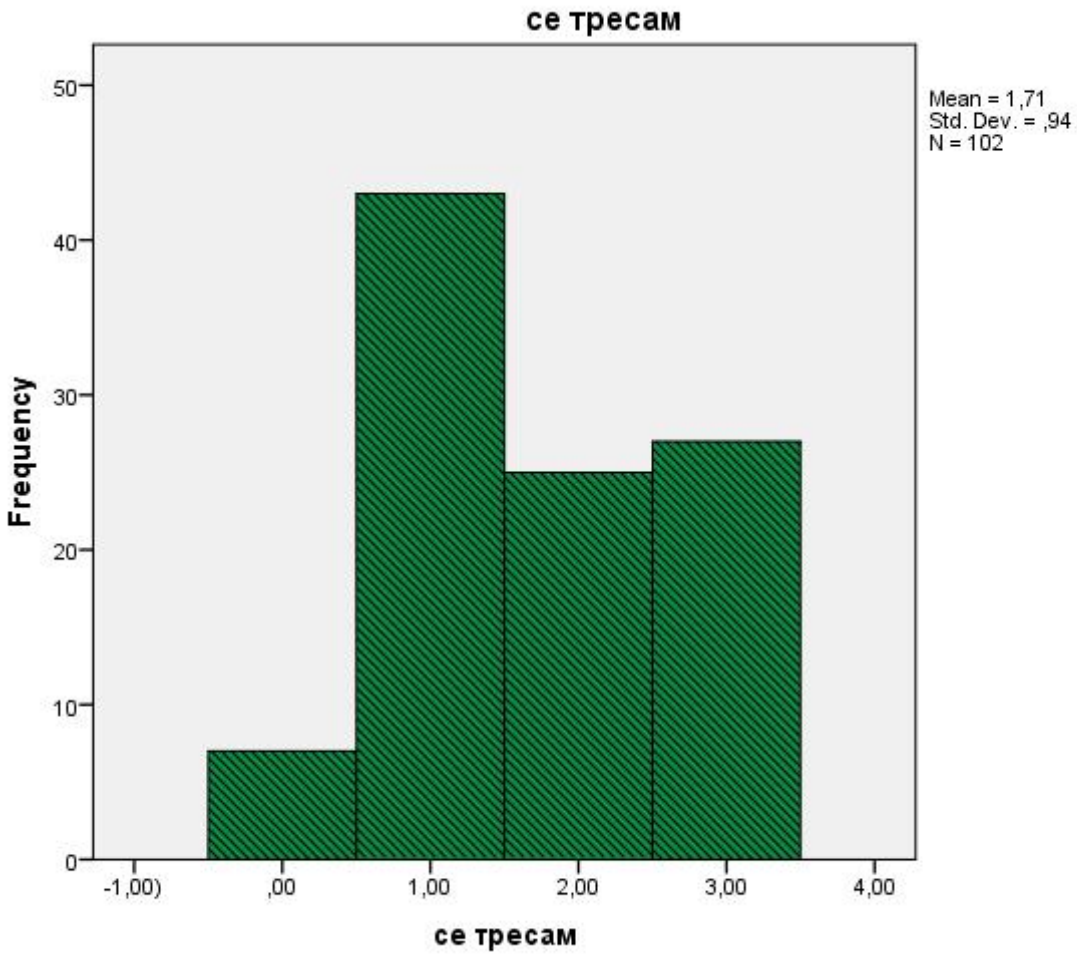
Графикон 2. потешкотии со дишење

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-потешкотии со дишење , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 45 или 44.1% понекогаш имаат потешкотии со дишењето.

се тресам

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	7	6,9	6,9	6,9
	понекогаш	43	42,2	42,2	49,0
	често	25	24,5	24,5	73,5
	скоро секогаш	27	26,5	26,5	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 3. се тресам

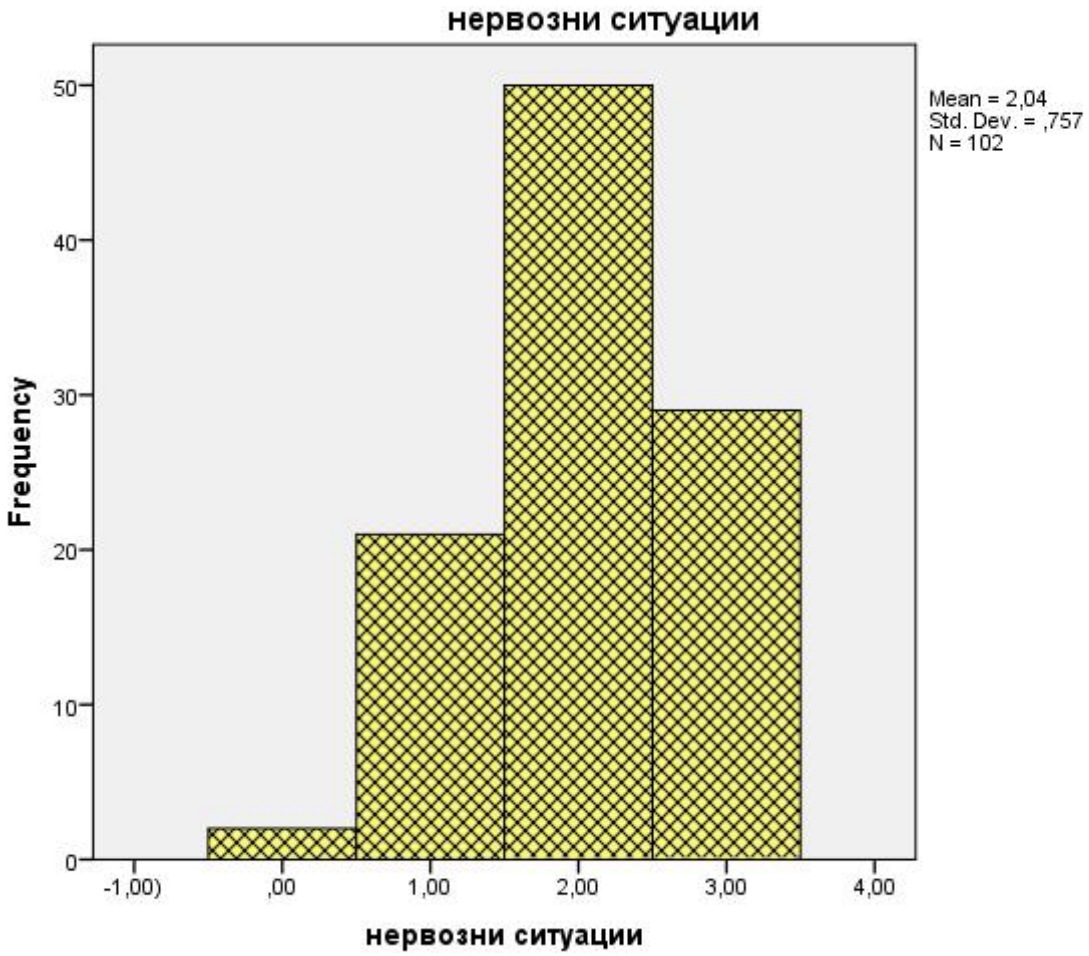

Графикон3. се тресам

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- се тресам, покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 43 или 42.2 понекогаш им се случува тресење.

нервозни ситуации

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	2	2,0	2,0	2,0
	понекогаш	21	20,6	20,6	22,5
	често	50	49,0	49,0	71,6
	скоро секогаш	29	28,4	28,4	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 4. нервозни ситуации

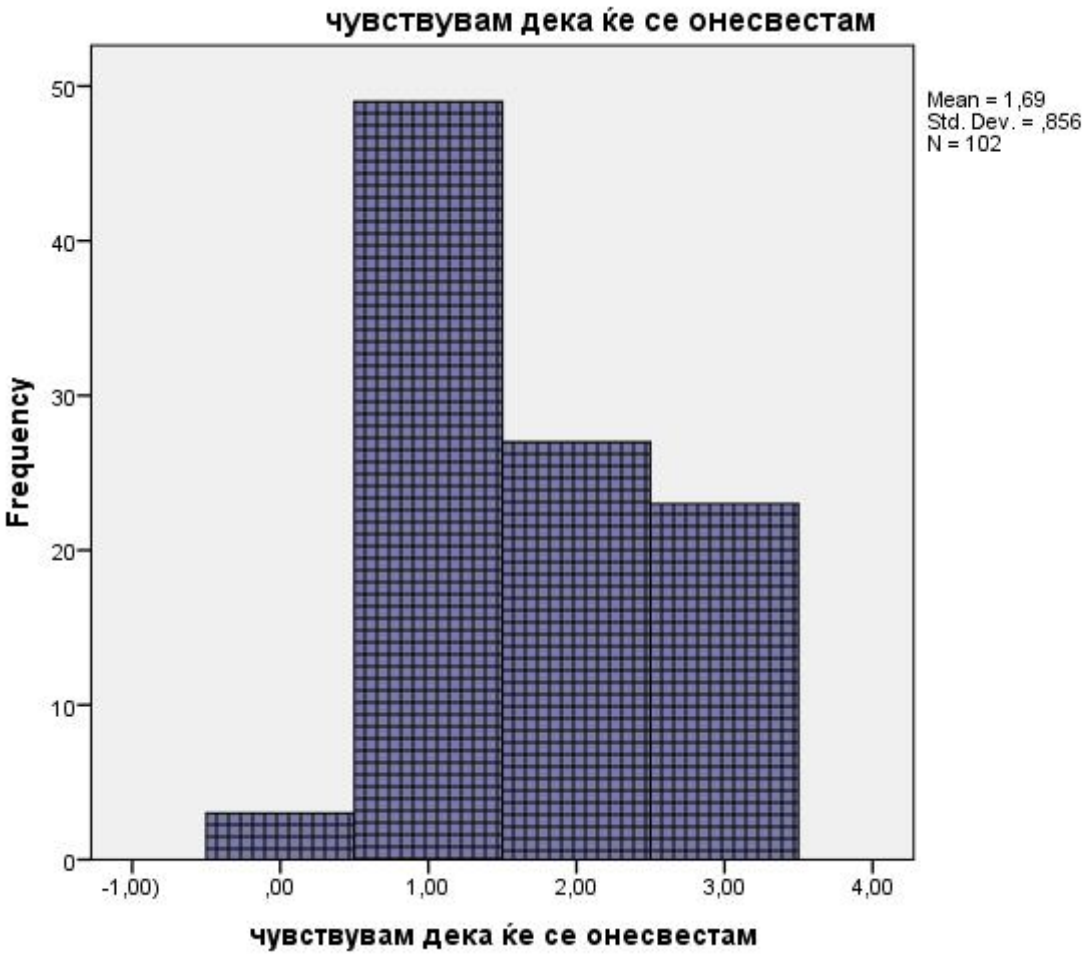

Графикон 4. нервозни ситуации

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-нервозни ситуации, покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 50 или 49.0% често им се случуваат нервозни ситуации.

чувствувам дека ќе се онесвестам

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	49	48,0	48,0	51,0
	често	27	26,5	26,5	77,5
	скоро секогаш	23	22,5	22,5	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 5. чувствувам дека ќе се онесвестам

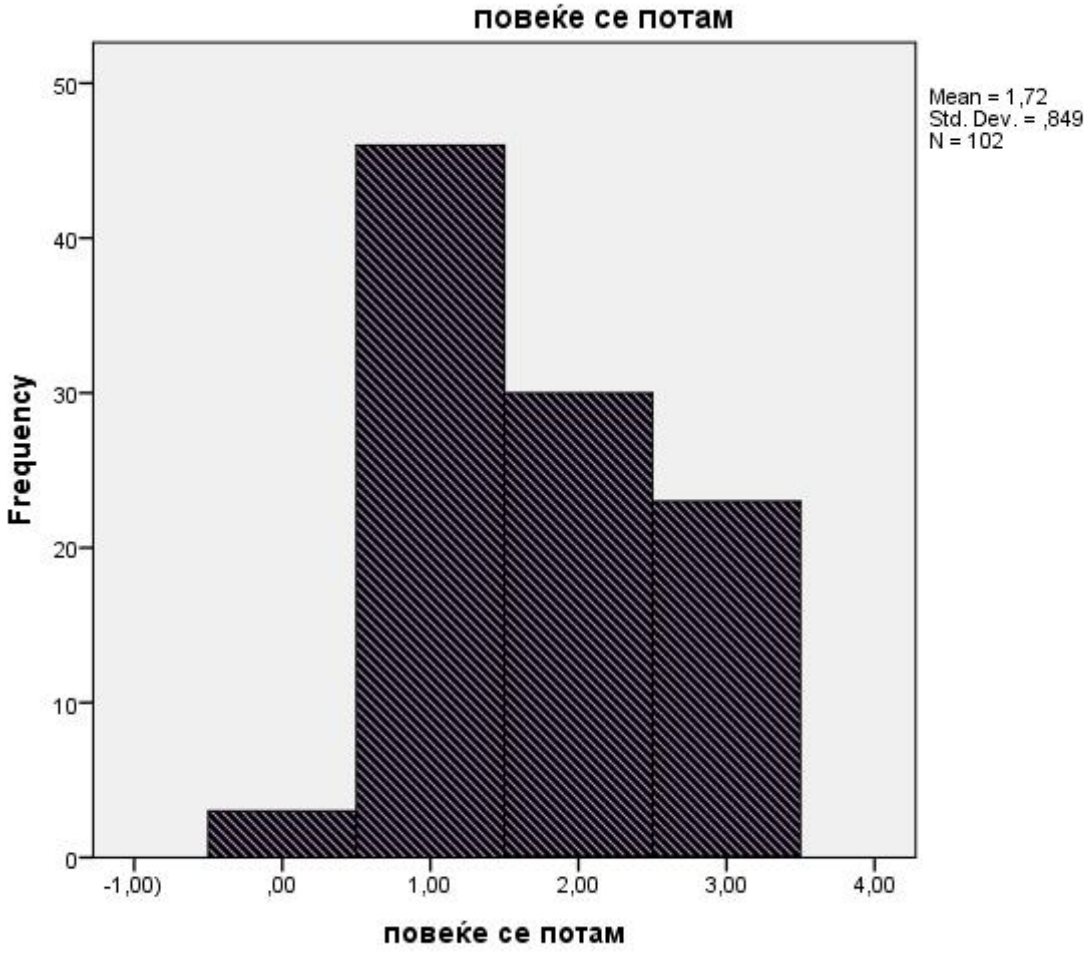

Графикон 5. чувствувам дека ќе се онесвестам

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- чувствувам дека ќе се онесвестам , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 49 или 48.0% понекогаш им се случува чувство дека ќе изгубат свест.

повеќе се потам

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	46	45,1	45,1	48,0
	често	30	29,4	29,4	77,5
	скоро секогаш	23	22,5	22,5	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 6. повеќе се потам

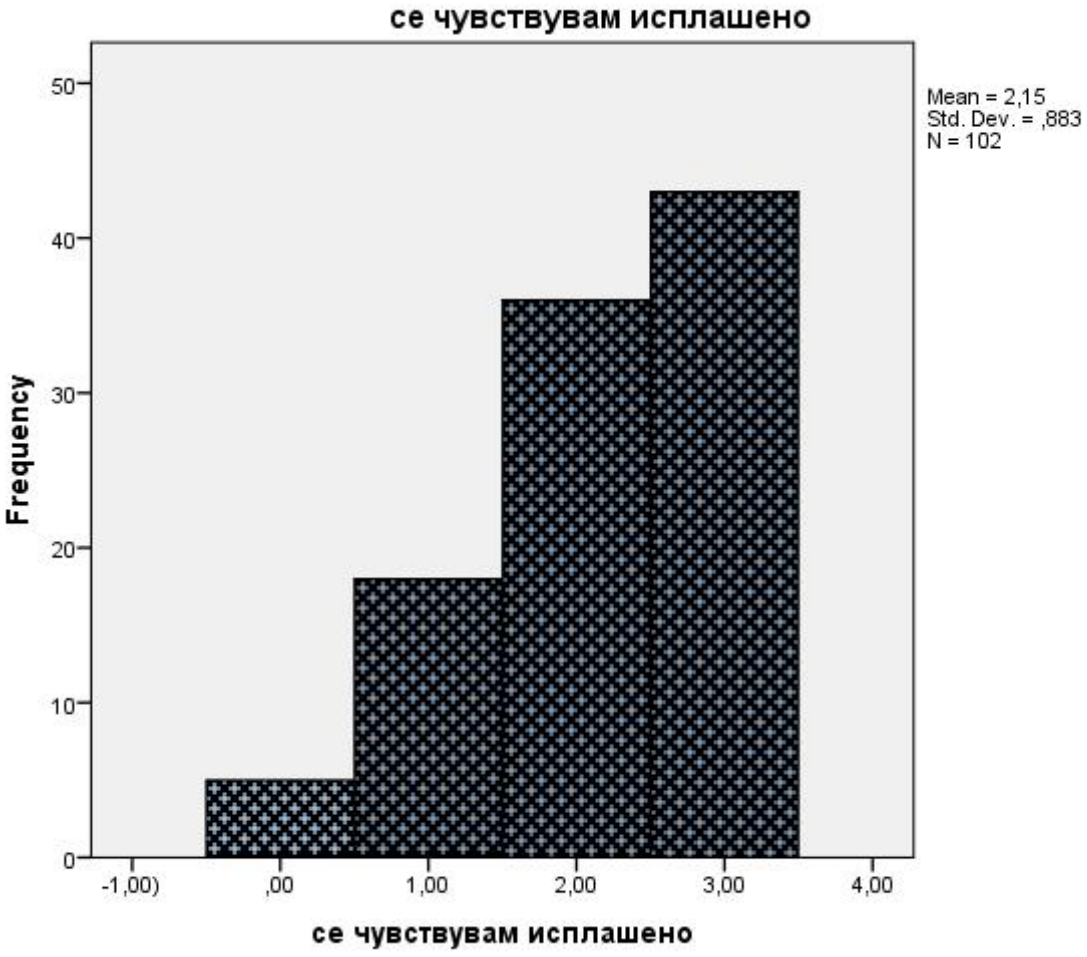

Графикон 6. повеќе се потам

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-повеќе се потам, покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 46 или 45.1% понекогаш им се случува згилемено потење.

се чувствувам исплашено

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	5	4,9	4,9	4,9
	понекогаш	18	17,6	17,6	22,5
	често	36	35,3	35,3	57,8
	скоро секогаш	43	42,2	42,2	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 7. се чувствувам исплашено

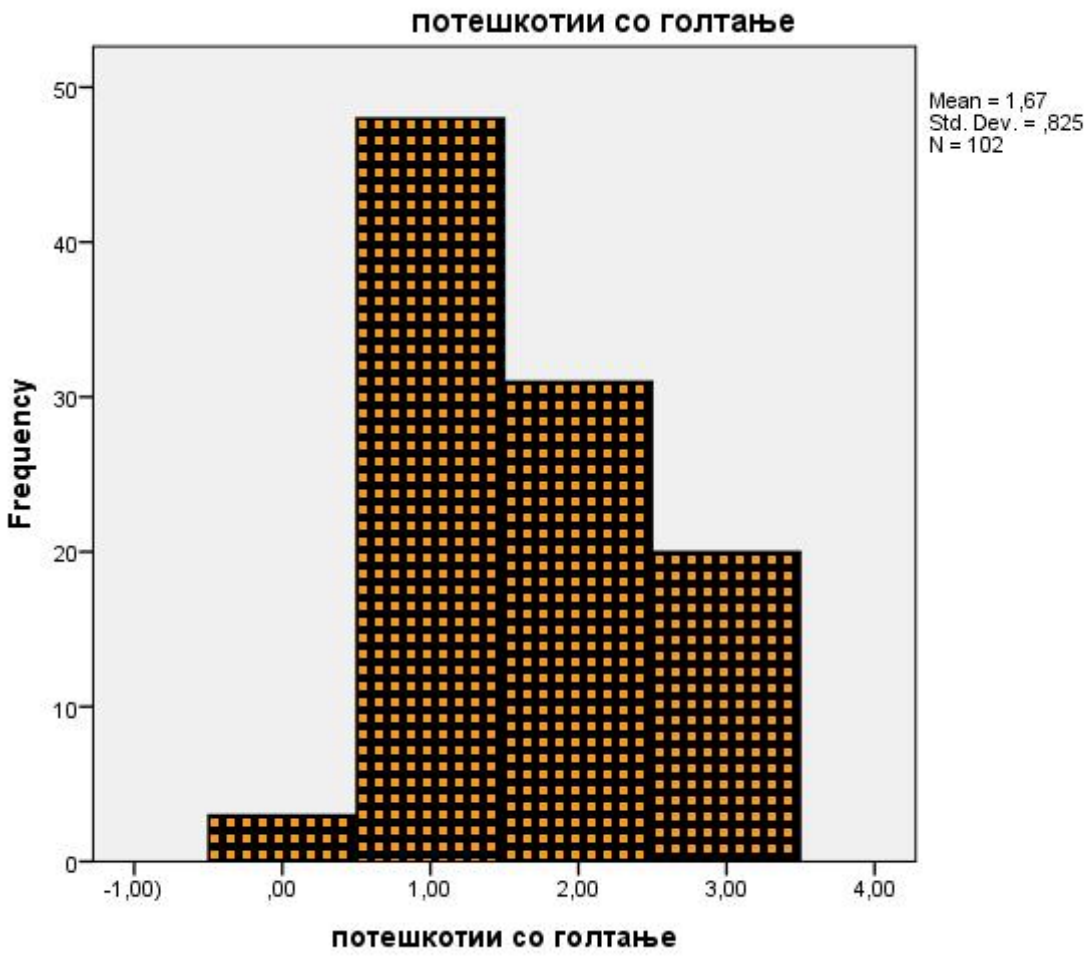

Графикон 7. се чувствувам исплашено

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- се чувствувам исплашено , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 43 или 42.2 скоро секогаш се чувствуваат исплашено.

потешкотии со голтање

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	48	47,1	47,1	50,0
	често	31	30,4	30,4	80,4
	скоро секогаш	20	19,6	19,6	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 8. потешкотии со голтање

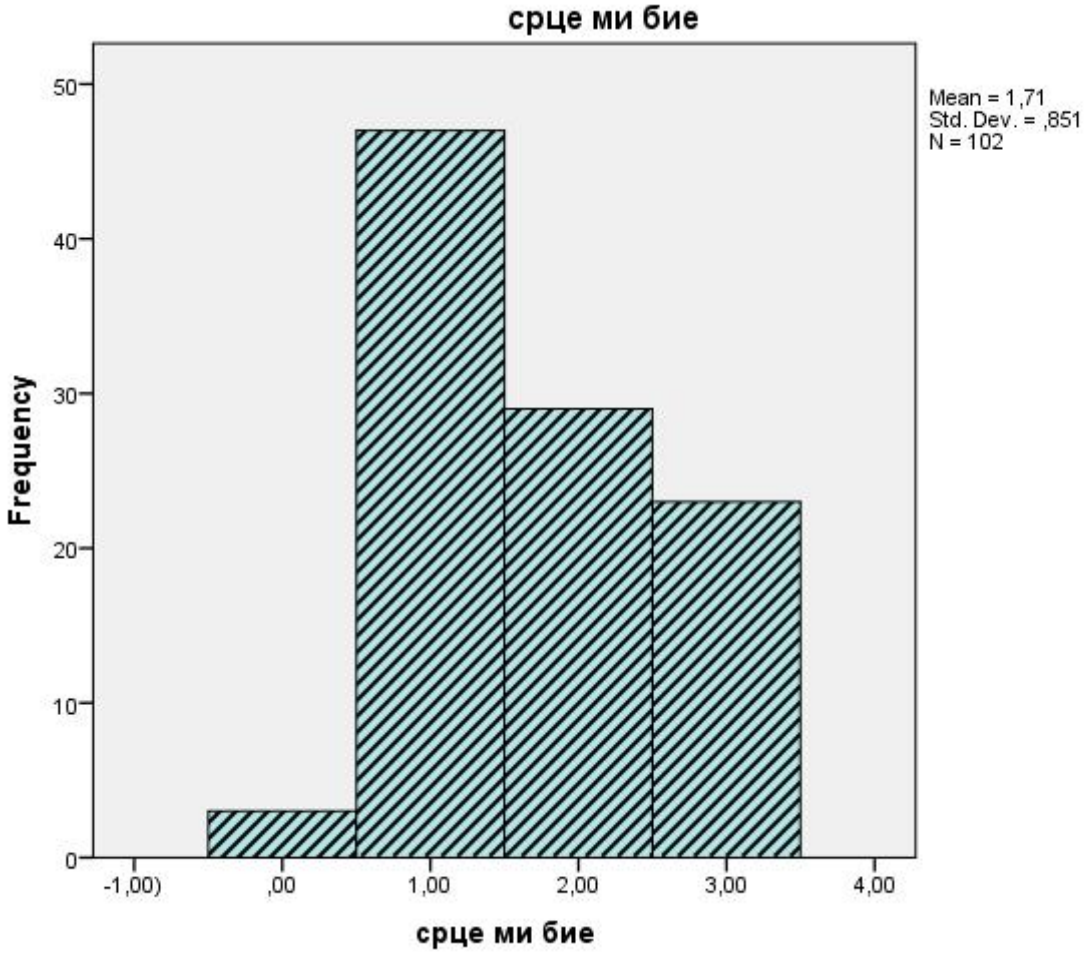

Графикон 8. потешкотии со голтање

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- потешкотии со голтање , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 48 или 47.1% понекогаш им се случува да имаат проблеми со голтањето.

срце ми бие

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	47	46,1	46,1	49,0
	често	29	28,4	28,4	77,5
	скоро секогаш	23	22,5	22,5	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 9. срце ми бие

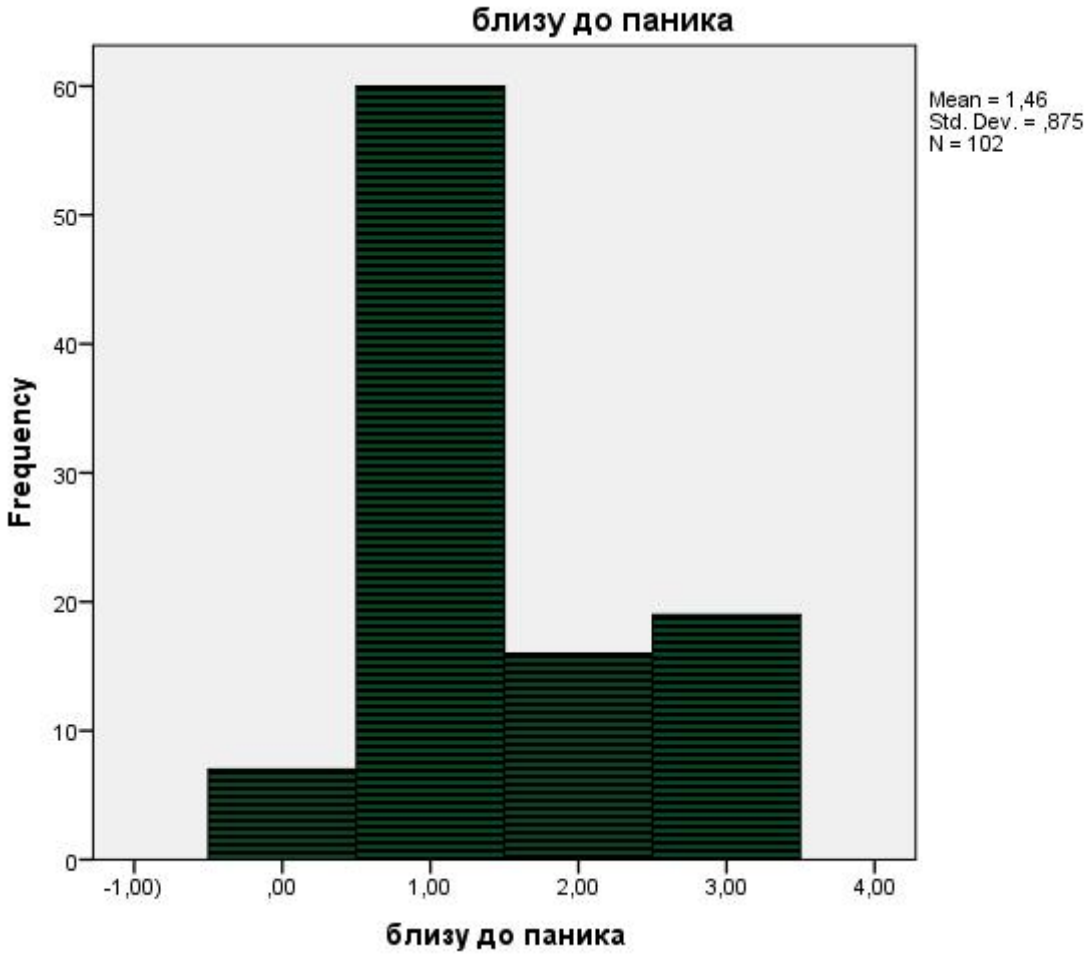

Графикон 9. срце ми бие

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-срцето ми бие, покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 47 или 46.1% понекогаш им се случува да доживуваат зголемено срцебиење.

близу до паника

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	7	6,9	6,9	6,9
	понекогаш	60	58,8	58,8	65,7
	често	16	15,7	15,7	81,4
	скоро секогаш	19	18,6	18,6	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 10. близу до паника

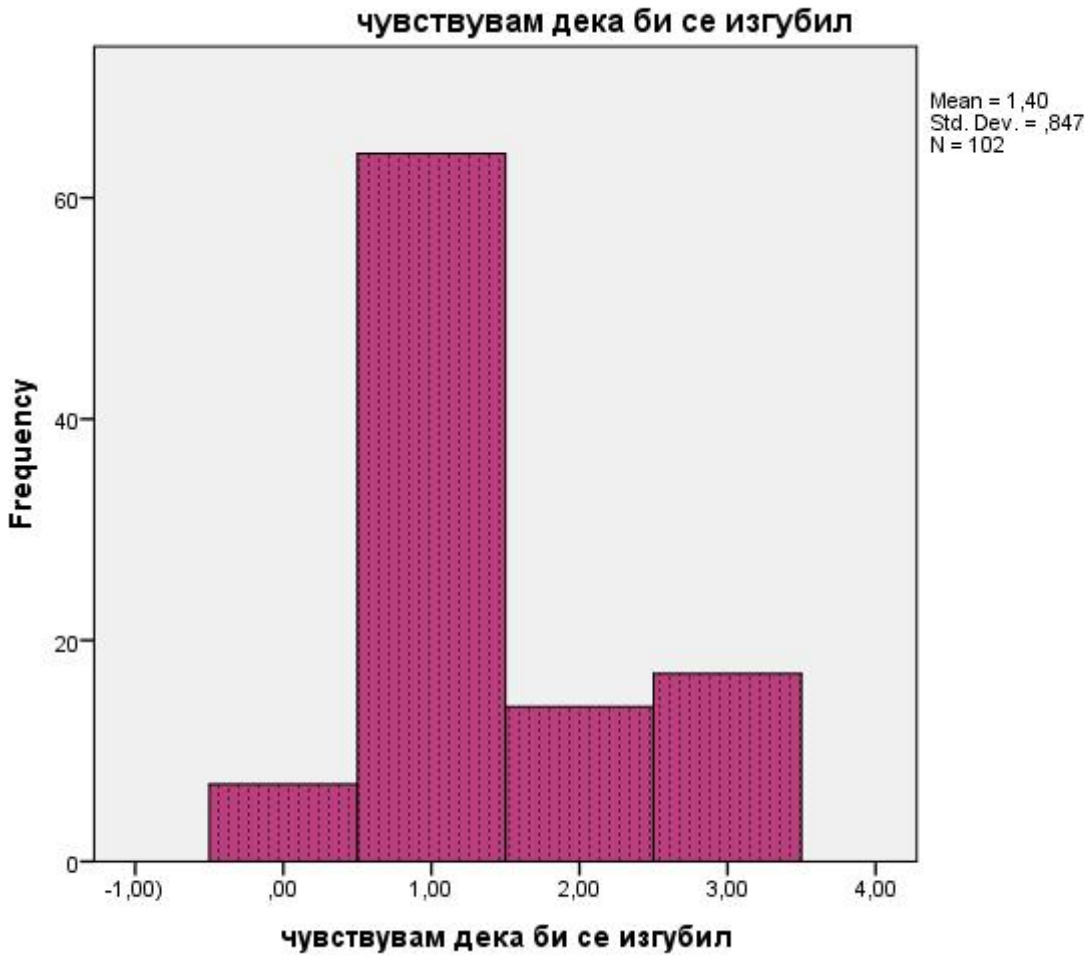

Графикон 10. близу до паника

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-близу до паника , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 60 или 58.8 % им се случува понекоаш да се доживуваат дека се блиску до паника.

чувствувам дека би се изгубил

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	7	6,9	6,9	6,9
	понекогаш	64	62,7	62,7	69,6
	често	14	13,7	13,7	83,3
	скоро секогаш	17	16,7	16,7	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 11. чувствувам дека би се изгубил

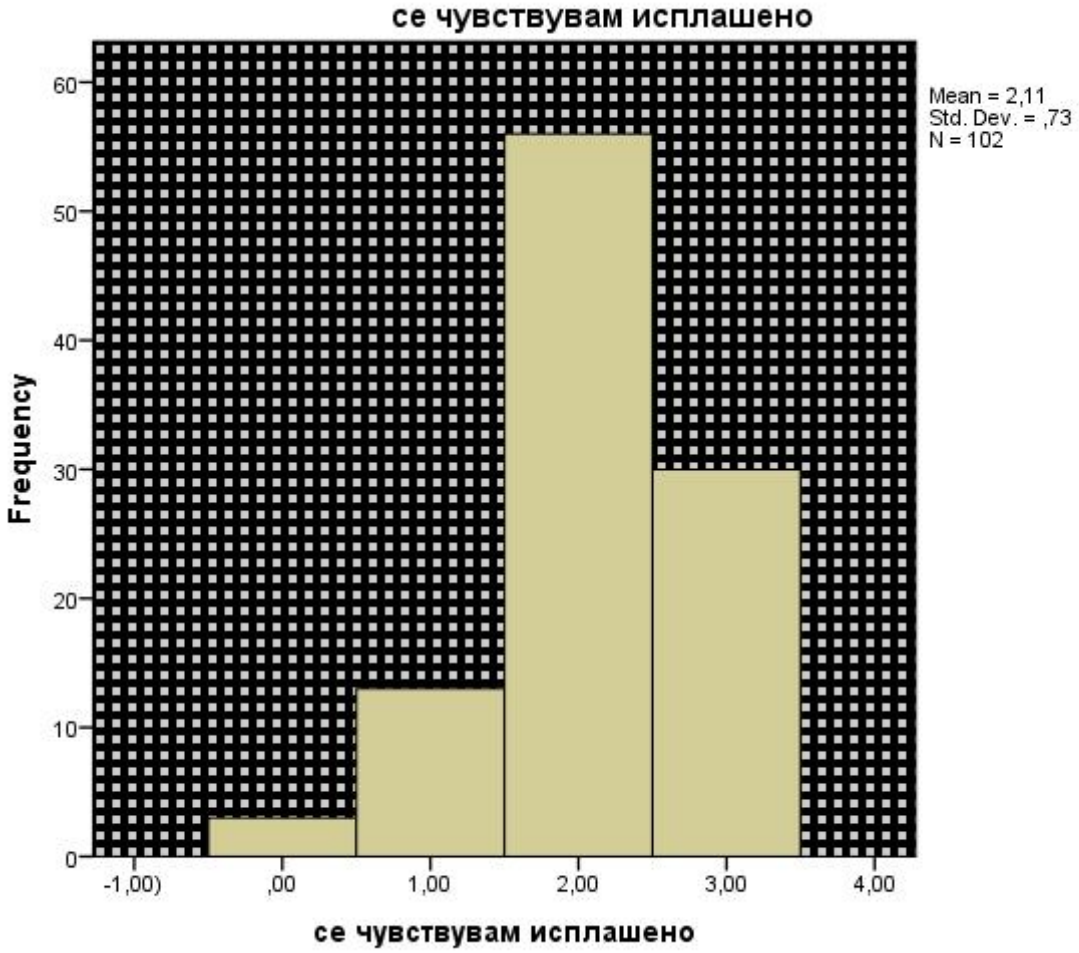

Графикон 11. чувствувам дека би се изгубил

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- чувствувам дека би се изгубил , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 64 или 62.7% понекогаш им се случува чувство дека би се изгубиле.

се чувствувам исплашено

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	13	12,7	12,7	15,7
	често	56	54,9	54,9	70,6
	скоро секогаш	30	29,4	29,4	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 12. се чувствувам исплашено

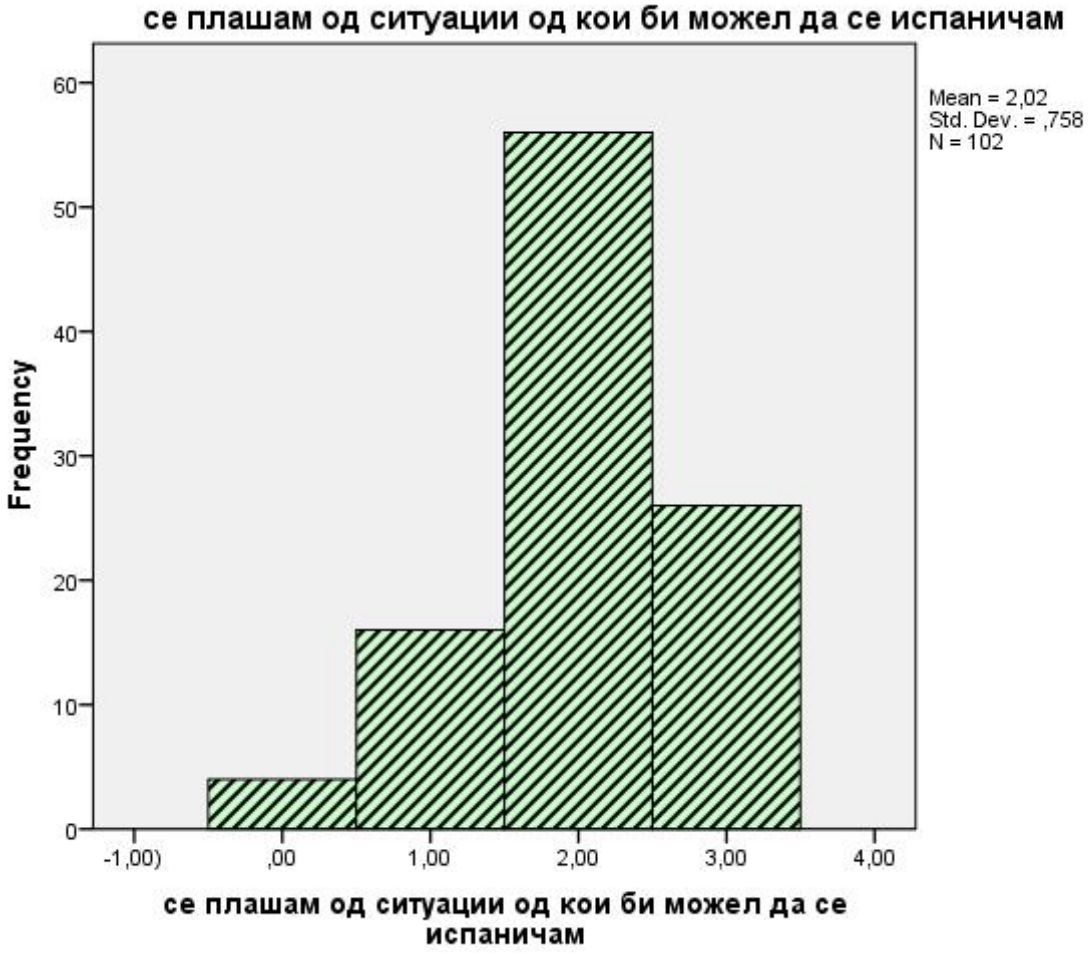

Графикон 12. се чувствувам исплашено

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- се чувствувам исплашено , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 56 или 54.9% често им се случува да доживуваат чувство на исплашеност.

се плашам од ситуации од кои би можел да се испаничам

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	4	3,9	3,9	3,9
	понекогаш	16	15,7	15,7	19,6
	често	56	54,9	54,9	74,5
	скоро секогаш	26	25,5	25,5	100,0
	Total	102	100,0	100,0	

Табела 13. се плашам од ситуации од кои би можел да се испаничам

Графикон 13. се плашам од ситуации од кои би можел да се испаничам

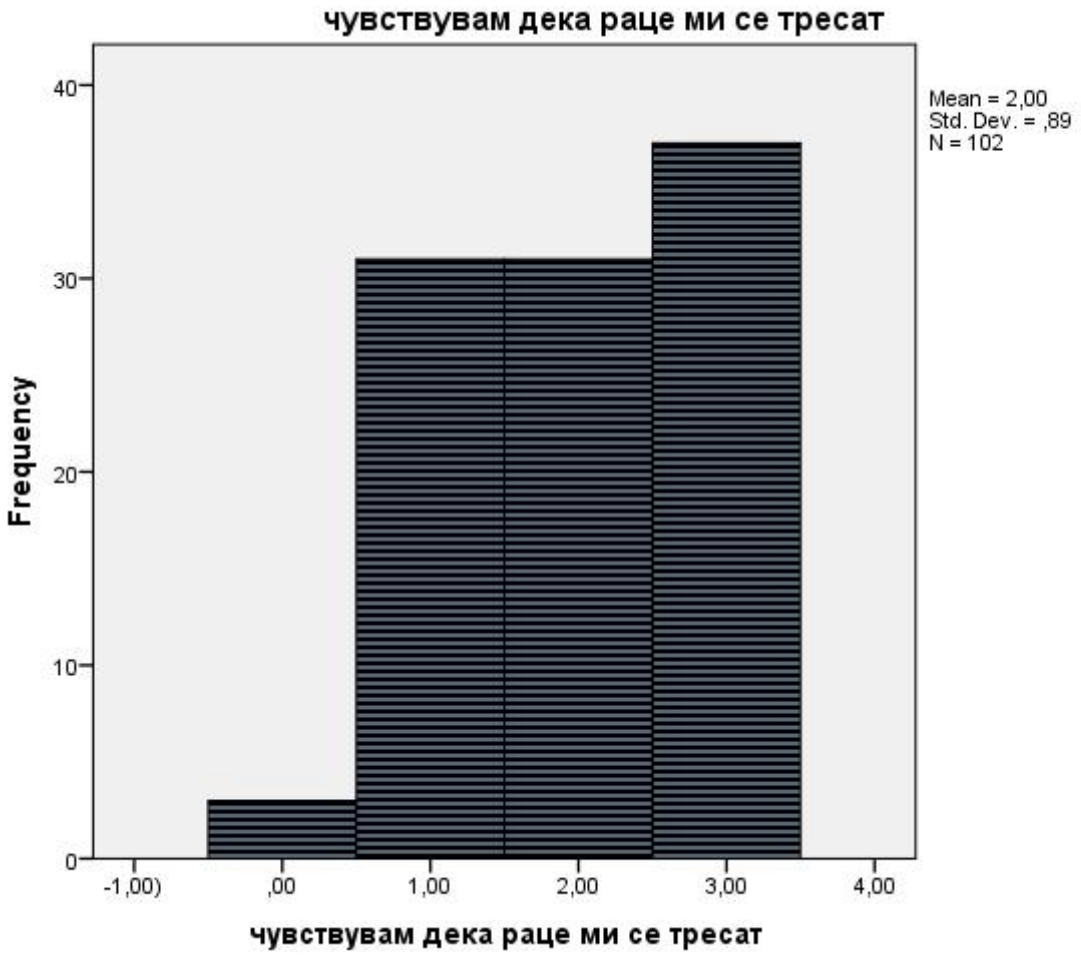
Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот- се плашам од ситуации од кои би можел да се испаничам потешкотии со дишење , покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 56 или 54.9% често им се случува да се плашат од ситуации до паника.

чувствувам дека раце ми се тресат

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ниту најмалку	3	2,9	2,9	2,9
	понекогаш	31	30,4	30,4	33,3
	често	31	30,4	30,4	63,7
	скоро секогаш	37	36,3	36,3	100,0

Total	102	100,0	100,0	

Табела 14. чувствувам дека раце ми се тресат

Графикон 14. чувствувам дека раце ми се тресат

Горе насочените податоци во табела и графички приказ кои се однесуваат на исказот-чувствувам дека раце ми се тресат, покажуваат дека на најголем дел испитаници кои се возрасни лица кои на било кој начин биле сведоци на насилство на деца, односно на 37 или 36.3% скоро секогаш им се случува да чувствуваат дека рацете им се тресат.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ВТОР ИНСТРУМЕНТ

N		
Missing	Valid	
2	102	пол на возрасни
2	102	возраст на испитаници
2	102	националност на испитаници
2	102	место живеење
2	102	степен на образование
2	102	пол на деца
2	102	возраст на деца
2	102	националност на деца
2	102	колку често насилство врз деца
2	102	колку често насилство меѓу деца
2	102	место на насилство врз деца
2	102	место на насилство меѓу деца
2	102	форми на насилство врз деца
2	102	форми на насилство меѓу деца
2	102	најзастапени фактори на насилство врз деца
2	102	најзастапени фактори на насилство меѓу деца
2	102	присутни заштитни фактори од насилство над децата
2	102	насилството над деца влијае на :
2	102	последиците на насилството врз и меѓу децата влијаат на:
2	102	застапени активности за превенција на насилство врз и меѓу деца

	Range	Std. Deviation	Mode
	1,00	,49625	2,00
	38,00	9,18785	41,00
	4,00	,97672	1,00
	2,00	,72433	1,00
	2,00	,56743	1,00
	1,00	,47013	1,00
	2,00	,72721	1,00
	4,00	1,26785	4,00
	4,00	1,04160	2,00
	4,00	1,07859	3,00
	3,00	,93618	3,00
	3,00	,90540	4,00
	2,00	,67090	1,00
	3,00	,81250	2,00
	2,00	,71299	1,00
	3,00	1,11784	1,00
	2,00	,68571	1,00
	1,00	,41333	1,00
	2,00	,71726	1,00
	1,00	,37452	1,00

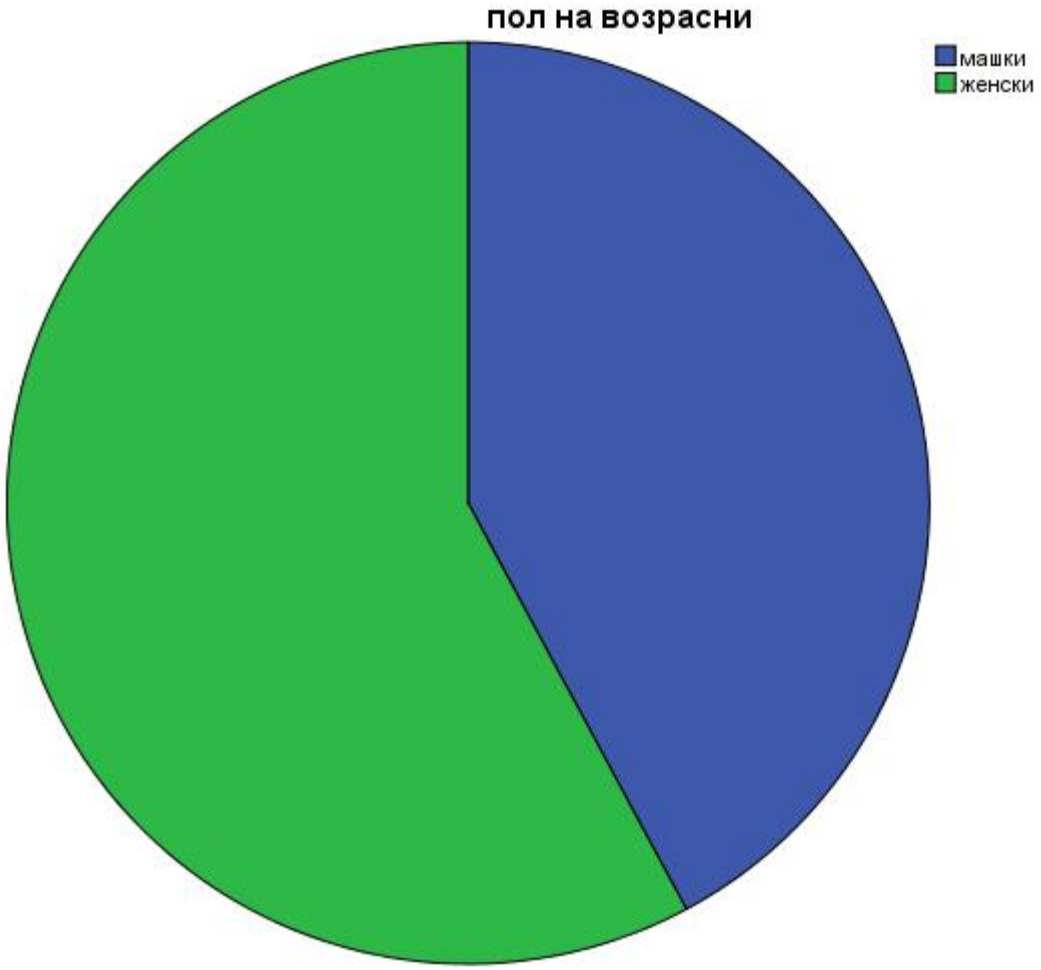
Табела 1. Дескриптивни статистички параметри на втор инструмент

Дадена е табелата која ги опфаќа сите прашања на анкетниот лист наменет за лица сведоци на насилство врз деца.. Подолу се прикажани добиените дескриптивни параметри поединечно.

пол на возрасни

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	машки	43	41,3	42,2	42,2
	женски	59	56,7	57,8	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 1. Пол на возрасни испитаници

Графикон 1.Пол на возрасни испитаници

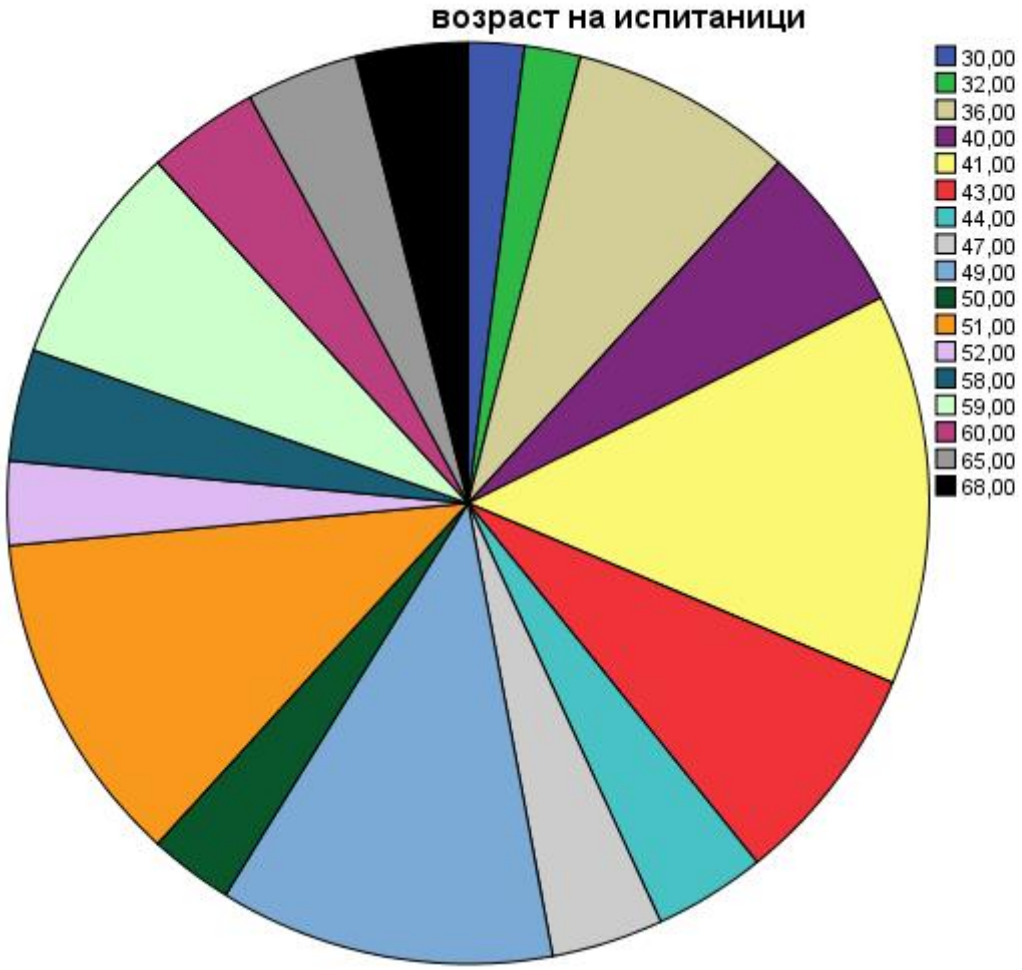
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на пол на испитаниците односно возрасни лица кои биле сведоци на насилство врз деца, покажуваат дека жени се 59 или 57.8%, а мажи се 43 или 42.2%.

возраст на испитаници

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	30,00	2	1,9	2,0	2,0
	32,00	2	1,9	2,0	3,9
	36,00	8	7,7	7,8	11,8
	40,00	6	5,8	5,9	17,6
	41,00	14	13,5	13,7	31,4
	43,00	8	7,7	7,8	39,2

	44,00	4	3,8	3,9	43,1
	47,00	4	3,8	3,9	47,1
	49,00	12	11,5	11,8	58,8
	50,00	3	2,9	2,9	61,8
	51,00	12	11,5	11,8	73,5
	52,00	3	2,9	2,9	76,5
	58,00	4	3,8	3,9	80,4
	59,00	8	7,7	7,8	88,2
	60,00	4	3,8	3,9	92,2
	65,00	4	3,8	3,9	96,1
	68,00	4	3,8	3,9	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 2. возраст на испитаниците

Графикон 2. возраст на испитаниците

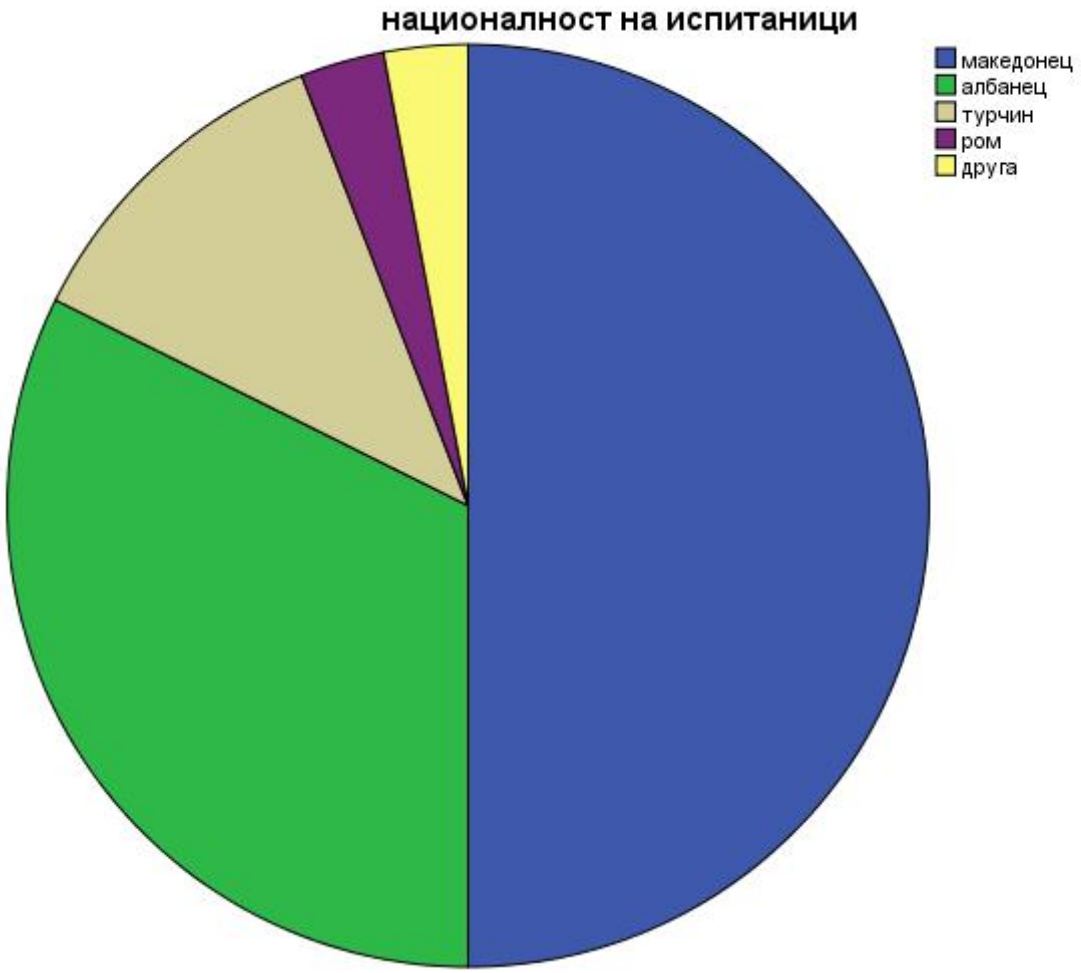
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на возраст на испитаниците односно возрасни лица кои биле сведоци на насилство врз деца, покажуваат дека се движат од 30 години до 68 години, при што најмногу има 14 испитаници кои се на возраст од 41 година.

националност на испитаници

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	македонец	51	49,0	50,0	50,0
	албанец	33	31,7	32,4	82,4
	турчин	12	11,5	11,8	94,1
	ром	3	2,9	2,9	97,1
	друга	3	2,9	2,9	100,0

	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 3. националност на испитаници

Графикон 3. националност на испитаници

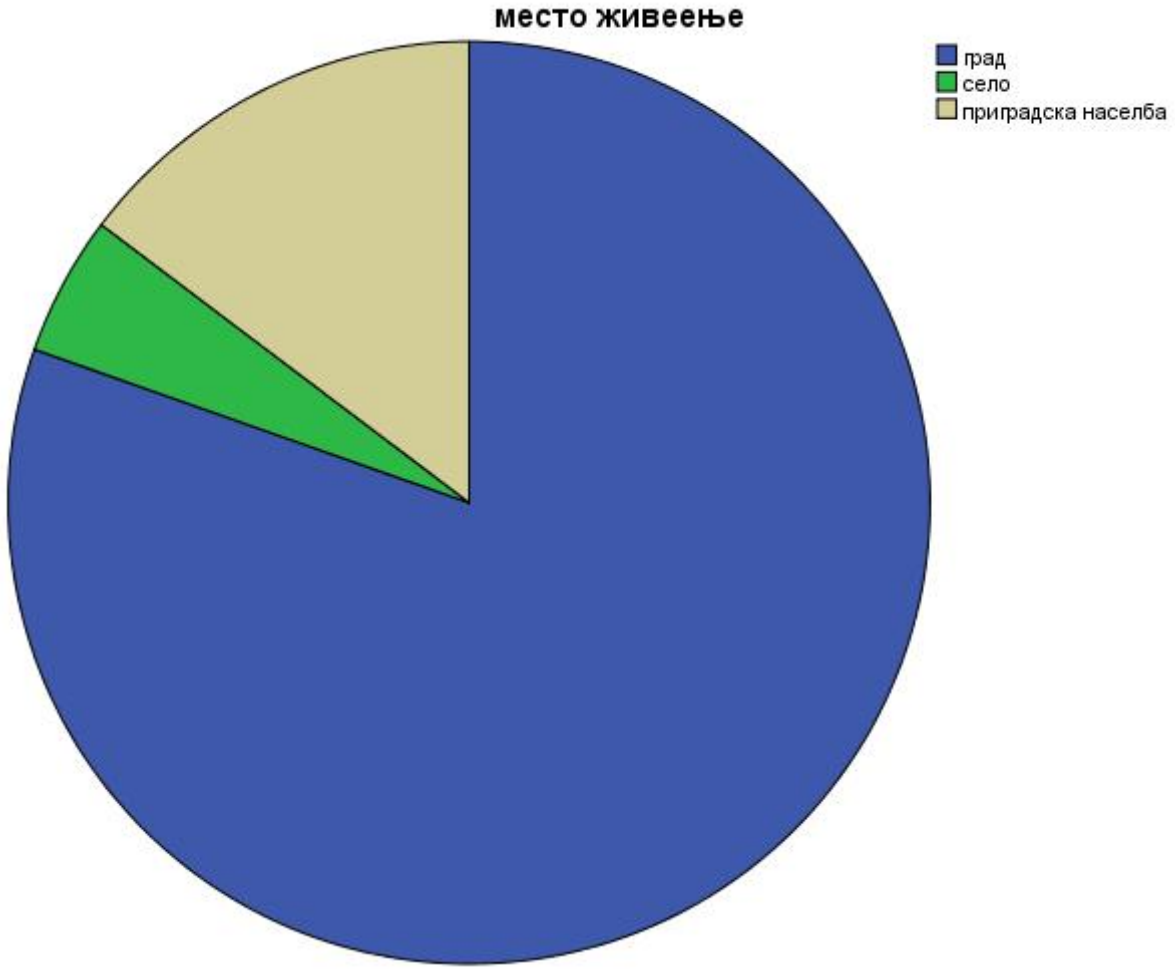
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на националност на испитаниците односно возрасни лица кои биле сведоци на насилство врз деца, покажуваат дека најголем дел 51 или 50% се македонци, 33 или 32.4% се албанци, дел од 12 или 11.8% се турци, роми се 3 или 2.9% и други се 3 или 2.9%.

место живеење

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	град	82	78,8	80,4	80,4
	село	5	4,8	4,9	85,3
	приградска населба	15	14,4	14,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 4.место на живеење

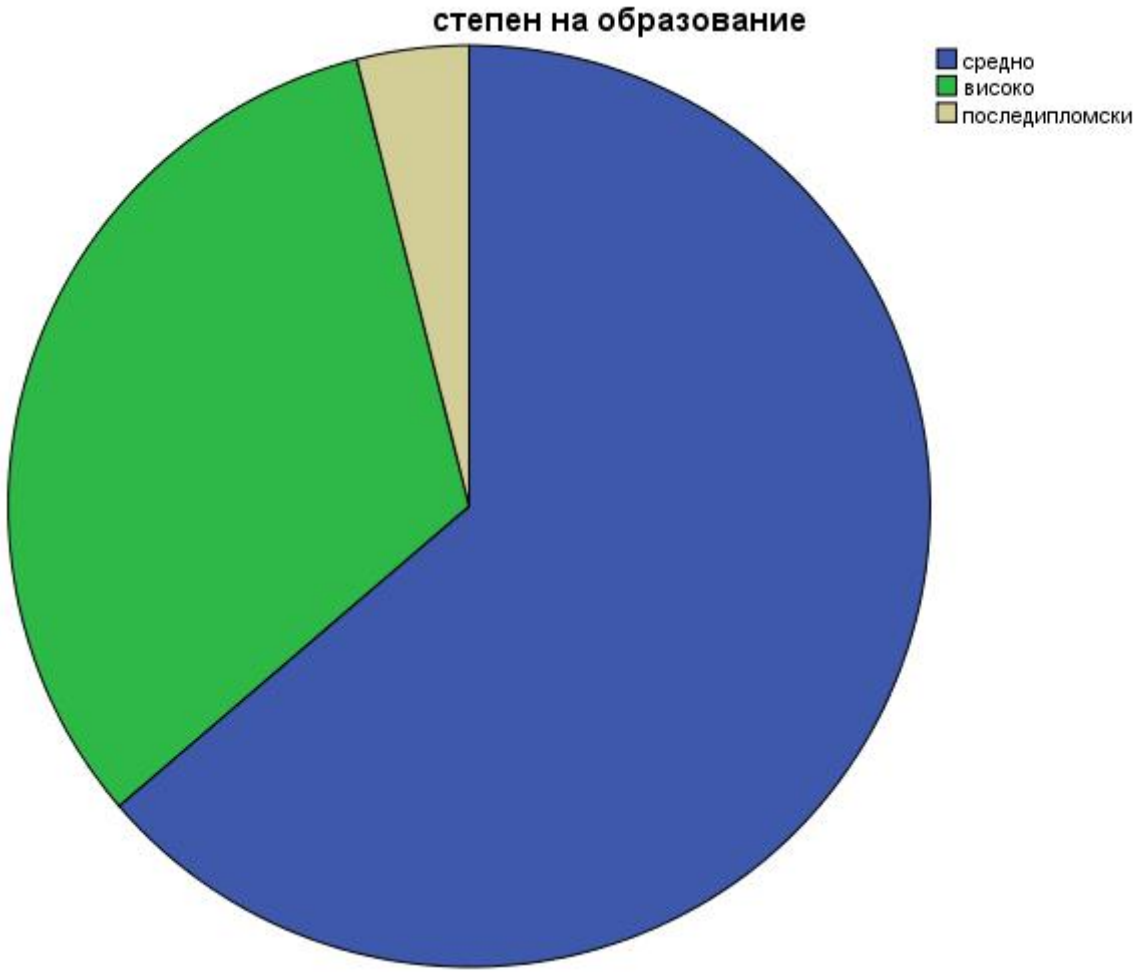

Графикон 4.место на живеење

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на место на живеење на испитаниците односно возрасни лица кои биле сведоци на насилство врз деца, покажуваат дека најголем дел 82 или 80.4% живеат во град, дел од 15 или 14.7% во приградска населба, и 5 или 4.9% живеат во село.

степен на образование

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	средно	65	62,5	63,7	63,7
	високо	33	31,7	32,4	96,1
	последипломски	4	3,8	3,9	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 5. степен на образование

Графикон 5. степен на образование

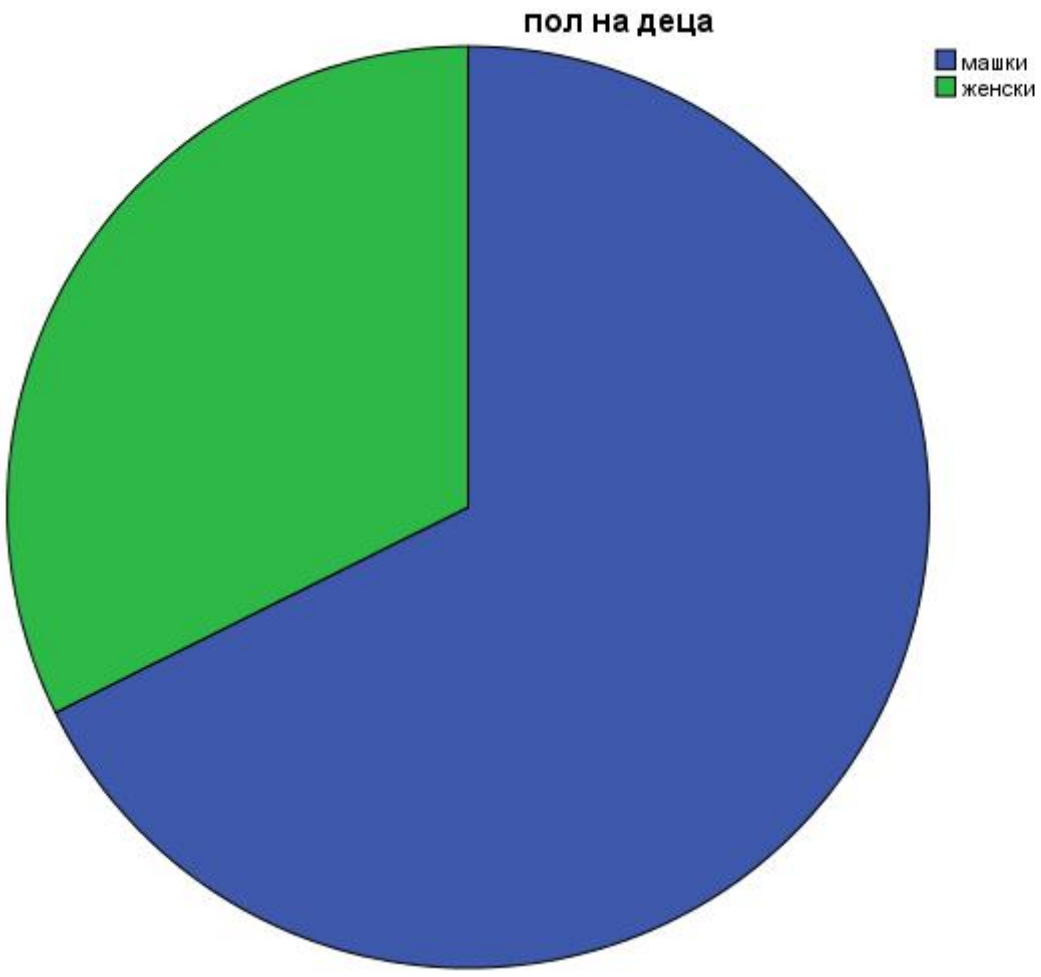
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на степен на образование на испитаниците односно возрасни лица кои биле сведоци на

насилство врз деца, покажуваат дека најголем дел 65 или 63.7% се со средно образование, дел од 33 или 32.4% се со високо образование.

пол на деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	машки	69	66,3	67,6	67,6
	женски	33	31,7	32,4	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 6.пол на деца

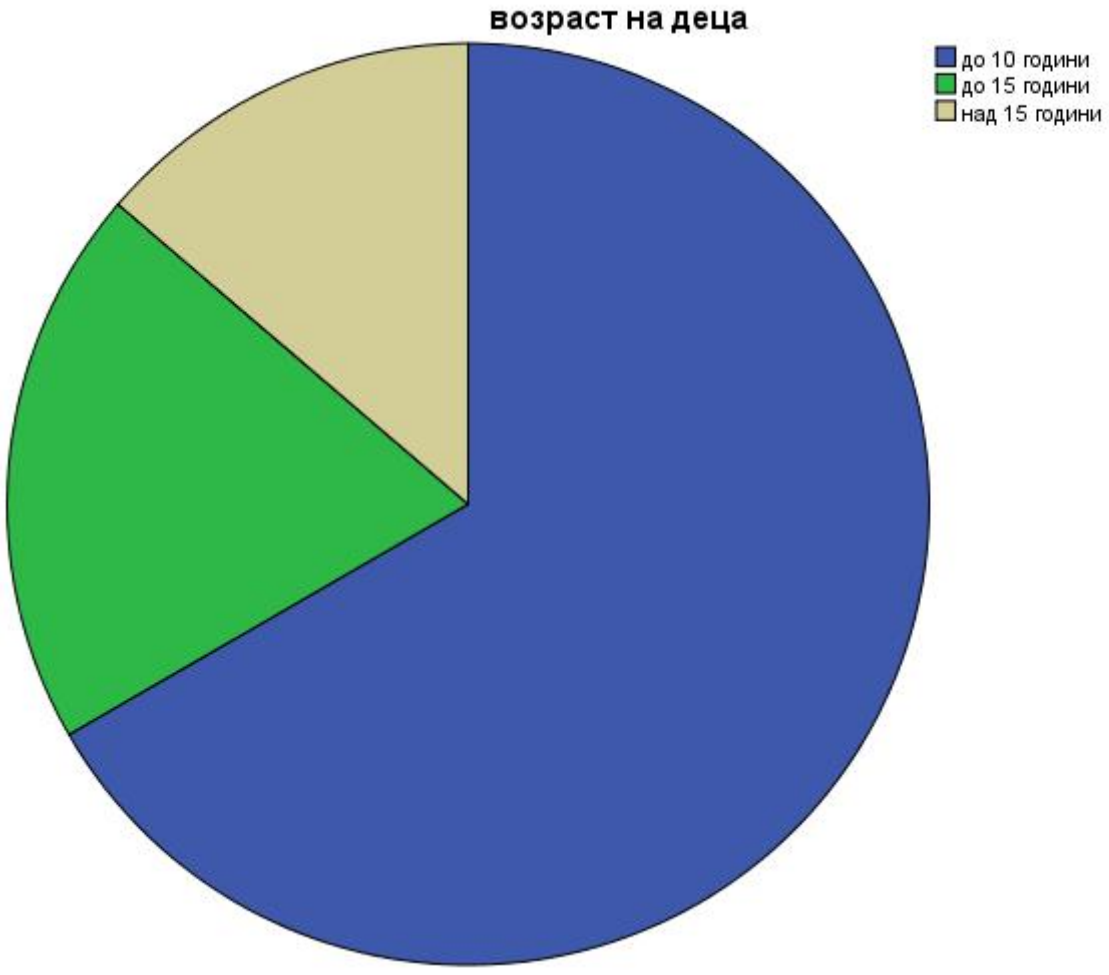

Графикон6.пол на деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на пол на деца кои доживеале насилство од било кој вид, покажуваат дека поголем дел деца 69 или 67.3% се од машки пол, а дел од 33 или 31.7% се женски.

возраст на деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	до 10 години	68	65,4	66,7	66,7
	до 15 години	20	19,2	19,6	86,3
	над 15 години	14	13,5	13,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 7.возраст на деца

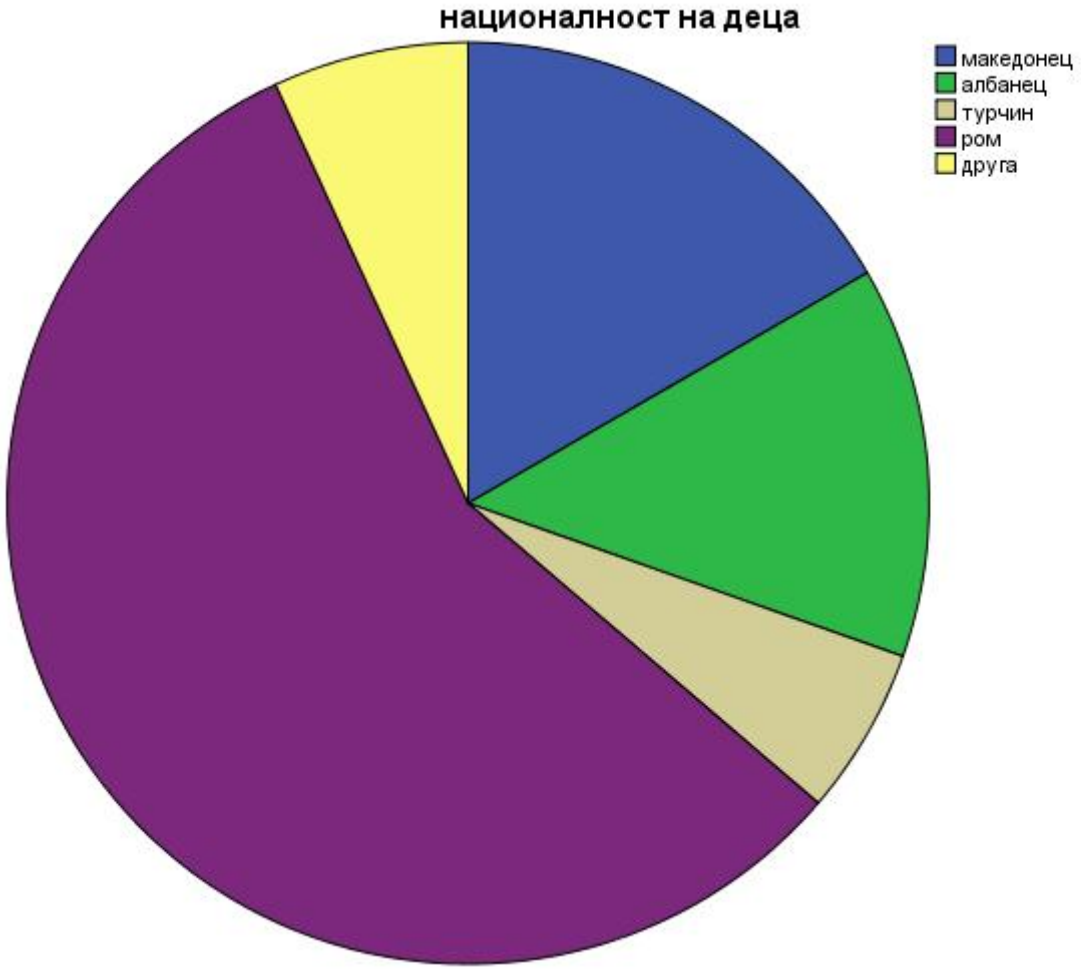
Графикон 7.возраст на деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на возраст на деца кои доживеале насилство од било кој вид, покажуваат дека поголем дел деца 68 или 66.7% се деца до 10 години.

националност на деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	македонец	17	16,3	16,7	16,7
	албанец	14	13,5	13,7	30,4
	турчин	6	5,8	5,9	36,3
	ром	58	55,8	56,9	93,1
	друга	7	6,7	6,9	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 8. националност на деца

Графикон 8. националност на деца

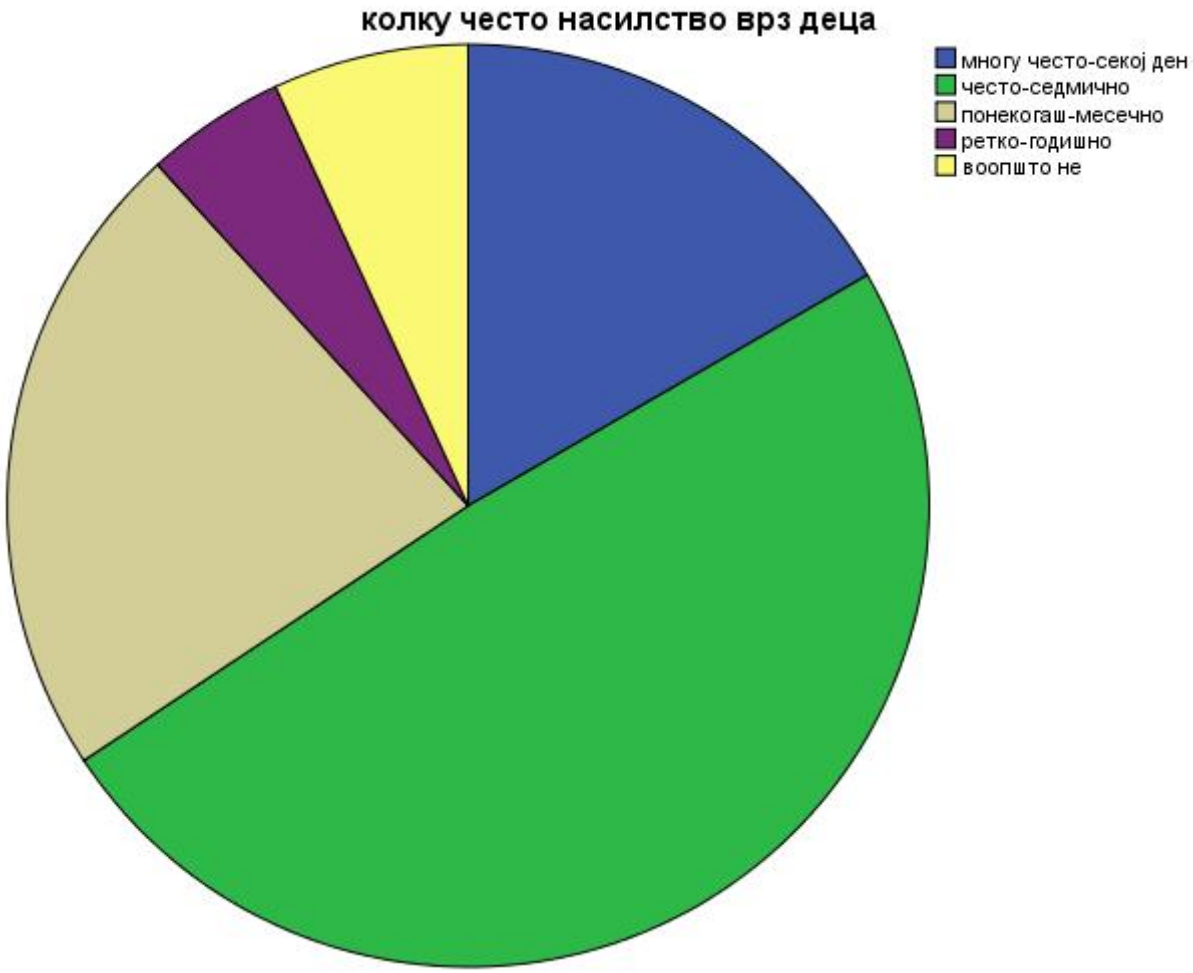
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на националност на деца кои доживеале насилство од било кој вид, покажуваат дека поголем дел деца 58 или 56.9% се роми, следува 17 или 16.7% македонци, 14 или 13.7% албанци и 7 или 6.9% од друга националност.

колку често насилство врз деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	многу често-секој ден	17	16,3	16,7	16,7
	често-седмично	50	48,1	49,0	65,7
	понекогаш-месечно	23	22,1	22,5	88,2
	ретко-годишно	5	4,8	4,9	93,1
	воопшто не	7	6,7	6,9	100,0

	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 9. колку често насилство врз деца

Графикон 9. колку често насилство врз деца

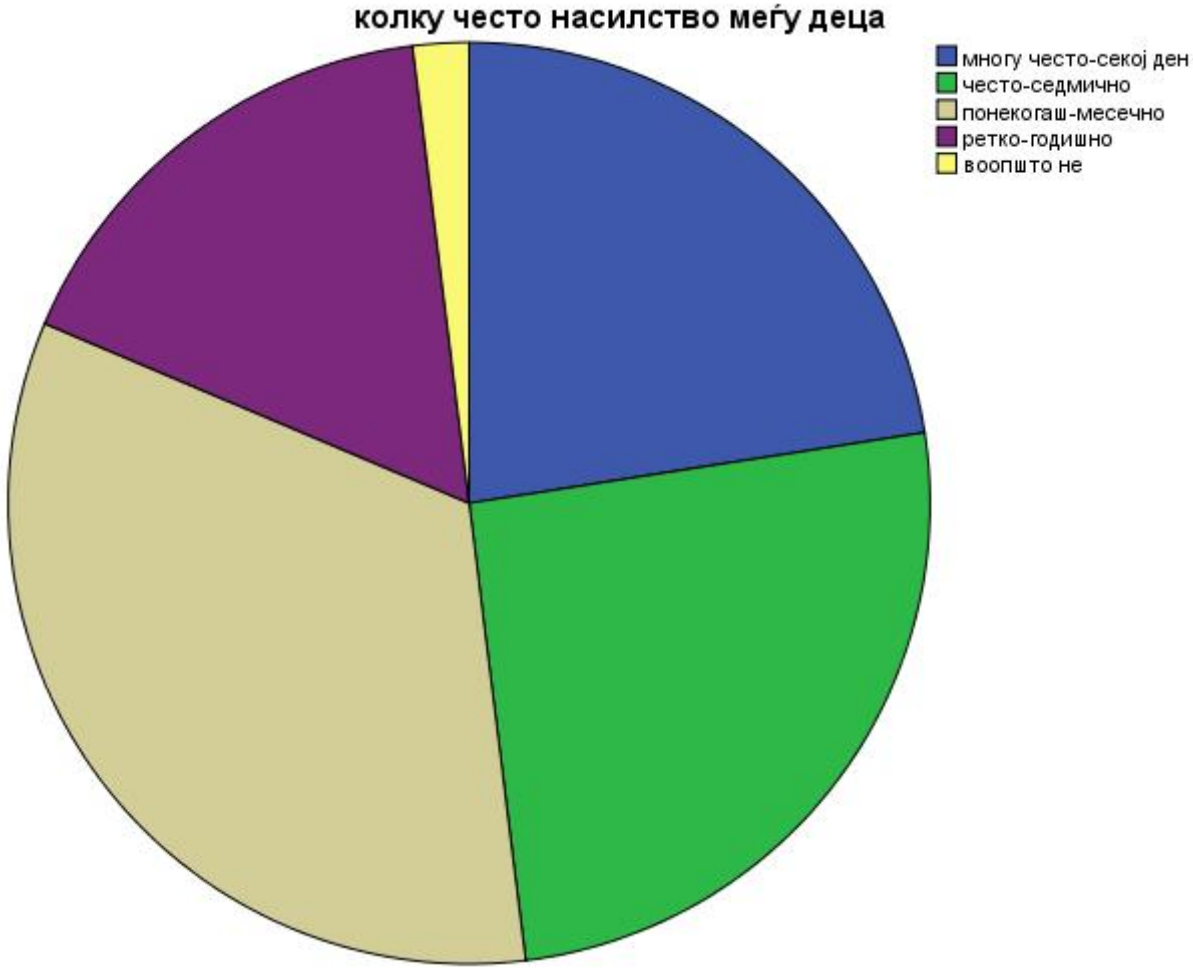
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на тоа колку често се случува насилство врз деца, покажуваат дека според 50 или 49.0% испитаници често односно на седмично ниво се случува насилство врз деца.

колку често насилство меѓу деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	многу често-секој ден	23	22,1	22,5	22,5
	често-седмично	26	25,0	25,5	48,0

	понекогаш-месечно	34	32,7	33,3	81,4
	ретко-годишно	17	16,3	16,7	98,0
	воопшто не	2	1,9	2,0	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 10. колку често насилство меѓу деца

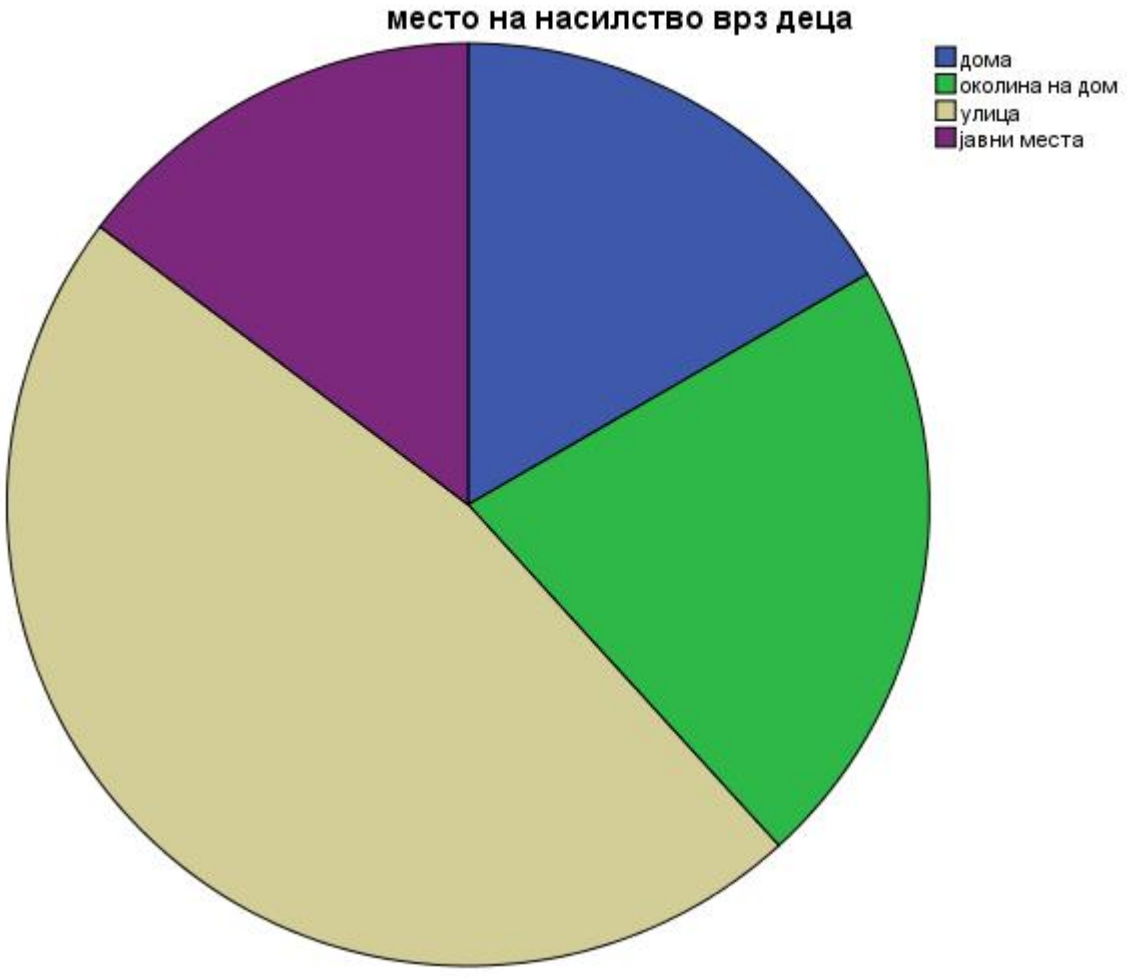

Графикон 10. колку често насилство меѓу деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на тоа колку често се случува насилство меѓу деца, покажуваат дека според 34 или 33.3% испитаници понекогаш односно на месечно ниво се случува насилство врз деца.

место на насилство врз деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	дома	17	16,3	16,7	16,7
	околина на дом	22	21,2	21,6	38,2
	улица	48	46,2	47,1	85,3
	јавни места	15	14,4	14,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 11. место на насилство врз деца

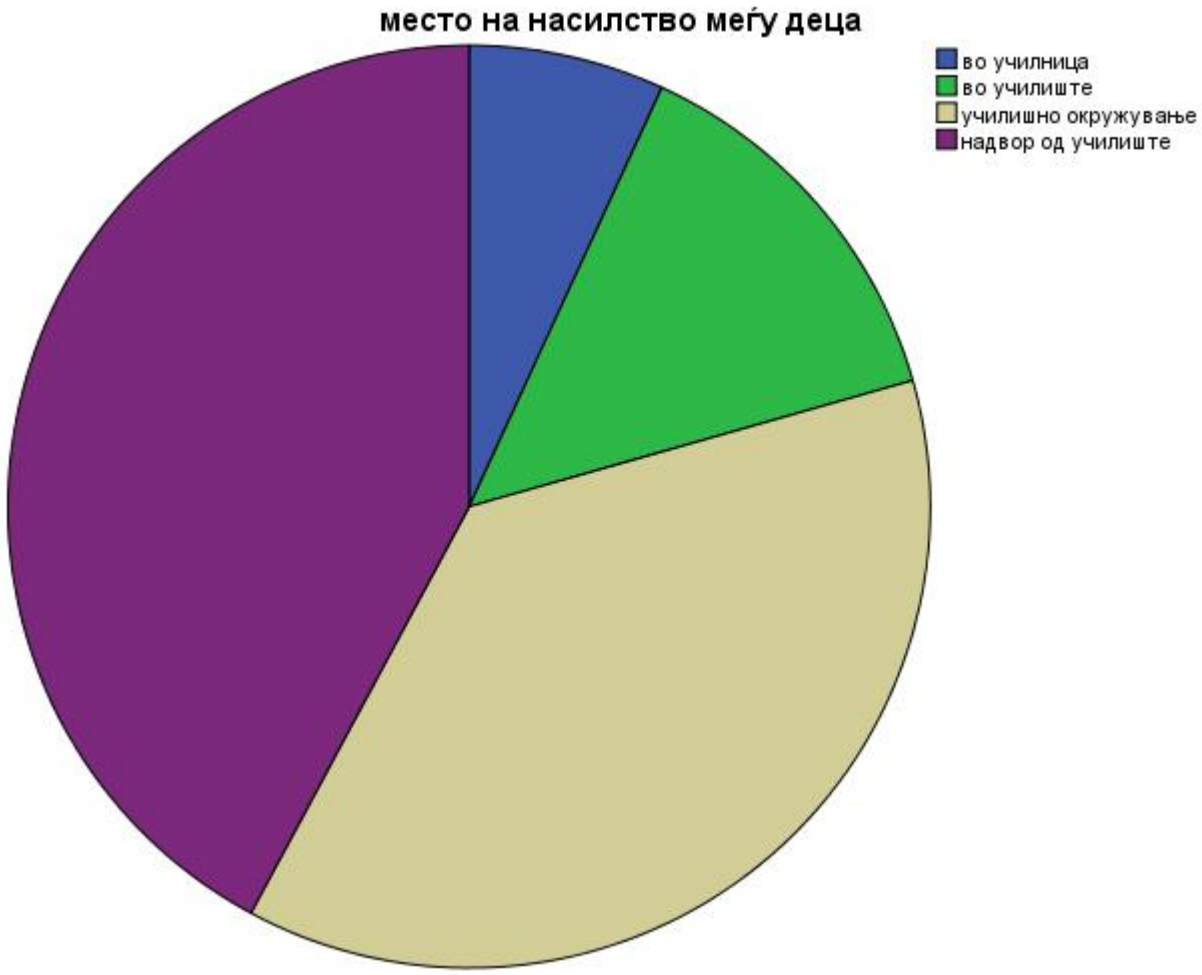

Графикон 11. место на насилство врз деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат местото на насилство врз деца покажуваат дека според 48 или 47.1% испитаници најчесто се случува насилство врз деца на улица.

место на насилство меѓу деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	во училница	7	6,7	6,9	6,9
	во училиште	14	13,5	13,7	20,6
	училишно окружување	38	36,5	37,3	57,8
	надвор од училиште	43	41,3	42,2	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 12. место на насилство меѓу деца

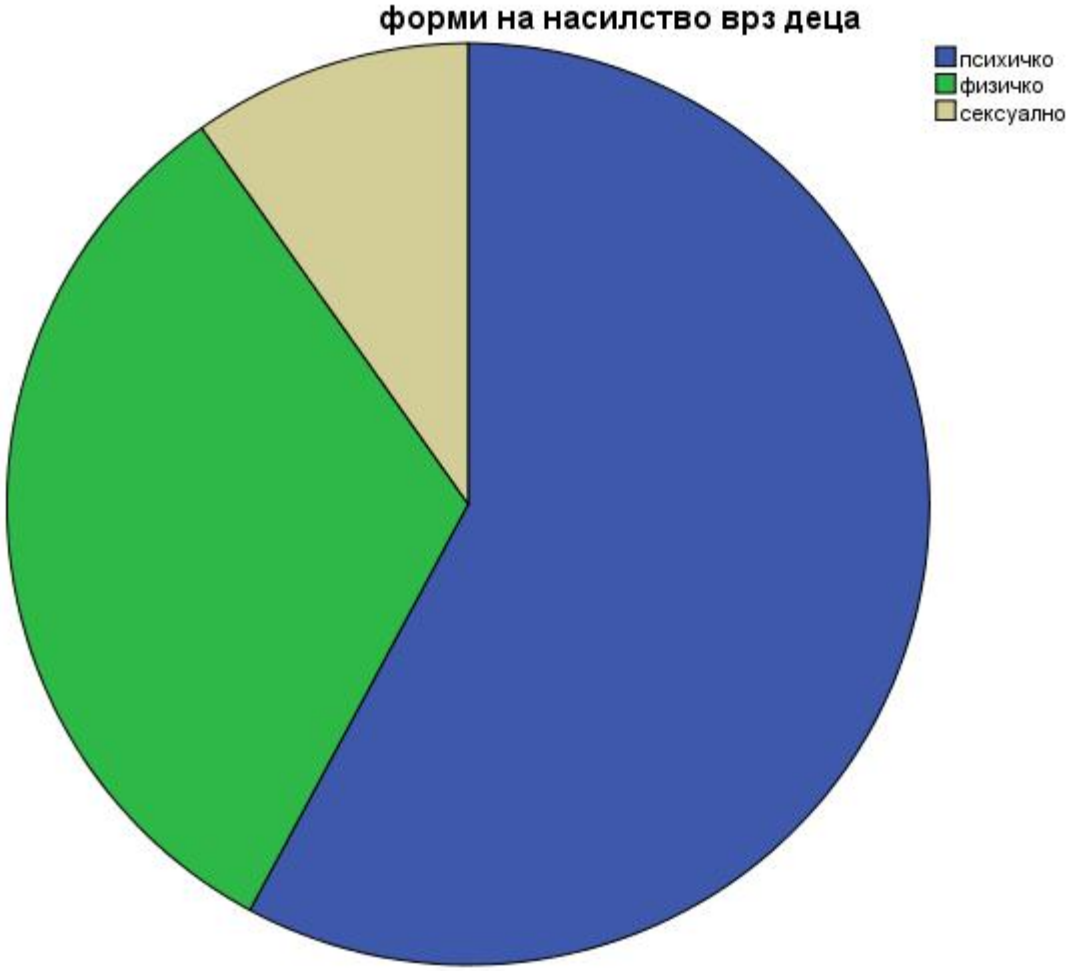

Графикон 12. место на насилство меѓу деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат местото на насилство меѓу деца покажуваат дека според 43 или 42.2% испитаници најчесто се случува надвор од училиште.

форми на насилство врз деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	психичко	59	56,7	57,8	57,8
	физичко	33	31,7	32,4	90,2
	сексуално	10	9,6	9,8	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 13. форми на насилство врз деца

Графикон 13. форми на насилство врз деца

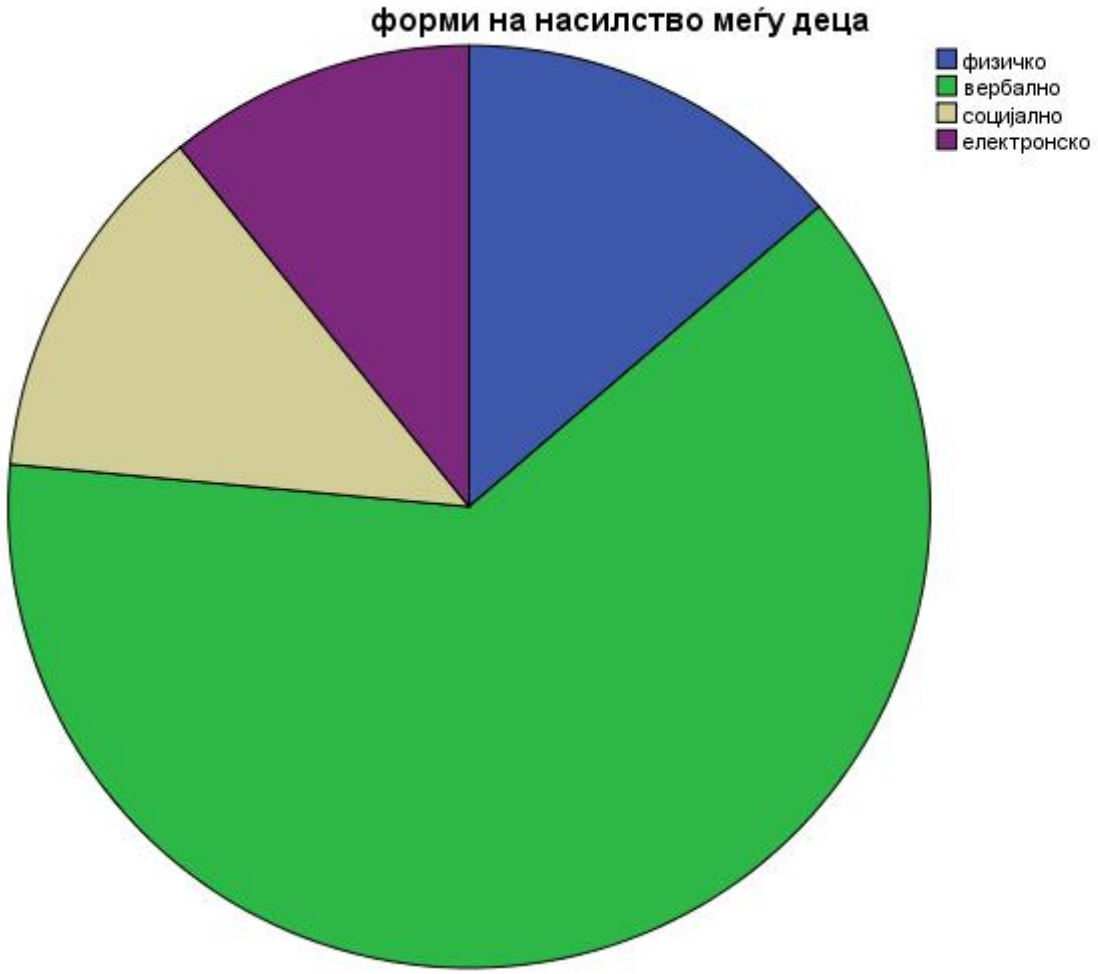
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на форми на насилство врз деца покажуваат дека според 59 или 57.8% испитаници најчесто се случува психичко насилство врз деца.

форми на насилство меѓу деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	физичко	14	13,5	13,7	13,7
	вербално	64	61,5	62,7	76,5
	социјално	13	12,5	12,7	89,2
	електронско	11	10,6	10,8	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		

Total	104	100,0		

Табела 14.форми на насилство меѓу деца

Графикон 14.форми на насилство меѓу деца

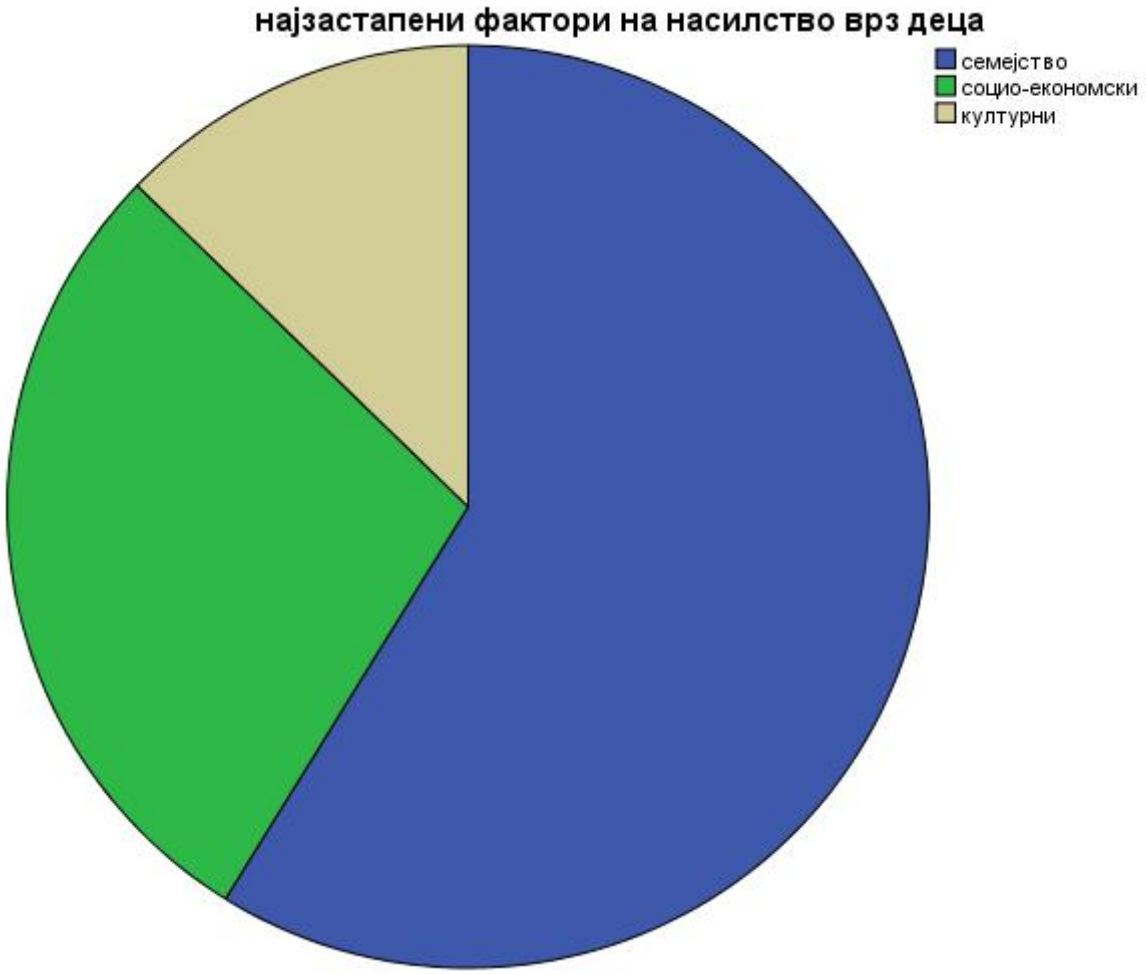
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на форми на насилство меѓу деца покажуваат дека според 64 или 62.7% испитаници најчесто се случува вербално насилство меѓу деца.

најзастапени фактори на насилство врз деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	семејство	60	57,7	58,8	58,8
	социо-економски	29	27,9	28,4	87,3
	културни	13	12,5	12,7	100,0

	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 15. најзастапени фактори на насилство врз деца

Графикон 15. најзастапени фактори на насилство врз деца

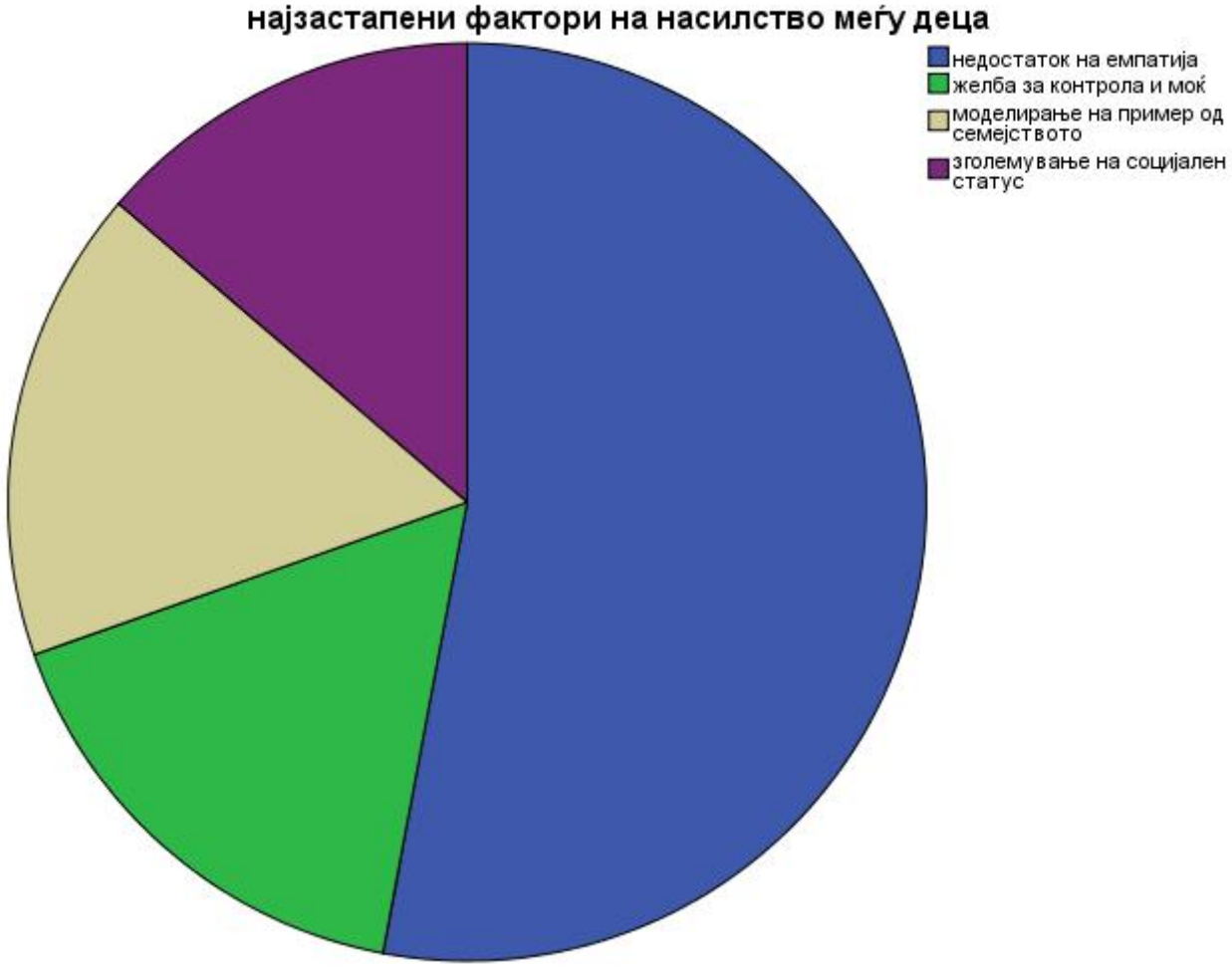
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на најзастапени фактори на насилство врз деца покажуваат дека според најголем дел испитаници 60 или 58.8% е семејството, следат социоекономските кај 29 или 28.4% испитаници, и културни фактори според 13 или 12.7% испитаници.

најзастапени фактори на насилство меѓу деца

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	недостаток на емпатија	54	51,9	52,9	52,9
	желба за контрола и моќ	17	16,3	16,7	69,6
	моделирање на пример од семејството	17	16,3	16,7	86,3
	зголемување на социјален статус	14	13,5	13,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 16. најзастапени фактори на насилство меѓу деца

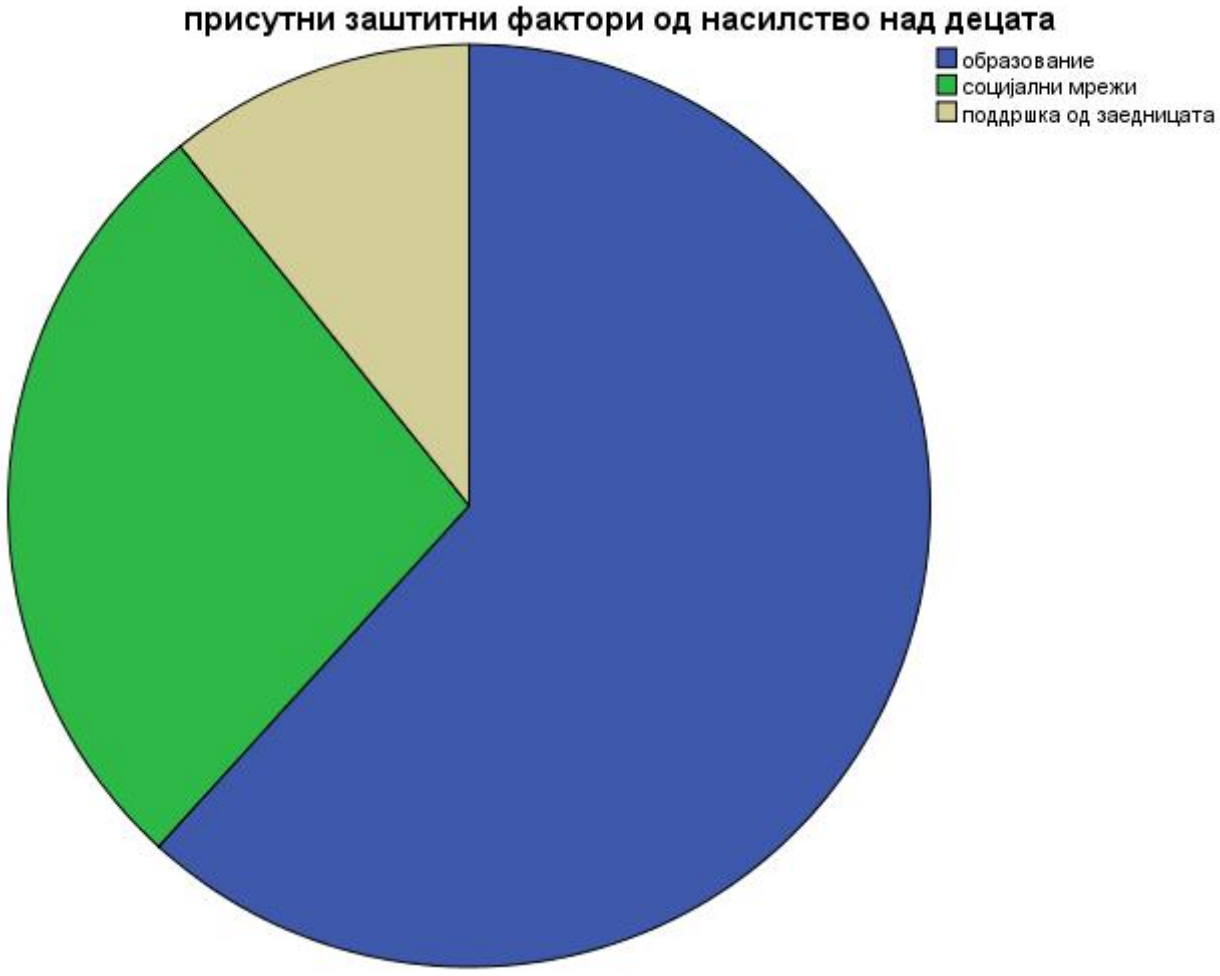

Графикон 16. најзастапени фактори на насилство меѓу деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на најзастапени фактори на насилство меѓу деца покажуваат дека според најголем дел испитаници 54 или 52.9% е недостаток на емпатија кај децата.

присутни заштитни фактори од насилство над децата

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	образование	63	60,6	61,8	61,8
	социјални мрежи	28	26,9	27,5	89,2
	поддршка од заедницата	11	10,6	10,8	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 17. присутни заштитни фактори од насилство над децата

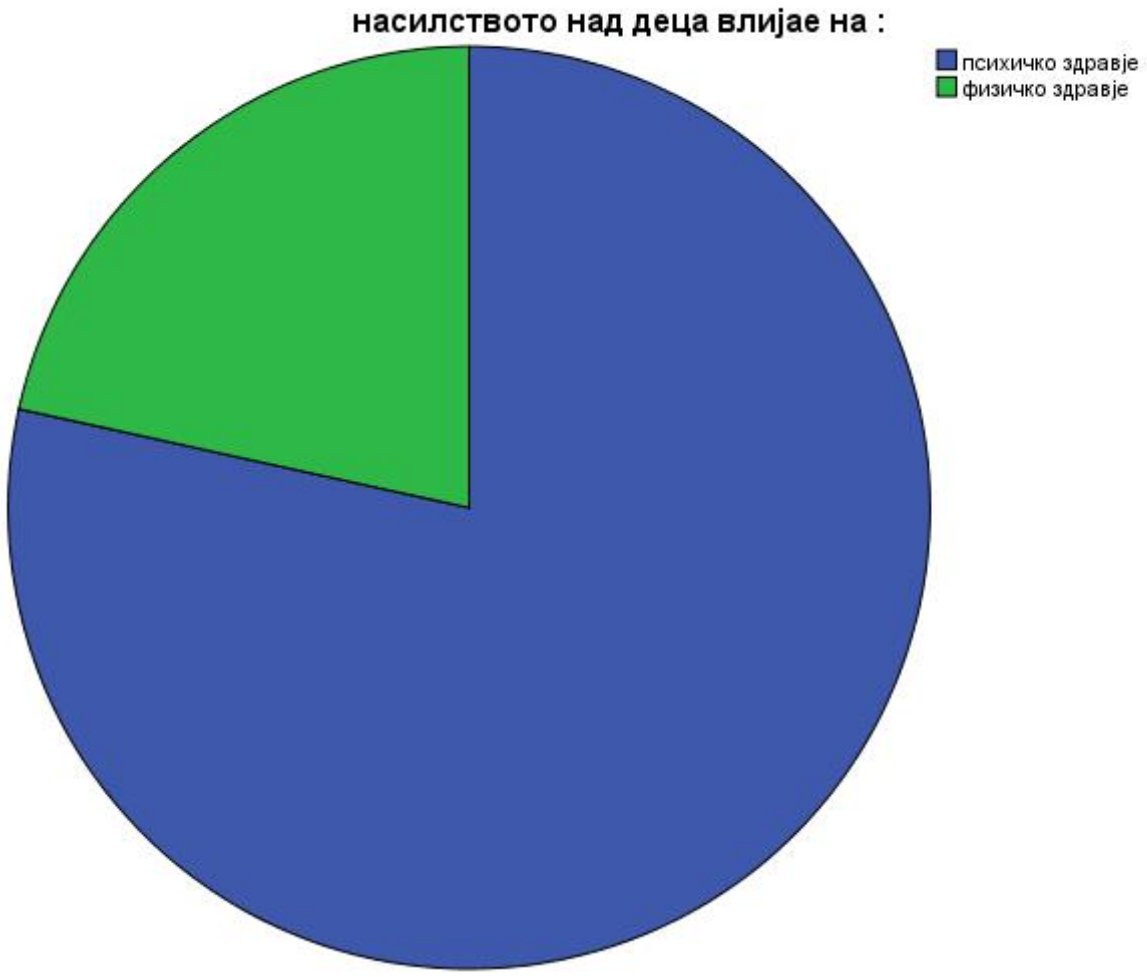

Графикон 17. присутни заштитни фактори од насилство над децата

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на тоа кои се присутни заштитни фактори од насилство над децата покажуваат дека според најголем дел испитаници 63 или 61.8% е образованието, следуваат социјалните мрежи, а потоа поддршката од заедницата.

насилството над деца влијае на :

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	психичко здравје	80	76,9	78,4	78,4
	физичко здравје	22	21,2	21,6	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 18. насилството над деца влијае на

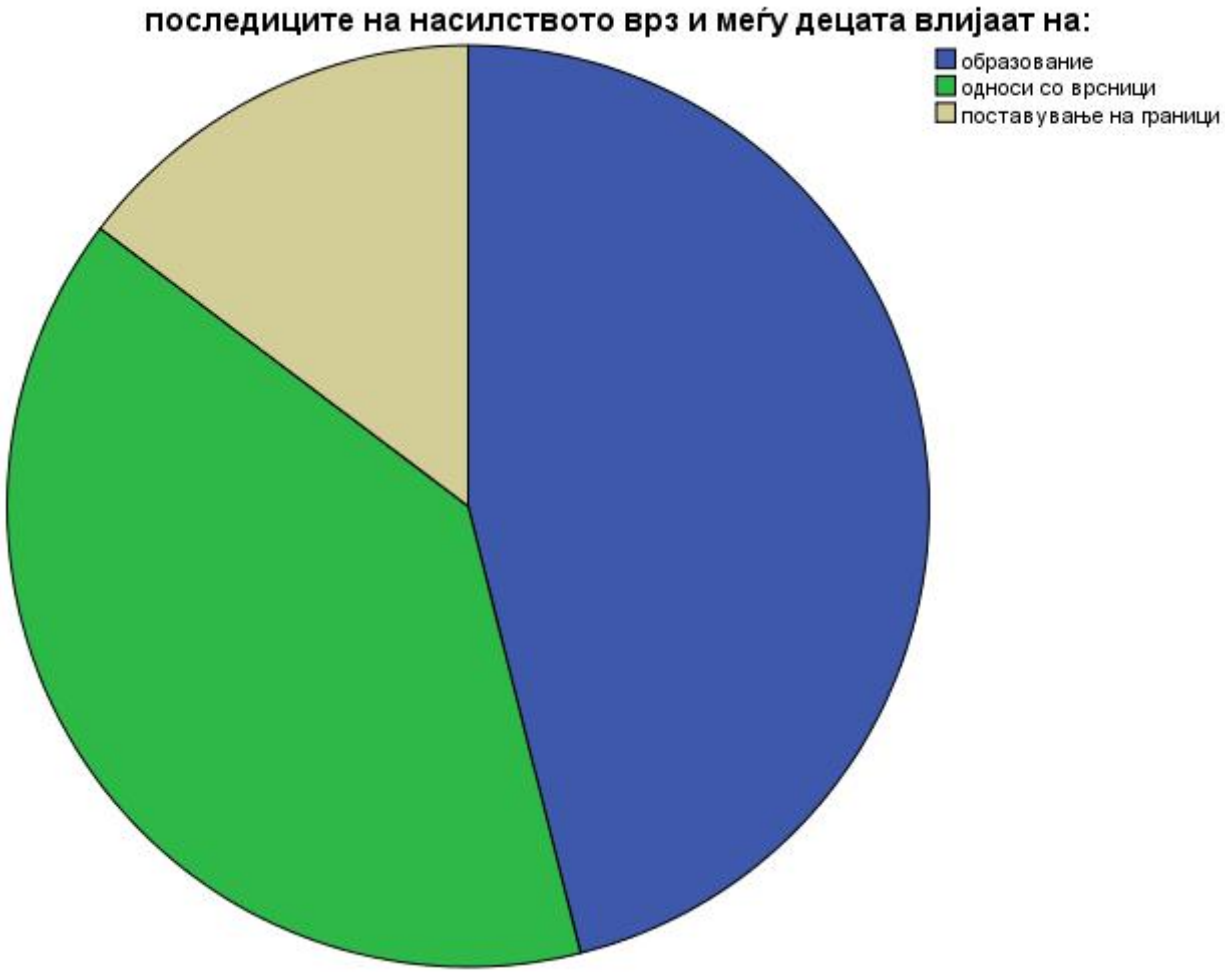

Графикон 18. насилството над деца влијае на

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на тоа на што влијаје најмногу насилството над децата, покажуваат дека според најголем дел испитаници 80 или 78.4% насилството врз децата влијае најмногу на нивното ментално здравје.

последиците на насилството врз и меѓу децата влијаат на:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	образование	47	45,2	46,1	46,1
	односи со врсници	40	38,5	39,2	85,3
	поставување на граници	15	14,4	14,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	
Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 19. последиците на насилството врз и меѓу децата влијаат на:

Графикон 19. последиците на насилството врз и меѓу децата влијаат на:

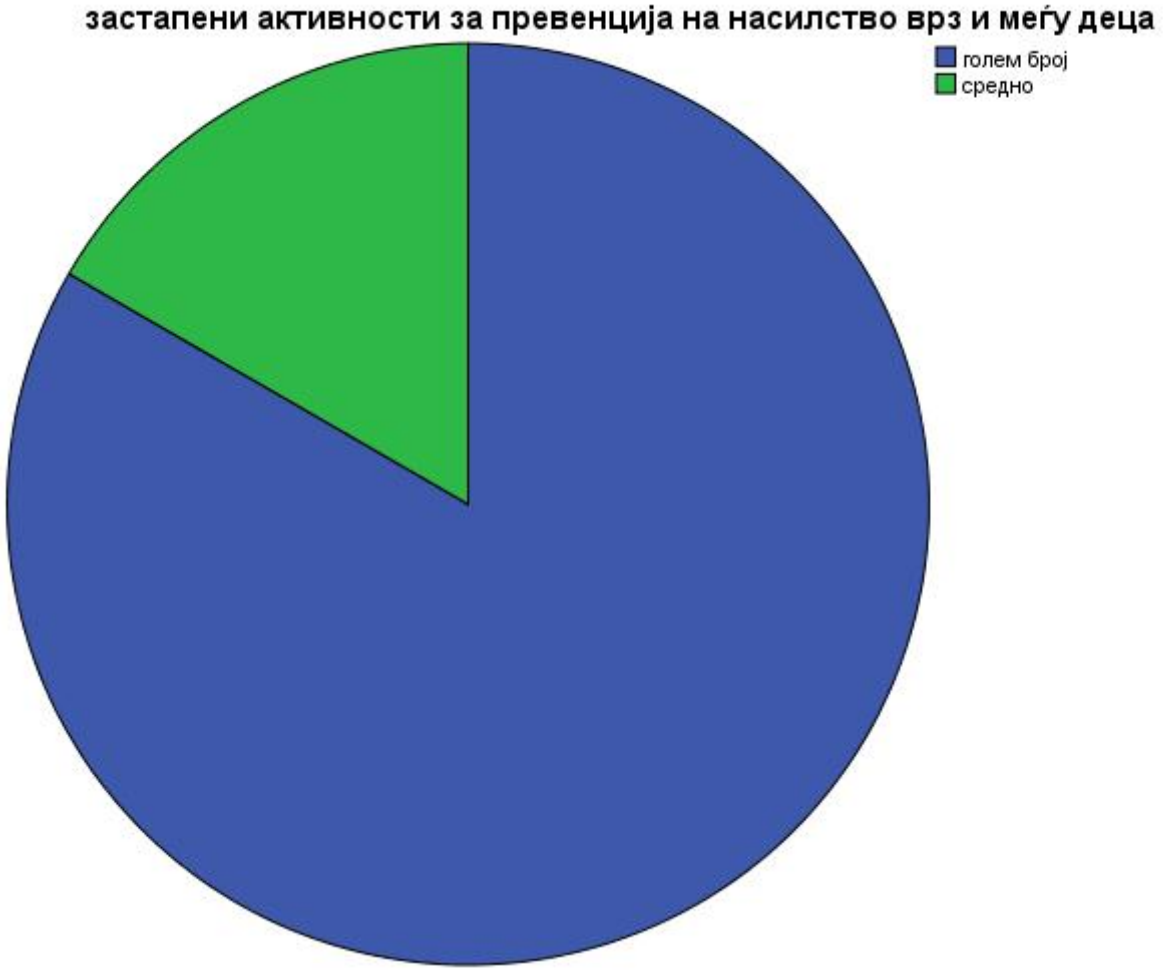
Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на влијанието на последиците на насилството врз и меѓу децата, покажуваат дека според најголем дел испитаници 47 или 46.1% дека насилството најмногу влијае на образованието , односно на резултатите, потоа на односите со врсниците и на поставувањето на граници.

застапени активности за превенција на насилство врз и меѓу деца

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	голем број	85	81,7	83,3	83,3
	средно	17	16,3	16,7	100,0
	Total	102	98,1	100,0	

Missing	System	2	1,9		
Total		104	100,0		

Табела 20. застапени активности за превенција на насилство врз и меѓу деца

Графикон 20. застапени активности за превенција на насилство врз и меѓу деца

Прикажаните податоци кои се дадени во табела и визуелен приказ, кои се однесуваат на застапени активности за превенција на насилство врз и меѓу децата, покажуваат дека според најголем дел испитаници 85 или 83.5% има застапено голем број на превентивни активности на кои во иднина уште повеќе треба да се работи.

-Хи квадрат параметри

1.со цел утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна присутноста на насилство врз деца врз анксиозноста кај луѓето во околината, дадени се параметри на Хи квадрат тест.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	116,728[a]	12	,000
Likelihood Ratio	80,408	12	,000
Linear-by-Linear Association	21,071	1	,000
N of Valid Cases	102		

a. 13 cells (65,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,25.

Symmetric Measures

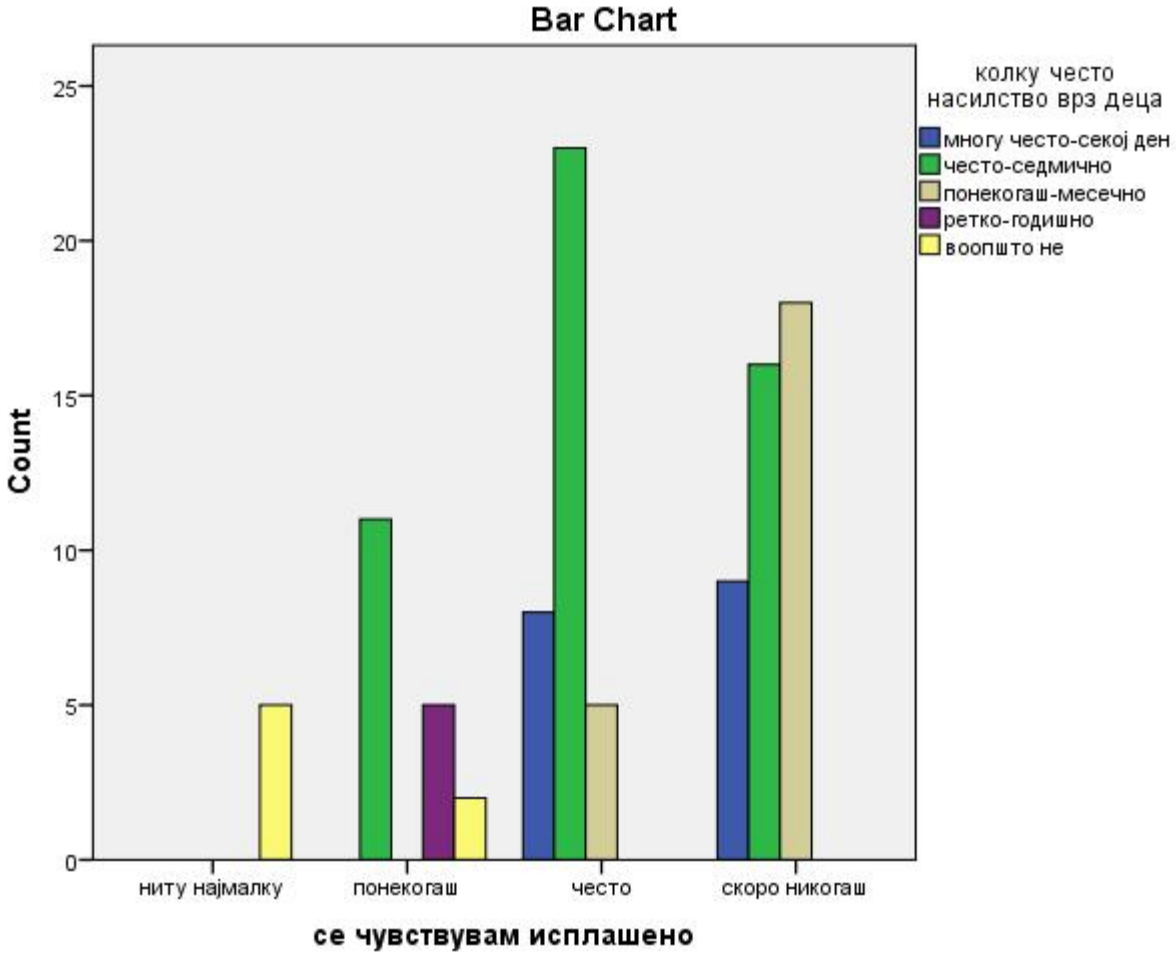
		Value	Asymp. Std. Error[a]	Approx. T[b]	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,457)	,097	-5,134)	,000[c]
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,206)	,111	-2,108)	,038[c]
N of Valid Cases		102			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Табела 1. Хи квадрат параметри и корелации

Графикон 1. Хи квадрат параметри

Прикажаните табели и визуелен приказ кои се однесуваат на утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна присутноста на насилство врз деца врз анксиозноста кај луѓето во околината, покажуваат дека вредноста на хи квадратот (Chi-Square 116.728 , df =12) со диференцијален праг од 12, укажува на постоење на статистички значајна поврзаност на двете варијабли. Вредноста на Пирсоновиот коефициент R=0.457 (*r во рамки од +/- 0.40 се до +/- 0.70) укажува на значајна поврзаност на варијаблите.*

Добиениот резултат е на ниво на значајност од 0.05, што значи може да се генерализира со 95% веројатност на останатата популација.

Ова значи дека зачестеноста на случувања на насилство врз деца влијае на зголемување на анксиозност кај лицата во околината на случувањата, односно колку е почесто насилство врз деца, повеќе се зголемува анксиозност кај личностите во околината кои се сведоци на настаните на насилство.

2.со цел утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна присутноста на насилство меѓу деца врз анксиозноста кај луѓето во околината, дадени се параметри на Хи квадрат тест.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	62,170[a]	12	,000
Likelihood Ratio	66,872	12	,000
Linear-by-Linear Association	18,788	1	,000
N of Valid Cases	102		

a. 11 cells (55,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

Symmetric Measures

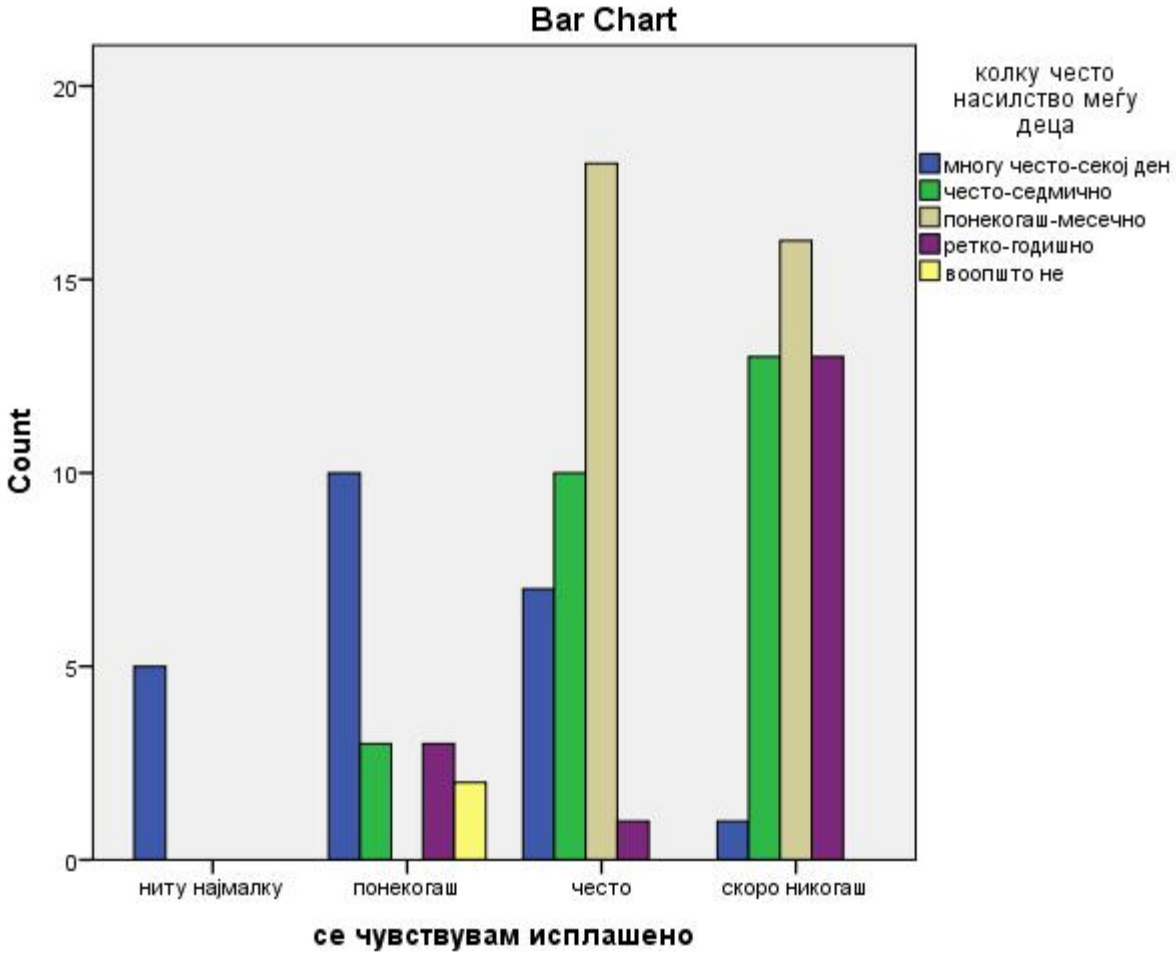
		Value	Asymp. Std. Error[a]	Approx. T[b]	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,431	,101	4,781	,000[c]
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,432	,098	4,797	,000[c]
N of Valid Cases		102			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Табела 2.Хи квадрат параметри и корелации

Графикон 1. Хи квадрат параметри

Прикажаните табели и визуелен приказ кои се однесуваат на утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна присутноста на насилство меѓу деца врз анксиозноста кај луѓето во околината, покажуваат дека вредноста на хи квадратот (Chi-Square 62.170 , df =12) со диференцијален праг од 12, укажува на постоење на статистички значајна поврзаност на двете варијабли. Вредноста на Пирсоновиот коефициент R=0.431 (*r во рамки од +/- 0.40 се до +/- 0.70) укажува на значајна поврзаност на варијаблите.*

Добиениот резултат е на ниво на значајност од 0.05, што значи може да се генерализира со 95% веројатност на останатата популација.

Ова значи дека зачестеноста на случувања на насилство меѓу деца влијае на зголемување на анксиозност кај лицата во околината на случувањата, односно колку е почесто насилство меѓу деца, повеќе се зголемува анксиозност кај личностите во околината кои се сведоци на настаните на насилство.

3.со цел утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна полот на лицата сведоци на детско насилство, и анксиозноста која се јавува кај нив, дадени се параметри на Хи квадрат тест.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,374[a]	3	,061
Likelihood Ratio	9,158	3	,027
Linear-by-Linear Association	2,764	1	,096
N of Valid Cases	102		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,11.

Symmetric Measures

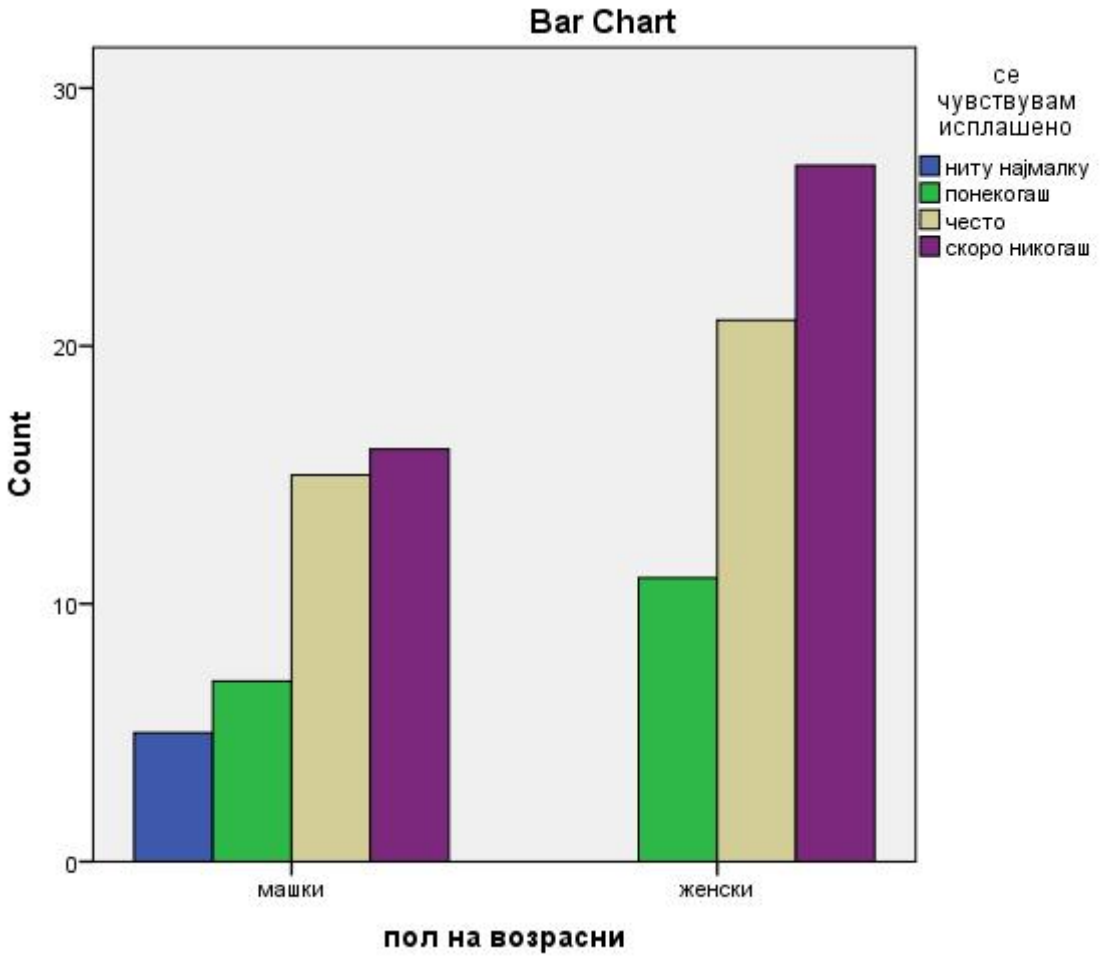
		Value	Asymp. Std. Error[a]	Approx. T[b]	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,165	,097	1,677	,097[c]
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,129	,099	1,304	,195[c]
N of Valid Cases		102			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Табела 3.Хи квадрат параметри и корелации

Графикон 3. Хи квадрат параметри

Прикажаните табели и визуелен приказ кои се однесуваат на утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна полот на лицата сведоци на насилство кај деца и анксиозноста која се појавува кај нив, покажуваат дека вредноста на хи квадратот (Chi-Square 7.374 , df =3) со диференцијален праг од 3, укажува на постоење на статистички незначајна поврзаност на двете варијабли. Вредноста на Пирсоновиот коефициент R=0.165 (*r во рамки од +/- 0.00 се до +/- 0.20) укажува на незначајна поврзаност на варијаблите.*

Добиениот резултат е на ниво на значајност од 0.05, што значи може да се генерализира со 95% веројатност на останатата популација.

Ова значи дека полот на лицата сведоци на насилство кај деца не е поврзан со анксиозноста која се појавува кај нив, *односно и кај двата пола се јавува анксиозност во случаи кога се сведоци на настаните на насилство кај деца.*

4.со цел утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна возраста на лицата сведоци на детско насилство, и анксиозноста која се јавува кај нив, дадени се параметри на Хи квадрат тест.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	73,109[a]	48	,011
Likelihood Ratio	61,405	48	,093
Linear-by-Linear Association	,240	1	,624
N of Valid Cases	102		

a. 65 cells (95,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

Symmetric Measures

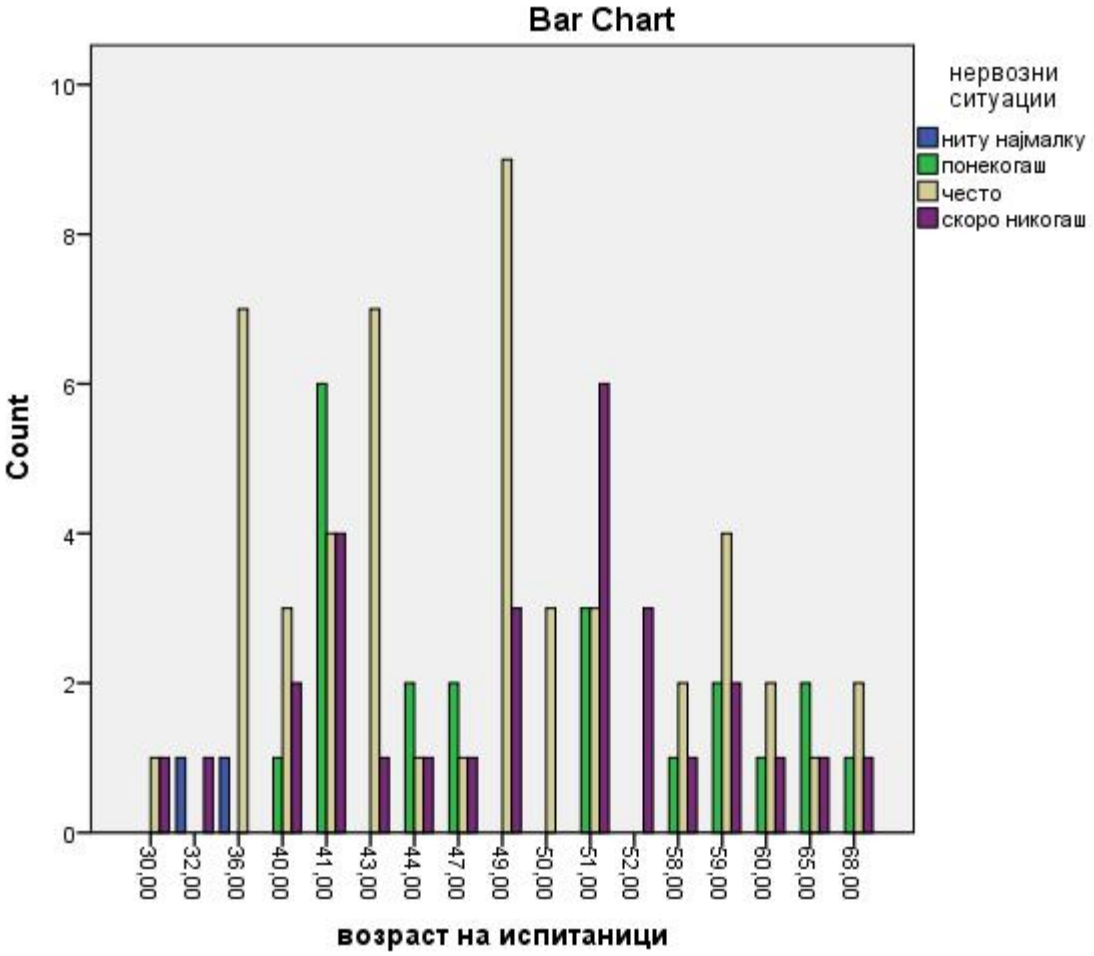
		Value	Asymp. Std. Error[a]	Approx. T[b]	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,449	,107	,488	,627[c]
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,064	,103	,639	,524[c]
N of Valid Cases		102			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Табела 4. Хи квадрат параметри

Графикон 4. Хи квадрат параметри

Прикажаните табели и визуелен приказ кои се однесуваат на утврдување на поврзаноста на две варијабли, од една страна возраста на лицата сведоци на насилство кај деца и анксиозноста која се појавува кај нив, покажуваат дека вредноста на хи квадратот (Chi-Square 73.109 , df =48) со диференцијален праг од 48, укажува на постоење на статистички значајна поврзаност на двете варијабли. Вредноста на Пирсоновиот коефициент R=0.449 (*r во рамки од +/- 0.40 се до +/- 0.70) укажува на значајна поврзаност на варијаблите.*

Добиениот резултат е на ниво на значајност од 0.05, што значи може да се генерализира со 95% веројатност на останатата популација.

Ова значи дека возраста на лицата сведоци на насилство кај деца не е поврзана со анксиозноста која се појавува кај нив, *односно со зголемување на возраста се зголемува и анксиозноста кај лицата кои се сведоци на настаните на насилство кај деца.*

IV ДЕЛ
ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ДИСКУСИЈА

Емпириското истражување се занимава со проблемот кон е насочен кон утврдување на степенот на насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата од нивно окружување.

Поставениот проблем ја трасира научната цел на истражувањето која се однесува на целта дескрипција и предикција. Целта на дескрипција го опишува проблемот на насилство врз деца и меѓу деца, како и анксиозноста која е присутна кај лицата сведоци на насилство врз деца, а предикцијата се однесува на утврдување на поврзаност на насилството врз деца и меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

Истражувањето користи дескриптивен и корелациски метод на научно истражување, со примена на техника на скалирање со инструмент ДАСС селективно прилагоден и анкетирање со анкетен лист посебно конструиран согласно проблемот на истражување преку гугл формс. Популација на истражување се 102 лица кои биле сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

После фазата на собирање, анализа и интерпретација се добија следните сознанија:

-деца на кои им се случува насилство почесто се од машки пол;
-децата на кои им се случува насилство претежно се до 10 годишна возраст;
-најчесто децата од ромска национална припадност доживуваат насилство;
-присутно е високо нивото на насилство врз деца во државата;
-присутно е високо ниво на насилство меѓу деца во државата;
-најчесто место на насилство врз деца е на улица;
-најчесто место на насилство меѓу деца е училишно окружување;
-од формите на насилство врз деца најзастапено е психолошко и емоционално насилство, следи физичко насилство, па сексуално насилство;
-од форми на насилство меѓу деца најзастапено е вербалното насилство изразено преку навредливи зборови;
-најзастапени фактори и ризици за насилство врз децатата се социоекономските фактори, семејните динамики, и културните влијанија;

-најзастапени фактори за насилство меѓу деца претежно се недостаток на емпатија и разбирање и желба за контрола и моќ, следи моделирање од пример од семејството или од врсниците
-присутни заштитни фактори што можат да ги заштитат децата од насилство, се образованието, социјалните мрежи и поддршката од заедницата.
-насилството врз децата најмногу влијание врз психичкото, а потоа и на физичкото здравје на децата.
-постои големо влијание на насилството врз социјалниот и развојниот напредок на децата, на повеќе аспекти, а најмногу на образованието, односите со врсниците и поставувањето на граници.
-застапени се релативно мал број активности за превенција и интервенции: како ефикасни методи и програми за превенција на насилството врз децата, вклучувајќи образовни кампањи и политики за заштита на децата, подигнување на свест, програми за неговата превенција и намалување.

-присутно е високо ниво на анксиозност која е застапена кај лица сведоци на насилство врз деца.
-постои поврзаност на насилството врз деца и анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.
-постои на поврзаност на насилството меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

Наведените посебни сознанија упатија на потврдување на поставените општи хипотези:
Постои висок степен на насилство врз децата и меѓу децата, како и високо ниво на анксиозност која е присутна кај лица сведоци на насилство врз деца.
Постои поврзаност на насилството врз деца и меѓу деца врз анксиозноста кај лицата сведоци на насилство врз деца во Република Северна Македонија.

Во однос на дискусија на добиените резултати, во прилог некои позначајни истражувања на слична проблематика.
Истражувањата врз насилството врз деца и меѓу деца се значајни бидејќи имаат долготрајни последици на физичкото и психичкото здравје на децата, како и на нивниот општ развој. Еве неколку истражувања и референци кои се однесуваат на овие аспекти:

Флинкелхор и соработниците во 2015 година го истражува прецизниот обем на децата кои се изложени на насилство, криминал и злоупотреба, со акцент на различни аспекти на насилството[43].

Смит во соработка со други истражувачи во 2000 година го истражува проблемот на булингот во училиштата, вклучувајќи ги неговите форми, последиците и превенцијата[44].

Суса во 2011 година лонгитудинално го истражува влијанието на злосторството спроти децата и насилството во домашни услови врз нивниот развој и вклучувањето во антисоцијално однесување.[45]
Во тек на 2010 година Турнер со соработници го анализира влијанието на животниот прекршок на децата и подрачјата на нивното психичко здравје.[46]

Еспелаге во 2012 година ја истражува врската помеѓу различните видови на виктимизација помеѓу врсниците, насилството во семејството и психолошките последици.[47]
Во 2004 година Краиг и Харел вршат истражување кое ја анализира врската помеѓу булингот, физичкото борбено однесување и виктимизацијата меѓу децата.[48]

Истражувањата за насилство врз деца даваат различни резултати и заклучоци, во зависност од контекстот, методологијата и областа на истражување. Во продолжение се некои од главните резултати и заклучоци кои се идентификувани преку истражувањата генерално:

---

[43] Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2015). Prevalence of Childhood Exposure to Violence, Crime, and Abuse: Results from the National Survey of Children's Exposure to Violence
[44] Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research.
[45] Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011). Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence.
[46] Turner, H. A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2010). The effect of lifetime victimization on the mental health of children and adolescents.
[47] Espelage, D. L., Low, S., & De La Rue, L. (2012). Relations between peer victimization subtypes, family violence, and psychological outcomes during early adolescence
[48] Craig, W. M., & Harel, Y. (2004). Bullying, physical fighting, and victimization.

Разновидност на насилство: Истражувањата покажуваат дека насилството врз деца може да биде физичко, сексуално, психолошко или економско. Сепак, често насилството има комбинирани облици и последици.

Честота на насилство: Насилството врз деца се случува во различни краишта на светот и во разни контексти. Истражувањата покажуваат дека тоа е распространето и често подредено од културни и социјални фактори.

Последици за здравјето и развојот на детето: Насилството врз деца има сериозни последици за физичкото и психичкото здравје на децата. Тоа може да има долгорочни последици врз нивниот развој и добробит.

Фактори на ризик и заштита: Истражувањата идентификуваат разни фактори на ризик за насилство врз деца, како семејни, социјални и економски аспекти. Исто така, се истражуваат и факторите на заштита, како образованието, социјалните мрежи и поддршката од заедницата.

Превенција и интервенции: Истражувањата обично разгледуваат ефикасни методи за превенција и интервенции. Ова вклучува образовни програми, кампањи за подизвикување на свест, законодавство за заштита на децата и мерки за поддршка на жртвите.

Значење на пријавувањето на насилство: Истражувањата истакнуваат значењето на пријавувањето на насилство и одговорната реакција од страна на владите и заедницата. Најчесто, насилството останува скриено поради стравот и стигмата, и поради тоа е важно насилството да се пријави и да се земе соодветна акција.

Различни групи на ризик: Истражувањата го идентификуваат разновидното насилство и различните групи на деца кои се особено изложени на ризик, како насилство врз деца со попреченост, мигрантска деца и деца во конфликтни зони.

Овие се само некои од основните заклучоци и резултати од истражувањата за насилство врз деца. Истражувањата продолжуваат да се развиваат и да обезбедуваат подобро разбирање за оваа сериозна проблематика и начини за заштита на правата на децата. Добиените резултатите служат како база на понатамошни истражувања на темата на насилство врз децата и меѓу децата.

ПРЕДЛОЗИ

Ставањето крај на сите форми на насилство – во семејствата, во училиштата, во заедниците и државите растргнати од конфликт – е од клучно значење за правата и благосостојбата на децата, како и за одржлива иднина.

СОС Детските села работат на низа начини за да помогне да се спречи и адекватно да се одговори на сите форми на насилство врз децата и адолесцентите.
Посебно значајно е :
-Поддршка и зајакнување на семејствата за да се поттикнат стабилни и позитивни односи
-Зајакнување на заедниците и подигање на свеста кај националните и засегнатите страни во заедницата за создавање побезбедни средини за децата
-Зајакнување на мрежите за поддршка за да им се помогне на другите соодветно да реагираат на случаи на злоупотреба на деца и ризици од насилство
-Обезбедување средини за негување и квалитетна грижа за да се олесни закрепнувањето и отпорноста на децата кои доживеале насилство
-Поддршка на психолози и други професионалци за да можат да ги заштитат децата од насилство и да им помогнат на оние кои се погодени од насилство да ја надминат траумата
-Заштита на децата преку вистинско спроведување на Меѓународните стандарди за заштита на децата и обезбедување безбедни начини за пријавување злоупотреба
СОС Детските села, исто така, се приклучија на УНИЦЕФ и други клучни партнери за да го основаат Глобалното партнерство за ставање крај на насилството врз децата, иницијатива за застапување што ги обединува засегнатите страни од различни области за да работат заедно за да се стави крај на насилството врз децата.
Спречувањето на насилството врз децата бара повеќестран пристап, кој вклучува владини политики, ангажман на заедницата и образованието.
Службите за заштита на децата, телефонските линии и организациите за поддршка играат клучна улога во идентификувањето и помагањето на децата во ризик.

Образовните програми за родителите, како и обучените училишни старатели и креаторите на здравствената политика може да ги намалат и спречат компликациите од семејното насилство кај децата

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

1. Aarons, G. A., A. E. Green, L. A. Palinkas, S. Self-Brown, D. J. Whitaker, J. R. Lutzker, J. F. Silovsky, D. B. Hecht, and M. J. Chaffin. 2012. Dynamic adaptation process to implement an evidence-based child maltreatment intervention. Implementation Science
1. Adams, A. E., R. M. Tolman, D. Bybee, C. M. Sullivan, and A. C. Kennedy. 2012. The impact of intimate partner violence on low-income women's economic well-being: The mediating role of job stability. Violence Against Women 18(12):1345-1367.
2. Advisory Board of Blueprints for Violence Prevention. 2011. Replication in prevention science. Prevention Science 12:121-122.
3. Aos, S., R. Lieb, J. Mayfield, M. Miller, and A. Pennucci. 2004. Benefits and costs of prevention and early intervention programs for youth: Technical appendix. Doc. No. 04-07-3901. Olympia, WA: Washington State Institute for Public Policy.
2. Arnett, J. J. (2016). Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach. Pearson, 11-12.
4. Bard, M., and J. Zacker. 1971. The prevention of family violence: Dilemmas of community intervention. Journal of Marriage and the Family 33(4):677-682.
5. Berk, R. A., P. J. Newton, and S. F. Berk. 1986. What a difference a day makes: An empirical study of the impact of shelters for battered women. Journal of Marriage and the Family 48(3):481-490.
6. Bircher, J. 2005. Towards a dynamic definition of health and disease. Medicine, Health Care and Philosophy 8(3):335-341.
7. Blase, K., M. Van Dyke, D. Fixsen, and F. Wallace Bailey. 2012. Implementation science: Key concepts, themes, and evidence for practitioners in educational psychology. In Handbook of implementation science for psychology in education. London, UK: Cambridge University Press.
8. Bonomi, A. E., M. L. Anderson, F. P. Rivara, and R. S. Thompson. 2007. Health outcomes in women with physical and sexual intimate partner violence exposure. Journal of Women's Health 16(7):987-997.
9. Bonomi, A. E., R. S. Thompson, M. Anderson, R. J. Reid, D. Carrell, J. A. Dimer, and F. P. Rivara. 2006. Intimate partner violence and women's physical, mental, and social functioning. American Journal of Preventive Medicine 30(6):458-466.
10. Botvin, G. J., K. W. Griffin, and T. D. Nichols. 2006. Preventing youth violence and delinquency through a universal school-based prevention approach. Prevention Science 7(4):403-408.
3. Briere J, Scott C. (2016). Principles of Trauma Therapy: A Guide to Symptoms, Evaluation, and Treatment. California: SAGE Publications, Inc. pp. 37–63
4. Burger, Christoph; Strohmeier, Dagmar; Spröber, Nina; Bauman, Sheri; Rigby, Ken (2015). How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies". *Teaching and Teacher Education*. 51: 191–202.
5. Chabrol H.; Van Leeuwen N.; Rodgers R.; Séjourné S. (2019). Contributions of psychopathic, narcissistic, Machiavellian, and sadistic personality traits to juvenile delinquency". Personality and Individual Differences. 47 (7): 734–39.
11. Cissner, A. B., M. Labriorla, and M. Rempel. 2013. Testing the effects of New York's domestic violence courts: A statewide impact evaluation. New York: Center for Court Innovation.

12. Cohen, J. A., A. P. Mannarino, L. Berliner, and E. Deblinger. 2000. Trauma-focused cognitive behavioral therapy for children and adolescents—an empirical update. Journal of Interpersonal Violence 15(11):1202-1223.
13. Coker, A. L., P. H. Smith, D. J. Whitaker, B. Le, T. N. Crawford, and V. C. Flerx. 2012. Effect of an in-clinic IPV advocate intervention to increase help seeking, reduce violence, and improve well-being. Violence Against Women 18(1):118-131.
14. Cole, T. B. 2000. Is domestic violence screening helpful? Journal of the American Medical Association 284(5):551-553.
15. Copenhaver, M. M., N. Tunku, I. Ezeabogu, J. Potrepka, M. M. Zahari, A. Kamarulzaman, and F. L. Altice. 2011. Adapting an evidence-based intervention targeting HIV-infected prisoners in Malaysia. AIDS Research and Treatment Article ID 131045.
6. Craig, W. M., & Harel, Y. (2004). Bullying, physical fighting, and victimization.
16. Davis, R., D. Weisburd, and B. Taylor. 2008. Effects of second responder programs on repeat incidents of family abuse: A systematic review. Oslo, Norway: The Campbell Collaboration.
17. Dawson, M., V. P. Bunge, and T. Balde. 2009. National trends in intimate partner homicides: Explaining declines in Canada, 1976 to 2001. Violence Against Women 15(3):276-306.
18. Dobson, D., and T. J. Cook. 1980. Avoiding type III error in program evaluation: Results from a field experiment. Evaluation and Program Planning 3(4):269-276.
19. Drake, E. K., S. Aos, and M. G. Miller. 2009. Evidence-based public policy options to reduce crime and criminal justice costs: Implications in Washington state. Victims and Offenders 4:170-196.
20. Dugan, L., D. S. Nagin, and R. Rosenfeld. 1999. Explaining the decline in intimate partner homicide. Homicide Studies 3(3):187-214.
21. Elliott, D. S., and P. H. Tolan. 1999. Youth violence prevention, intervention, and social policy: An overview. In Youth violence: Prevention, intervention, and social policy, edited by D. J. Flannery and C. R. Huff. Washington, DC: American Psychiatric Press. Pp. 3-46.
22. Ellis, A. L., C. S. O'Sullivan, and B. A. Sowards. 2022. The impact of contemplated exposure to a survivor of rape on attitudes toward rape. Journal of Applied Social Psychology 22:889-895.
23. El-Mohandes, A. A., M. Kiely, J. G. Joseph, S. Subramanian, A. A. Johnson, S. M. Blake, M. G. Gantz, and M. N. El-Khorazaty. 2008. An intervention to improve postpartum outcomes in African-American mothers: A randomized controlled trial. Obstetrics & Gynecology 112(3):611-620.
7. Espelage, D. L., Low, S., & De La Rue, L. (2012). Relations between peer victimization subtypes, family violence, and psychological outcomes during early adolescence
8. Fagan, A. A., and R. F. Catalano. 2022. What works in youth violence prevention: A review of the literature. Research on Social Work Practice 23(2013 04 09):141-156
24. Fagan, A. A., and R. F. Catalano. 2022. What works in youth violence prevention: A review of the literature. Research on Social Work Practice 23(2013 04 09):141-156.
25. Fagan, A. A., K. Hanson, J. D. Hawkins, and M. W. Arthur. 2008. Bridging science to practice: Achieving prevention program implementation fidelity in the community youth development study. American Journal of Community Psychology 41(3-4):235-249.

26. Fagan, J. A. 1989. Cessation of family violence: Deterrence and dissuasion. In Family violence. Vol. 11, Crime and Justice, edited by L. Ohlin and M. Tonry. Chicago, IL: University of Chicago Press. Pp. 377-425.
27. Fairweather, G. W., D. H. Sanders, and L. G. Tornatzky. 1974. Creating change in mental health organizations. New York: Pergamon Press.
28. Farmer, A., and J. Tiefenthaler. 1996. Domestic violence: The value of services as signals. The American Economic Review 86(2):274-279.
29. Feder, L., and D. B. Wilson. 2005. A meta-analytic review of court-mandated batterer intervention program: Can courts affect abusers' behavior? Journal of Experimental Criminology 1(2):239-262.
30. Feld, S. L., and M. A. Straus. 1989. Escalation and desistance of wife assault in marriage. Criminology 27(1):141-161.
31. Finkelhor, D., H. Turner, R. Ormrod, S. Hamby, and K. Kracke. 2009. Children's exposure to violence: A comprehensive national survey. https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/227744.pdf (pristapeno april 25, 2023).
9. Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2015). Prevalence of Childhood Exposure to Violence, Crime, and Abuse: Results from the National Survey of Children's Exposure to Violence
32. Fixsen, D. L., E. L. Phillips, and M. M. Wolf. 1978. Mission-oriented behavior research: The teaching-family model. In Handbook of applied behavior analysis: Social and instructional processes. New York: Irvington Publishers, Inc.
33. Fixsen, D. L., K. A. Blase, G. D. Timbers, and M. M. Wolf. 2001. Offender rehabilitation in practice: Implementing and evaluating effective programs in search of program implementation: 792 replications of the teaching-family model. London, UK: Wiley.
34. Fixsen, D. L., K. A. Blase, S. F. Naoom, and F. Wallace. 2009. Core implementation components. Research on Social Work Practice 19(5):531-540.
35. Fixsen, D. L., S. F. Naoom, K. A. Blase, R. M. Friedman, and F. Wallace. 2005. Implementation research: A synthesis of the literature. Tampa, FL: University of South Florida, Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, National Implementation Research Network (FMHI Publication #231).
10. Fixsen, D., K. Blase, A. Metz, and M. Van Dyke. 2013. Statewide implementation of evidence-based programs. Exceptional Children 79(2):213-230.
36. Fixsen, D., K. Blase, A. Metz, and M. Van Dyke. 2013. Statewide implementation of evidence-based programs. Exceptional Children 79(2):213-230.
11. Hepburn, L; Azrael, D; Molnar, B; Miller, M. (2019). Bullying and Suicidal Behaviors Among Urban High School Youth". Journal of Adolescent Health. 51 (1): 93–95
12. https://www.unicef.org/reports/unicef-annual-report-2022, прземено 25.08.2023
37. Jouriles, E. N., R. McDonald, L. Spiller, W. D. Norwood, P. R. Swank, N. Stephens, H. Ware, and W. M. Buzy. 2001. Reducing conduct problems among children of battered women. Journal of Consulting and Clinical Psychology 69(5):774-785.
13. Juvonen, J.; Graham, S. (2014). Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims". Annual Review of Psychology. 65: 159–85.
38. Kazdin, A. E. 2007. Mediators and mechanisms of change in psychotherapy research. Annual Review of Clinical Psychology 3:1-27.
39. Kessler, R., and R. E. Glasgow. 2011. A proposal to speed translation of healthcare research into practice: Dramatic change is needed. American Journal of Preventive Medicine 40(6):637-644.

14. Kim HS, Lee BW, Choi YS, Jung KH. (2019). Issues in the statistics on child abuse and neglect fatalities based on the review of autopsy report from the National Forensic Service. Korean Crim Rev 30 : 229-263.
15. Kim YS; Leventhal B .(2018). Bullying and suicide. A review". International Journal of AdolescentMedicine and Health. 20 (2): 133–54.
40. Klein, A. R., and T. Tobin. 2008. A longitudinal study of arrested batterers, 1995-2005. Violence Against Women 14(2):136-157.
41. Klevens, J., R. Kee, W. Trick, D. Garcia, F. R. Angulo, R. Jones, and L. S. Sadowski. 2012. Effect of screening for partner violence on women's quality of life: A randomized controlled trial. Journal of the American Medical Association 308(7):681-689.
42. Koper, C., and E. Mayo-Wilson. 2012. Police strategies to reduce illegal possession and carrying of firearms: Effects on gun crime. Campbell Systematic Reviews 11.
43. Koziol-McLain, J., N. Garrett, J. Fanslow, I. Hassall, T. Dobbs, T. A. Henare-Toka, and V. Lovell. 2010. A randomized controlled trial of a brief emergency department intimate partner violence screening intervention. Annals of Emergency Medicine 56(4):413-423.
44. Krug, E. G., J. A. Mercy, L. L. Dahlberg, and A. B. Zwi. 2002. World report on violence and health. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
45. Kumpfer, K. L., C. Magalhaes, and J. Xie. 2012. Cultural adaptations of evidence-based family interventions to strengthen families and improve children's developmental outcomes. European Journal of Developmental Psychology 9(1):104-116.
46. Lachin, J. M., J. P. Matts, and L. J. Wei. 1988. Randomization in clinical trials: Conclusions and recommendations. Controlled Clinical Trials 9(4):365-374.
47. Lipsey, M. W., and F. T. Cullen. 2007. The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. Annual Review of Law and Social Science 3:297-320.
48. MacDonald, J., D. Golinelli, R. J. Stokes, and R. Bluthenthal. 2010. The effect of business improvement districts on the incidence of violent crimes. Injury Prevention 16(5):327-332.
49. MacKinnon, D. P., A. J. Fairchild, and M. S. Fritz. 2007. Mediation analysis. Annual Review of Psychology 58:593-614.
50. MacMillan, H. L., C. N. Wathen, E. Jamieson, M. H. Boyle, H. S. Shannon, M. Ford-Gilboe, A. Worster, B. Lent, J. H. Coben, J. C. Campbell, and L. A. McNutt. 2009. Screening for intimate partner violence in health care settings: A randomized trial. Journal of the American Medical Association 302(5):493-501.
51. MacMillan, H. L., C. N. Wathen, E. Jamieson, M. H. Boyle, L. A. McNutt, A. Worster, B. Lent, and M. Webb. 2006. Approaches to screening for intimate partner violence in health care settings: A randomized trial. Journal of the American Medical Association 296(5):530-536.
52. Martinson, R. 1974. What works—questions and answers about prison reform. Public Interest (35):22-54.
53. Matjasko, J. L., A. M. Vivolo-Kantor, G. M. Massetti, K. M. Holland, M. K. Holt, and J. Dela Cruz. 2012. A systematic meta-review of evaluations of youth violence prevention programs: Common and divergent findings from 25 years of meta-analyses and systematic reviews. Aggression and Violent Behavior 17(6):540-552.
54. Maxwell, C. D., and J. H. Garner. 2012. The effectiveness of criminal sanctions for intimate partner violence: A systematic review of 31 studies. Partner Abuse 3(4):469-500.

55. Maxwell, C. D., J. H. Garner, and J. A. Fagan. 2002. The preventive effects of arrest on intimate partner violence: Research, policy and theory. Criminology & Public Policy 2(1):51-80.
16. Meyer, D. (2017). The Disregarding of Heteronormativity: Emphasizing a Happy Queer Adulthood and Localizing Anti-Queer Violence to Adolescent Schools". *Sexuality Research & Social Policy*. 14 (3): 331–344.
56. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2014. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18399.
57. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2014. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18399.
58. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2014. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18399.
17. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2021. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press
59. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2021. The Evidence for Violence Prevention Across the Lifespan and Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18399.
18. Pouwels JL, Lansu TA, Cillessen AH (2018). A developmental perspective on popularity and the group process of bullying". Aggression and Violent Behavior. 43: 64–70
60. Robinson, A. L., and J. Tregidga. 2005. Domestic violence MARACS (Multi-Agency Risk Assessment Conferences) for very high-risk victims in Cardiff, Wales: Views from the victims. Cardiff, Wales: School of Social Sciences, Cardiff University.
61. Saldana, L., and P. Chamberlain. 2012. Supporting implementation: The role of community development teams to build infrastructure. American Journal of Community Psychology 50(3-4):334-346.
62. Sarkar, N. N. 2008. The impact of intimate partner violence on women's reproductive health and pregnancy outcome. Journal of Obstetrics and Gynaecology 28(3):266-271.
19. Scaer RC .(2015). The Trauma Spectrum: Hidden Wounds and Human Resiliency. New York: Norton
63. Scales, P. C. 1991. A portrait of young adolescents in the 1990s: Implications for promoting healthy growth and development. Carrboro, NC: Center for Early Adolescence, School of Medicine, University of North Carolina at Chapel Hill.
64. Schoenwald, S. K., A. F. Garland, J. E. Chapman, S. L. Frazier, A. J. Sheidow, and M. A. Southam-Gerow. 2011. Toward the effective and efficient measurement of implementation fidelity. Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research 38(1):32-43.
65. Shadish, W. R., T. Cook, and D. Campbell. 2002. Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference. Boston, MA: Houghton Mifflin.
66. Shadish, W. R., T. D. Cook, and L. C. Leviton. 1991. Foundations of program evaluation: Theories of practice. Newbury Park, CA: Sage Publications.
67. Sherman, L. W., and R. A. Berk. 1984. The Minneapolis domestic violence experiment. Washington, DC: Police Foundation.
68. Sherman, L. W., D. Gottfredson, D. MacKenzie, R. Eck, P. John, and S. Bushway. 1997. Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising: A report to the United States Congress. University of Maryland.

69. Sinha, M. 2012. Family violence in Canada: A statistical profile, 2010. Ottowa, Canada: Statistics Canada.
20. Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research.
21. Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011). Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence.
70. Steel, N., L. Blackborough, and S. Nicholas. 2011. Supporting high-risk victims of domestic violence: A review of Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARACS). London, UK: Home Office.
71. Sugarman, D. B., and S. Boney-McCoy. 2000. Research synthesis in family violence: The art of reviewing the research. Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma 4(1):55-82.
72. Sullivan, C. M., and W. S. Davidson, II. 2019. The provision of advocacy services to women leaving abusive partners: An examination of short-term effects. American Journal of Community Psychology 19(6):953-960.
73. Szapocznik, J., and R. A. Williams. 2000. Brief strategic family therapy: Twenty-five years of interplay among theory, research and practice in adolescent behavior problems and drug abuse. Clinical Child Family Psychology Review 3(2):117-134.
22. Tierney, J. P., J. B. Grossman, N. L. 2015. Resch, and Corporation for Public/Private Ventures. . Making a difference: An impact study of Big Brothers/Big Sisters. Philadelphia, PA: Public/Private Ventures.
74. Tierney, J. P., J. B. Grossman, N. L. 2015. Resch, and Corporation for Public/Private Ventures. . Making a difference: An impact study of Big Brothers/Big Sisters. Philadelphia, PA: Public/Private Ventures.
75. Tiwari, A., W. C. Leung, T. W. Leung, J. Humphreys, B. Parker, and P. C. Ho. 2005. A randomized controlled trial of empowerment training for Chinese abused pregnant women in Hong Kong. BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology 112(9):1249-1256.
76. Tolan, P. H., and N. G. Guerra. 1994. What works in reducing adolescent violence: An empirical review of the field. Boulder, CO: University of Colorado.
77. Tolan, P. H., D. Gorman-Smith, and D. Henry. 2006. Family violence. Annual Review of Psychology 57:550-583.
23. Tomb M, Hunter L.(2014). Prevention of anxiety in children and adolescents in a school setting: The role of schoolbased practitioners. Children & Schools. 2014;26(2):87-101
24. Turner, H. A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2010). The effect of lifetime victimization on the mental health of children and adolescents.
78. Valentine, J. C., A. Biglan, R. F. Boruch, F. G. Castro, L. M. Collins, B. R. Flay, S. Kellam, E. K. Moscicki, and S. P. Schinke. 2011. Replication in prevention science. Prevention Science 12(2):103-117.
25. Violence Against Children In The United States. (2022). Edubirdie. Приспатено Retrieved.14.08.2323
26. Whittaker, E (2016). Cyberbullying via social media". Journal of School Violence.11–29.
27. World Health Organization , https://www.who.int/health-topics/violence-against-children#tab=tab_1 преземено 25.08.2023

ПРИЛОГ ИНСТРУМЕНТИ

Прилог 1

СКАЛА ДАСС

(адаптирана со потскала Стрес)

Почитувани,

Прочитајте ја секоја од наведените реченици и заокружете го бројот од десната страна кој најдобро опишува како сте се чувствувале во текот на изминатата седмица. Не постои точен или неточен одговор. Немојте предолго да се задржувате на поедини реченици.

Броевите значат:

0 ни најмалку

1 помалку или понекогаш

2 во прилична мера или често

3 воглавно или скоро секогаш

	%				
исказ	0 ни најмалку	1 помалку или понекогаш	2 во прилична мера или често	3 воглавно или скоро секогаш	вкупно
1) 2.забележав дека ми се суши устата					
2) 4.имав потешкотии со дишењето					

3) 7.чувствувам дека се тресам					
4) 9. се наоѓав во ситуации во кои бев толку нервозен, што ми беа вистинско олеснување кога завршија					
5) 15.имав чувство дека ќе се онесвестам					
6) 19.видно се потев, иако не беше жешко					
7) 20.се чувствував исплашено без причина					
8) 23.имав потешкотии со голтањето					
9) 25.ја почувствував работата на срцето иако не се заморив					
10) 28.чувствував дека сум блиску до паника					
11) 30.чувствувам дека би се					

изгубил пред некоја лесна но непозната задача					
12) 36. се чувствував преплашено					
13) 40.се плашев од ситуациивo кои би можел да се испаничам и да направам будала од себе					
14) 41.почувствував дека се тресам, ми се тресеа рацете					

ПРИЛОГ 2

Анкетен лист

(за возрасни-над 30 години кои биле сведоци на насилство врз деца и меѓу деца)

Почитувани,

Со оглед на фактото дека сте биле сведоци на насилство врз деца и насилство меѓу деца, а со цел собирање на податоци за емпириско истражување, Ве замолуваме за објективни одговори на поствените прашања.

Ви благодариме за придонесот!

Податоци за вас

1.Пол

2.Возраст

3.Национална припадност

4.Место на живеење

5.Степен на образование

Информации за деца кои доживеале насилство

1) Пол на дете:

   М, Ж

2) Возраст:
3) Национална припадност

   -македонец

   -албанец

   -ром

   -друга
4) Според Ваше мислење , колку се случува на насилство врз деца?

   -многу често (секој ден)

   -често (1-2 пати неделно)

   -понекогаш (1-2 пати месечно)

-ретко (1-2 пати годишно)

-воопшто не

5) Според Ваше мислење , колку се случува насилство меѓу деца?

-многу често (секој ден)

-често (1-2 пати неделно)

-понекогаш (1-2 пати месечно)

-ретко (1-2 пати годишно)

-воопшто не

6) Местото на настанот насилство врз деца најчесто е:

-Дома

-Околина на дома

-Улица

-Јавни места

7) Местото на настанот насилство меѓу деца најчесто се случува:

-во училница,

-во училиште,

-училишно окружување,

-надвор од училиште

8) Форми на насилство насилство врз деца кои се најзастапени:

-психолошко и емоционално насилство,

-физичко насилство,

-сексуално насилство;

9) Форми на насилство насилство меѓу деца кои се најзастапени:

-физичкото,

-вербалното,

-социјалното

-електронското (онлајн)

10) Најзастапени фактори за насилство врз деца :

a. -Семејни динамики
b. -Социо економски
c. -Културни влијанија

11) Најзастапени фактори за насилство меѓу деца:
    a. -недостаток на емпатија и разбирање
    b. -желба за контрола и моќ
    c. -моделирање од пример од семејството или од врсниците
    d. -зголемување социјален статус и страв од отфрлање
12) Присутни заштитни фактори што можат да ги заштитат децата од насилство, се :
    -образование
    -социјални мрежи
    -поддршката од заедница
13) Насилството врз децата најмногу влијание врз :
    -психичкото,
    -физичкото здравје на децата.
14) Постои големо влијание на насилството врз и меѓу децата на :
    -образование
    -односите со врсниците
    -поставувањето на граници.
15) Застапени активности за Превенција и интервенции (ефикасни методи и програми за превенција на насилството врз децата, како образовни кампањи и политики за заштита на децата, подигнување на свест, програми за неговата превенција и намалување):
    -голем број
    -средно
    -малку